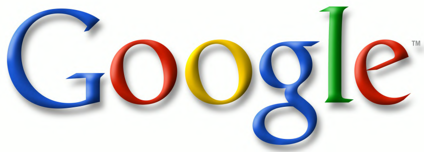

SKRIFTER

UTGIVNA AV

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET

I

FINLAND

CXCVII

STUDIER

I

NORDISK FILOLOGI

UTGIVNA GENOM

HUGO PIPPING

ADERTONDE BANDET

HELSINGFORS 1928

HELSINGFORS 1928
MERCATORS TRYCKERI AKTIEBOLAG

INNEHÅLL.

1. *Rolf Pipping:* Anteckningar om nyländska ortnamn.

2. *Rolf Pipping:* Oden i galgen.

3. *Rolf Pipping:* Vǫluspá 5 : 4 och Staffansridningen.

4. *Hugo Pipping:* Eddastudier III.

Hǫv 2: 4—6	sid.	1.
Hǫv 31	„	7.
Hǫv 53: 1—2	„	13.
Hǫv 75: 3	„	18.
Hǫv 152: 3	„	19.
Hǫv 153: 1—3	„	23.
Hǫv 161: 1—2	„	24.
Vm 16: 1—3	„	25.
Grm 49: 10	„	26.
Hrbl 42: 1—2	„	27.
Hym 31: 7	„	29.
Ls 3: 4—5	„	32.
Alv 5: 6	„	35.
Hyndluhlióð	„	38.
Hdl 37: 6	„	45.
Hdl 39: 1—4	„	45.
Hdl 43	„	46.
Hdl 49: 4	„	52.
Gg 6: 3	„	53.
Fi 14 och 15	„	53.
FM 7	„	56.
Tillägg till Eddastudier II	„	57.
Index	„	58.

5. *Hugo Pipping:* Emil von Qvanten som vetenskapsman.

6. *Greta Hausen:* Tillnamn på Åland.

Anteckningar om nyländska ortnamn.

Av ROLF PIPPING.

Föreliggande uppsats grundar sig huvudsakligen på anteckningar, som gjordes för ett par år sedan, då jag under arbetet på min Kommentar till Erikskrönikan[1] genomgick Greta Hausens Nylands ortnamn.[2] Anteckningarna ha senare utökats på här nedan behandlade punkter, dock utan anspråk på fullständighet. De fakta, som stått mig till buds, torde ändå få anses tillräckliga för uppsatsens syfte.

1. Växlande efterleder.

I min ovannämnda Kommentar (s. 411) har jag framhållit, att de ortnamn på *-by* och *-böle* i västra Karelen, som jag där behandlar, äro svåra att tidfästa, då ortnamnen i Nyland, med vilka de karelska närmast måste sammanhållas, uppvisa stor växling av efterlederna (bl. a. av *-by* och *-böle*) under de århundraden, från vilka de av Fröken Hausen publicerade uppteckningarna härröra, framför allt 1500-talet. Ett sådant förhållande syntes mig påkalla slutsatsen, att dessa efterleder ännu kändes såsom levande beståndsdelar av ordmaterialet och att bildningstyperna alltjämt voro produktiva.

Jag skall nu gå närmare in på frågan om växlingen av de vanligaste efterlederna och gör början med växlingen mellan *by* och *-böle.*

Jag skall först redogöra utförligare för ett par typiska fall.

ANDERSBY Liljendal (s. 405) kallas 1540—1599 över 100 ggr *Andersby,* men *Andersböle* 1 g. 1563, *Andersböll* 2 ggr

[1] Rolf Pipping Kommentar till Erikskrönikan (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland), Helsingfors 1926.

[2] Greta Hausen Nylands ortnamn (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland), Helsingfors 1920—1924.

1581. BJÖRNBÖLE Snappertuna (s. 708) har *Biörneböle* och liknande namnformer 1540—1592 c:a 60 ggr, men 1 g. *Bijorneby* 1554. OLSBÖLE Tenala (s. 788) kallas äldst *Olzby* 1 g. 1524, men från 1530 alltid *Olzböle* o. dyl. (t. ex. *Oluffzböle* 7 ggr 1574—1583). ÖFVITSBY Sjundeå (s. 701) heter äldst 1 g. *Åffvisböle* 1441, sedan 1529—1594 c:a 200 ggr *Öffuesby* o. dyl. men också *Öfwitzbohl* 1 g. 1561, *Öffuidzböll* 1 g. 1580, *Öffuidzbölle* 9 ggr 1581—1588.

Liknande exx. finner man under följande stickord:

a) med *-by* i det äldsta belägget:

BJÖRSBY Pojo s. 540, FINNBYGRÄND Tenala 763, GEBBELBY Snappertuna 713, HINDRABÖLE Pojo 550, JOSSEBY Sjundeå 667, KROKBY Tenala 780, LINDSBY Tenala 784, SNETTANS (*Smedsby*) Esbo 172, VESTERBY Pojo 566;

b) med *-böle* i det äldsta belägget:

ALSBÖLE Kyrkslätt 322, ANDERSBÖLE Borgå 27, ESTBÖLE Pojo 547, FINNBÖLE Ingå 224, *GAMSBÖLE Tenala 764, HAKSBÖLE Helsinge 189, HÄGGESBÖLE Kyrkslätt 347, JORDANSBÖLE Askola 12, Tenala 776, *KLOCKBÖLE Snappertuna 718, KONUNGSBÖLE Snappertuna 719, KYRKOBY Pyttis 601, MICKELSBÖLE Borgå 54, MYNTBÖLE Esbo 164, SKAFVARBÖLE Borgå 62, GROPEN (*Sockaböle*) Snappertuna 714, SPJUTSBÖLE, STOCKBY Tenala 800 f., TORSBÖLE Karis 265, VIMONBÖLE Tenala 808.

När beläggen — såsom oftast — icke äro äldre än 1500-talet och växlingen är så stor, kan det tidigaste belägget naturligtvis icke anses bevisande för den ursprungliga formen. Lärorikt i detta avseende är fallet ÖFVITSBY ovan, där vi tillfälligtvis ha ett belägg från 1400-talet med *-böle* emot övervägande belägg med *-by* från 1500-talet, utan att dock *böle*-former alldeles saknas under detta sekel. I detta fall var väl *-böle* ursprungligare; men alltså har *-by* varit produktivt på 1500-talet. Det vore å andra sidan ett orimligt antagande, att alla namn på *-by* vore sekundära i förhållande till bildningar med *-böle;* och följaktligen måste vi också räkna med *-böle* som ett produktivt suffix.

I sin avhandling om De svenska ortnamnen på *-by* framhåller Hellquist[1], att i vissa fall svenska *by*-namn säkerligen bildats av redan befintliga ortnamn, vilka m. a. o. utvidgats

[1] Elof Hellquist De svenska ortnamnen på *-by* (Göteborgs K. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles Handlingar, Fjärde följden, 20, 1917), Göteborg 1919, s. 94 ff.

med *-by*. En sådan utvidgning har naturligtvis lätt kunnat ske, då den benämnda orten varit en by i ordets appellativa betydelse av ett bysamhälle. Instruktiva äro i fråga om de nyländska namnen sådana fall, där ett enkelt ortnamn betecknat dels en by i denna mening, dels ett »bol», d. v. s. ett av de skatteuppbördsdistrikt, i vilka socknarna i större delen av Finland voro indelade. Som ex. må anföras några belägg för KULLA (by och bol) Tenala s. 781: *Kulla* 1410? samt 1550—1599 över 20 ggr, *Kulla bol* 1451, 1549 etc., *Kullaby* 1549 etc. Sådana sakligt motiverade variationer måste naturligtvis ha underlättat en godtycklig växling mellan efterleder.

Vad beträffar växlingen mellan *-by* och *-böle* har det icke varit mig möjligt att fastställa, i vad mån de anförda orterna äro eller varit bysamhällen eller enstaka gårdar. Man torde ha rätt att antaga, att tillräckligt ofta sådana förskjutningar i bebyggelsen ägt rum, så att vardera efterleden blivit associerad med vartdera slaget av bebyggelse, varför man — oberoende av frågan om *by-* och *böle*-namnens ursprungliga innebörd — måste räkna med möjligheten av namnväxling i vilken riktning som helst både för bysamhällen och enstaka gårdar.

För utbyte av *-böle* mot *-by* kan emellertid i vissa fall en formellt lätt begriplig utvecklingslinje göras trolig. Jag syftar på namn, som visa växling mellan *-böle*, *-bölby* och *-by*, t. ex. ERLANDSBÖLE Pernå (s. 505): *Erlandzbölle* 1540, *Erlantzbölby* 1543, *Erlandzby* 1572, 1589. Liknande fall finner man under GRÅMARBÖLE Ingå 225, HÅKANSBÖLE Helsinge 191, KONUNGSBÖLE Strömfors 742, MAGGBÖLE Degerby 103, SKAFVABÖLE Tusby 819, SKOMARBÖLE Mörskom 466, STUBBÖLE Degerby 105, VIRBÖLE Strömfors 751. I en del av de förut anförda fallen av växling mellan *-böle* och *-by* låter det naturligtvis tänka sig, att någon form med *-bölby* endast av en tillfällighet är obelagd. Det är ju vanligt, att mellersta leden i en treledad förbindelse faller, t. ex. (jag minns mig ha sett ordet på en skylt i Helsingfors) *kolonialhandel* för *kolonialvaruhandel*.[1]

Rörligheten hos efterlederna *-by* och *-böle* bör ha ökats därigenom, att de också kunde växla med kortformer hos ortnamnen. Som exx. må anföras GARPOM Liljendal s. 406: *Garpebölle* 1540, *Garpebölby* 1543, *Garppen* 1551, *Garppom* 1551, *Garpomby* 1557, *Garpby* 1559; SIGGANS Sjundeå s. 687:

---

[1] Jfr Tegnér Ur språkens värld 2 s. 359, 363, Lidén Namn och Bygd 1916 s. 91 not 1.

Siggeböle 1541, *Sigge booll* 1552, *Sigbölsby* 1556, *Siggeby* 1562, *Sijggans* 1570, *Siggäs* 1575, *Sigges* 1579, *Siggas* 1580, *Siggansby* 1593. Typen på *-om* synes ha tillhört östra Nyland, se DROMBOM, EMBOM, ESKILOM, HOPOM i Liljendal (s. 405 ff.), GISLOM, HADDOM, HARDOM, KUGGOM i Pernå (s. 511 ff., 517), LAPPOM i Strömfors (s. 743), RUDOM i Lappträsk (s. 404). Andra kortnamnstyper påträffas i de västligare socknarna, se KÄRRAS, KÖPAS, REMBAS i Kyrkslätt (s. 362, 377), KÅRR, MANKANS i Esbo (s. 160, 162), NACKBÖLE (*Nackans*) i Sjundeå (s. 677), SEVALSBÖLE (*Siwaldz*) i Tenala (s. 795). Men märk också västligt *Siggomm* 1546 (SIGGBÖLE Ingå 237), östligt ÅTTRANS Pernå 537.

Typen på *-om* har varit föremål för rätt mycken diskussion.[1] Saxén och Karsten utgå ifrån växelformer av typen *Vikeby* : *Vikom*. Då förleden utgjorde en lokalbeteckning, var en dat. pl. av densamma en mycket begriplig kortnamnsbildning. Härtill anmärka Hugo Pipping och Hellquist, att dativformen i en del fall kan tänkas ha varit det ursprungliga namnet.

Större svårighet erbjuda de fall, där förleden utgöres av en personbeteckning, såsom det ovan anförda *Garpom* m. fl. Saxén och Karsten ha för dessa antagit, att en analogibildning föreligger, utgången från namn med lokalbetecknande förled.

I motsats härtill har Hugo Pipping upptagit och sökt närmare utveckla en redan av Freudenthal framställd tanke, att i detta *-om* kunde dölja sig ett **-hæim*.

Det kan ej bestridas (vilket Hugo Pipping ej heller gör), att *-om*, huru denna ändelse än må ha uppfattats, i sen tid (åtminstone på 1500-talet) var produktivt för bildandet av kortformer till ortnamn, vilkas förleder utgjordes av personbeteckningar, eller för att avleda ortnamn av personnamn. Av största intresse i detta avseende är förhistorien till namnet EBBO Borgå s. 34. De äldsta beläggen omtala en *Ebbe i* (*a*) *Skog*(*h*)*om* 1404, 1421. Nästa belägg är *Ebbomby* 1540 etc. Så finna vi *Ebbeskoo* 1548, *Ebbo* 1551 etc., *Ebbom* 1551 etc., *Ebboby* 1573. Det är dock troligt, att *Ebbomby* 1540 är sekundärt i förhållande till det visserligen först 1551 belagda *Ebbom*. Och det finnes intet positivt skäl att antaga, att det är en för-

[1] A. O. Freudenthal Finska Fornminnesföreningens Tidskrift 2 s. 17; R. Saxén *ib.* 21: 3 s. 17 f., T. E. Karsten Historisk Tidskrift för Finland 1917 s. 171; Hugo Pipping *ib.* 1919 s. 20 ff.; Hellquist a. a. s. 100.

kortning av ett **Ebbaby*, — trots *Ebboby* 1573, som väl utgår från ett *Ebbomby*[1]. Då det av beläggen framgår, att gårdens ägare i början av 1400-talet hetat *Ebbe*, är det tydligt, att formen på *-om* bildats under medvetande av, att det var ett personnamn, som böjdes eller avleddes på detta vis. *Ebbom* måste uppfattas som en dat. pl. eller som ett slags lokalis, till betydelsen motsvarande ett högsv. *hos Ebbes*, som ju också har pluralisbetydelse ('hos Ebbe och hans familj eller husfolk').

Under sådana omständigheter finner jag *hæim*-hypotesen överflödig. Men den motsäges ej av kortnamnstypens produktivitet under senare tid, och det är naturligtvis riktigt, att därest en del med *-hæim* bildade avledningar till personnamn förekommit, vilkas efterled utvecklats till *-om*, ha sådana namn bidragit till att göra *-om* produktivt.

Till stöd för *hæim*-hypotesen anför Hugo Pipping, att det måste ha funnits någon särskild anledning, som i östra Nyland framkallat en anhopning av *om*-namn, eller att flere omständigheter medverkat därtill. Att en bildning är frekventare på ett håll än på andra, där samma språkliga tillgång (i detta fall *-om*) finnes, är dock ingenting ovanligt, och jag tror icke det är nödigt att till förklaring av de östnyländska *om*-namnen söka ett sådant krafttillskott. Varför påträffas typen *Sigga(n)s* företrädesvis i västra Nyland? Härpå kunna vi ej heller giva något svar. I det ena som det andra fallet är det fråga om dialektala nybildningar, och att påvisa orsakerna till sådana nybildningar och till deras lokala begränsning är mestadels tyvärr icke möjligt.

Hæim-hypotesen är emellertid, som sagt, icke oförenlig med den bevisliga sena produktiviteten av *-om*. Men då den enligt min mening heller icke är behövlig för dessa namns tolkning, bör den bedömas utifrån sin egen inre sannolikhet. Och om denna inre sannolikhet har jag ingen anledning att här uttala någon bestämd mening. Det skulle också föra mig alltför långt att söka göra det, ty frågan är ganska invecklad. Den sammanhänger med bedömandet av vissa gutniska namn och möjligheten av en invandring till östra Nyland från Gottland.[2] Vad beträffar den av Hugo Pipping beaktade formella

---

[1] Förhållandet *Ebbo* : *Ebbom* bör troligen sammanhållas med att i vissa östnyländska byar ett *-n* (dock icke uppvisat i fråga om *-m*) fallit efter svagtonig vokal; se Hultman Finländska bidrag s. 269 f. Ett liknande bortfall av både *-m* och *-n* förekommer i Österbotten, se *ib.* s. 226.

[2] Se Hugo Pipping Nylänningen 1916 s. 9, Rolf Pipping a. a. s. 93 f. not 2.

svårigheten, att personnamn i förled uppträda i stamform, icke i genitiv, må, utom till vad han själv anför, hänvisas till mom. 3 här nedan.

I växling med *-by* eller *-böle* står mycket ofta *-backa*. Förklaringen härtill är den, att byar och gårdar i stor utsträckning äro byggda på kullar eller backar.[1] Jag har antecknat fem fall, i vilka *-by* är tidigare belagt än *-backa* (GÖSBACKA Karis 253, KVARNBY Sjundeå 672, KYRKBY Kisko 289, SKINNARBACKA Borgå 62, VISANBACKA Karis 266), nio, i vilka *-backa* är tidigare belagt än *-by* (DANSBACKA Sjundeå 655, FRISBACKA, KARVASBACKA Esbo 149, 155, KNASABACKA Karis 257, KURTBACKA Esbo 158, KVARNBACKA Helsinge 192, KYRKBACKA Pojo 552, KYRKBY Ingå 232, PRÅLSBACKA Degerby 103), tre, i vilka *-böle* är tidigare belagt än *-backa* (ANTBÖLE Snappertuna 707, PÅLSBÖLE Ingå 235, REPUBACKA Snappertuna 728) och två, i vilka *-backa* är tidigare än *-böle* (FINNBACKA Karis 251, SPARFBACKA Pernå 530). Det är naturligtvis ogörligt att uppställa någon kronologisk regel. Endast i vissa fall, då vid sidan av ett äldre *-backa* och ett yngre *-by* står formen *-back(a)by* (s. 103, 149, 655), frestas man att förklara *by*-formerna på motsvarande sätt som de *by*-former, vilka stå vid sidan av *-böle* och *-bölby*. — Dessutom finnas namn, där *-by* (och *-böle*) samt *-backa* växla med kortnamnsformer eller enkla namn (EDIS, KURITANS, SÄFVALLS i Kyrkslätt s. 330, 359, 382; KÖPBACKA i Pernå 520; PALMBY, RÄFSBÖLE, SKINNARS i Sjundeå 681, 686, 688).

I växling med *-by* (mindre ofta *-böle*) stå även andra ord än *-backa*, som beteckna naturlokaliteter. Jag har antecknat följande fall. *-bäck* : *-bäcksby* : *-by* KALLBÄCK Sibbo 628; *-ede: -by* SMEDSEDE Kyrkslätt 380, Tenala 800; *-kärr* : *-by* VESTANBY Karis 266; *-mora* : *-by* KRÄMARS Ingå 231, MORA Karis 260; *-näs* : *-by* (: kortnamn) DÅVITS Kyrkslätt 329, HINDERSNÄS Helsinge 190, HOMMANÄS Borgå 42, VÅRNÄS Kyrkslätt 386, (HOLLSTENS Sjundeå 664, trol. missuppfattning av *-stens*); *-näs* : *-böle* BISKOPSNÄS Lojo 412; *-näs* : *-by* : *-böle:* kortnamn STUBBANS Kyrkslätt 381; *-skog* : *-by* INGVALLSBY, RÖRSBY Tenala 775, 794, SKRÄDDARSKOG Sjundeå 689, SMEDSBY Kyrkslätt 379 (över *-skogby?*); *-vik* : *-by* DRAGSVIK, VESTERVIK Snappertuna 712, 733 (måhända över *-vikby*, jfr DRAGSVIK Ekenäs

---

[1] Se Nikander Det svenska Finland 1 s. 119 f.

109); *-vik* : *-by* : *-böle* (: kortnamn) SUNNANVIK Pojo 562, (LAPPOM Strömfors 743); *-ö* : *-by* HERMANSÖ Ekenäs 115. — I detta sammanhang må också anföras växlingen *-boda* : *-backa:* kortnamn *SMEDSBACKA Pyttis. — Om *-by* : *-byggia*, se nedan mom. 5.

2. Översättningar och hybridbildningar.

Karsten har en gång[1] om översättningar av ortnamn uttalat, att sådana »under äldre tider ... synas höra till undantagen». Yttrandet är riktat mot Saxéns tillämpning av översättningsprincipen i avhandlingen »Finländska vattendragsnamn»[2]. Karsten synes vilja draga gränsen mellan »äldre» och »yngre» mycket långt nere i tiden, då han om de av Saxén sammanställda exemplen säger, att »de fullt säkra bland dessa tillhöra ... den allra nyaste tiden och äro tydligen tillkomna i medvetet förfinskningssyfte». Saxén svarar[3], att namn med genomskinlig appellativ betydelse säkerligen också i äldre tider översattes, och att »sådant kan med tillhjälp av våra historiska urkunder uppvisas». Detta Saxéns uttalande är säkerligen riktigt. Utan att göra något påstående om sådana översättningars frekvens, skall jag här anföra exempel som jag funnit bland de nyländska ortnamnen.[4]

Som fullt säkra måste följande fall betraktas: *Biskopsnees* 1540 etc., *Pispanemi* 1553 etc. (Lojo s. 412); *Bredhfors by* 1551 etc., *Laijakoskiby* 1582—95 (4 ggr) (Kymmene s. 305); *Broenda* 1552 etc., *Sillanpäby* 1555, 1556 (Sjundeå s. 652); *Gambleby* 1539 etc., *Vanhakylä* 1544 etc. (Tusby s. 811); *Vanhala* 1539 etc. (se nedan om namn på *-la*, *-lä*), *Vanhakyla* 1544, *Gambelby* 1565 (VANHALA Vichtis s. 880); *Vanhakylä* 1543 etc., *Gambelby* 1545 etc., *Vamleby* 1539 (kontamination av **Gamleby* och *Vanhakylä*) (*VANHAKYLÄ Vichtis s. 880); *Hapaniemi* 1541?, 1552 etc., *Aspenäs* 1585—89 (3 ggr) (Kisko s. 287); *Messe*

---

[1] Karsten SNF 2: 2 s. 38.
[2] Saxén SNF 1: 3; märk s. 148 f.
[3] Saxén SNF 2: 9 s. 6.
[4] Wadstein Norden och Västeuropa i gammal tid s. 6 (jfr s. 158) hävdar i principfrågan en uppfattning rakt motsatt Karstens: »I äldre tid var det överhuvud mycket vanligt, att främmande geografiska namn översattes». Dock var ju förhållandet ej alldeles likartat, då det gällde inhemska som då det gällde utländska namn på ett främmande språk. Jfr min Kommentar till EK s. 81, 404—411 passim, 416, 456 f., 466 ff., 473 f. Se ock Bugge Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse 1 s. 128 f., 2 s. 131 f.

kyle 1561, *Metzekyle* 1564, *Skooby* 1570, *Skog(z)by* 1571 etc. (Kymmene s. 309); *Treskendaby* 1540 etc., *Jerffuepä* 1553 etc. (Tusby s. 820); *Öija bol* 1451, 1540 etc., *Saris bol* 1556 etc. (Lojo s. 450). I sistnämnda fall är det tänkbart, att, om namnet, såsom jag förmodar, åsyftar den enda stora ön, nu kallad *Saari* ('ön'), i Lojo sjö, den svenska och den finska namnformen uppstått spontant och haft appellativisk karaktär. Det samma kan gälla växlingarna *Forsby* 1549, *Koskis* 1556 (Vichtis s. 846 under HÄRKÄLÄ) samt *Qwerneby* 1562, *Mylly* 1584 (Kymmene s. 303) och *Quernby* 1529 etc., *Mylliköle* 1555, 1556 (Sjundeå s. 672).

En intressant översättning av förleden synes föreligga i växlingen *Pwkkeuik* 1540, *Pukuik* 1543 etc. (tillsammans flere tiotal exx.), *Perckwijk* 1594, *Perk wijck* 1595 (*PUKVIK, nu *Putvik*, Kyrkslätt s. 376). Även om här ursprungligen föreligger ett mansnamn *Puke*[1], har väl namnet tolkats som 'djävulsvik' (fsv. *puke*[2]) och ersatts med någon förkortad form av fi. *perkele*.

Rätt naturligt är, att de rörliga efterleder vi ovan behandlat icke växla endast inbördes, utan också med finska motsvarigheter. På svensk sida ha vi *-by*, ett kortnamn eller (mindre ofta) *-böle*, på finsk *-kylä* (vilket ju som appellativt simplex betyder 'by') eller *-la* (*-lä*), ett lokalsuffix.[3] Förleden är ofta ett personnamn, men kan också vara ett svenskt eller finskt appellativum, varvid hybridbildningar kunna uppstå.

Först ett par exx. på växlingen *-by* : *-kylä:* BÖLE Karislojo 269: *Böle* 1547 etc., *Pelaby* 1553, 1559, *Pelakyle* 1558; MYLLYKYLÄ Sammatti 618: *Mylikyla* 1551, *Mylläby* 1556, *Myllijkula* 1559; NUMMIS Nummis 479: *Nummis* 1446, 1514 etc., *Nummekyla* 1540 etc., *Numby* 1563, 1564, *Numenkyleby* 1569, *Nummisby* 1565 etc.; liknande fall under NUMBY Esbo 167, NUMMENKYLÄ Sjundeå 679. (Fi. *nummi* betyder 'hed'.)

Vanlig är växlingen *-by* : *-la* (*-lä*), ofta dessutom varierad med ett svenskt kortnamn: BERTBY Nurmijärvi 491: *Bertby* 1540 etc., *Berteby* 1543 etc., *Bertila* 1555 (sekundärt till denna finska namnform förekommer *Bertilby* 1567, ehuru naturligtvis påverkat av sv. personn. *Bertil;* men förleden är trol. urspr.

---

[1] Jfr Sverges Ortnamn. Älvsborgs län 12 s. 94, Lundgren och Brate Personnamn från medeltiden (Sv. Landsm. 10) s. 193.

[2] Söderwall Ordbok 2 s. 220.

[3] Flere exx. härpå R. Pipping Komm. till EK s. 408 ff.

Bærte : *Pæter Bærtason* Finl.[1]); BLÄSABY Sjundeå 650: *Blesaby* 1529 etc., *Bläseleby* 1555, *Bläsiläby* 1555, 1556, *Bläsa* 1556 etc., *Bläsan* 1563, *Bläsilä* 1595; GUNNARS Lojo 414: *Gunnarsby* 1540 etc., *Gunnars* 1542 etc., *Gunnarla* 1553 etc. GÖKS Sjundeå 663: *Göxby* 1530 etc., *Göckis* 1534 etc., *Göx* 1534 etc., *Göckæla* 1578; LEMPANS Sjundeå 673: *Lempans* 1442, 1558 etc., *Lemptenby* 1442, 1545 etc., *Lempela* 1553, 1559, 1560, *Lempansby* 1558 etc., *Lempeleby* 1560, *Lempas* 1563; MARTTILA Lojo 430: *Martthela* 1540 etc., *Morthensby* 1545, 1546, 1552, *Martilaby* 1546 (bis) (märk växlingen sv. *Mårten:* fi. *Martti*); MOISIO Lojo 431: *Messoby* 1405, *Messekylla* 1456, *Metzela* 1556 (fi. *metsä* 'skog'); MUNKBY Borgå 55: *Munckby* 1532 etc., *Munckula* 1566 [2]; OSOLA Kymmene 308: *Oszaby* 1544, *Åsula by* 1551 etc., *Åszala* 1556; PAIJALA Tusby 817: *Paijala* 1539 etc., *Paijby* 1544, 1545, 1546, *Paijalaby* 1548 etc.; PATURS Sjundeå 682: *Paturs* 1529 etc., *Patur* 1534 etc., *Paturla* 1544 etc., *Patwrlaby* 1556, *Patwrsby* 1558 etc.; RUOTILA Sippola 644: *Rådhenby* 1544, *Råådzby* 1551 etc., *Rödzby* 1555 etc., *Rodelaby*, *Rodhela by* 1565, *Rodomby* 1566 etc., *Reudz by* 1567, *Rodeby* 1567, *Rodom* 1567 etc., *Rodiala* 1574, *Rodila* 1588 etc., *Rådsijlla bye* 1591; RUSUTJÄRVI Tusby 818: *Rusutby* 1540 etc., *Rusutt* 1551, *Rusutthuby* 1552, *Rusutthe* 1555, *Rusuttu* 1555 (3 ggr), *Rusuttola* 1566, *Rwswttwla* 1569, *Rusuttela* 1570 etc., *Rusitierffui* 1567; TAVASTILA Kymmene 311: *Tavesby* 1544, *Tawesthby* 1551 etc., *Tawestala* 1575, *Tauastila* 1577; TOMASBY Tusby 819: *Tomasby* 1540 etc., *Thomala* 1569 etc.; TUSBY Tusby 820: *Thusby* 1443, *Tusby* 1540 etc., *Tusula* 1553 etc.; VABBY Lojo 444: *Wappula* 1417, 1559 etc., *Wabby* 1544 etc.; VAHLBY ib. *Valby* 1540 etc., *Valleby* 1545 etc., *Vålby* 1581, *Valilaby* 1540 etc., *Vallila* 1551 etc., *Waala* 1588.

En växling mellan *-böle* och *-la* (*-lä*) finner man t. ex. under GRISANS Sjundeå 660, HUMPPILA Lojo 417, ÖFVITSBY Sjundeå 701. Inför skrivningar som *Grijsele* 1560 kunde någon kanske känna sig frestad att i *-ele* se en svensk reduktion av *-böle* [3]. Men då vid sidan därav står *Grisilä* 1556, och då vi ovan i variation med *-by* funnit skrivningar som *Bläseleby* och *Bläsiläby* samt *Lempeleby*, är en sådan förklaring mindre sannolik.

---

[1] Lundgren och Brate a. a. s. 43.

[2] Enligt Kurt Antell Det svenska Finland I s. 154 uppkallat efter egaren Anders Munck.

[3] En sådan föreligger i *Lappele* 1578 (*Lappeböille* 1540 etc., *Lapbölle* 1544 etc., Helsinge 195) och i *Lappölæ* 1577 (LAPPBÖLE Kyrkslätt 363), emedan *ppb* assimilerats till *pp*.

De talrikt belagda växlingarna mellan *-by* och *-kylä* göra det tydligt, att vissa namnformer på *-kil(a)* innehålla det finska ordet och ej ett sv. *-kil(a)*. Måhända får man också stundom i *-kulla* se det finska *-kylä;* jfr *Myllijkula* ovan. Jag har antecknat följande fall. GUNNARS Esbo 153: *Gunnarsby* 1492, 1541 etc., *Gunnarskila* 1579, *Gumarkijla* 1580 (*Kwnnarsby* 1564 med *K-* tyder på finskt inflytande); GAMMELBY Tusby 811: *Gambleby* 1539 etc., *Vanhakylä* 1544 etc., *Vannakile* 1576, *Wannakile* 1577; HUMMELKILA (by och bol) Sjundeå 665: *Humblakil bol* 1451, *Humlakila* 1538, *Humblekijll* 1540 etc., *Humla kylla bol* 1554, *Hombelkijleby* 1552, *Humbelkilby* 1556, *Hwmbelkulla bol* 1556; INGVALSBY Karis 254: *Ingawaldz by* 1424, *Ingeuadzkiila*, *Ingeualdzkila* 1533; INGARSKILA (by och bol) Ingå 228: *Ingwarskila* 1450?, *Ingwardskylæ bol* 1451, *Jngewaldzkijhla* 1527, *Ingewaldzkyhlan* 1527, *Jngeualsby* 1545, *Jnghwalskulla bol* 1556, *Jngwalskiillaby* 1556, *Jngoskijl bol* 1561, *Jngorskil bol* 1564, *Jngwenskijla* 1584, *Jngerskila* 1588; RANKILA (by och bol) Ingå 236: *Randekila* 1450?, 1534 etc., *Randekyla* 1532 etc., *Randhakulla bol* 1556, *Randkullaby* 1556, *Randekulla* 1565, *Randhekijle* 1532, *Rankijle* 1566. Men naturligtvis kan man också tänka sig, att ett svenskt *-kila* eller *-kulla* missuppfattats som ett finskt *-kylä*. Om den äldst belagda förleden i det sist anförda namnet är personnamnet *Rande*, som synes ingå i *Randastada*[1], är det avgjort troligast, att efterleden urspr. varit *-by* eller fi. *-kylä*. Om åter *Rande-skall* tolkas som fi. *ranta*, sv. *strand*, har efterleden troligen varit ett terrängbetecknande ord.

Då *Porolampi* 1445 (väl en sammansättning med fi. *lampi* 'träsk', d. v. s. 'mindre insjö') senare återges med *Porlamby* 1540 etc., *Porlam* 1547 etc., *Porlom* 1557 etc. (nu PORLOM Lappträsk 404), är det tänkbart, att slutstavelsen av *-lampi* missförståtts som *-by*.

Stundom står *-la* (*-lä*) efter en svensk förled utan att någon form på *-by* eller *-böle* är belagd, t. ex. KUTSILA Lojo 424: *Kutzila* 1404 etc., *Gussila* 1540 etc., *Kussila* 1552 etc., *Gudzila* 1556 etc.[2]; MINDERLÄ Lojo 430: *Mijndherla* 1540 (säkerligen en halv förfinskning av sv. **Minderby*); GESTANS Sjundeå 659: *Gestanns* 1540 etc., *Gestilä* c:a 1545, 1578 etc.

---

[1] Lundgren och Brate a. a. s. 202.

[2] Jfr Lundgren och Brate a. a. s. 83 *Guze*: *Benkth Gutzesson* 1438, *Gudze Larisson* 1502, båda i Finland.

3. Kompositionsfogen.

I kompositionsfogen råder stundom vacklan mellan *s*-form och andra bildningar. Förklaringen är ofta helt enkelt den, att en äldre typ på *-a-* (eller *-a*R-) ersatts med en form på *-s-*. Så t. ex. i sammansättningar med ord på *-are: Skinnaraby* 1443, *Skinnarby* 1549, *Skijnnarsby* 1561 (SKINNARBY Tenala 798); *Domarby* 1417 etc., *Domareby* 1556, *Domarsby* 1556 (DOMARBY Helsinge s. 187). En genetiv på *-a*(R) (motsvarande isl. *Biarnar* till *Biǫrn* eller *Biarna* till *Biarni*, dock med annan brytningsdiftong) lyser ännu igenom i formerna *Biörnesby* 1532, *Biörnby* 1559 vid sidan av *Biörsby* 1503, *Biörnsby* 1559 (BJÖRSBY Pojo s. 540).

Då förleden är terrängbetecknande, ligger det nära till hands att antaga, att namnet äldst varit enkelt och att vid sekundär komposition *-s-* stundom införts,[1] stundom ej, t. ex. *Bekke bol* 1451, *Beck* 1536, *Beckeby* 1536, *Bexby* 1537, *Bäck bol* 1556, *Bäckby* 1557 (BÄCKS Sjundeå s. 653); *Daall* 1540, *Daallsby* 1556, *Daallby* 1559 (DAL Ingå s. 222); *Flytt* 1532, *Flytthzby* 1556, *Fly* 1557, *Flytby* 1559 (väl urspr. *Fly* eller med best. slutartikel *Flyt* 'gungfly(et)', 'kärr(et)', nu FLYT Sjundeå s. 657); *Krokby* 1410?, 1552, *Kroxby* 1558, *Krokaby* 1553 (KROKBY Tenala s. 780); *Kroxby* 1540, *Krokby* 1544, *Kroghen* 1551 (KROGGÅRD Karis s. 257); *Sandby* 1549, *Sanden* 1557, *Sandzby* 1559 (SANDÖ Bromarv s. 93; lokalt namn är nu *Sand!*); *Skooby* 1550, *Skogby* 1552, *Skogeby* 1557, *Skogzby* 1559 (SKOGBY Tenala s. 798); *Skogböle* 1549, *Skogsböle* 1550, *Scogeböle* 1552 (SKOGSBÖLE Tenala s. 799); *Skooböle* 1549, *Skogszböle* 1558 (SKOGBÖLE Pojo s. 558); *Steinsuyck* 1540, *Steinuick* 1543 (STENSVIK Esbo s. 172); *Ström* 1540, *Strömsby* 1556, *Strömby* 1559 (STRÖM Ingå s. 239); *Wadaby* 1555, *Wadh* 1556, *Wadhzby* 1556, *Wadet* 1558 (*VADET Sjundeå s. 696). Men naturligtvis kan den enkla formen också tänkas vara en sekundär kortform, t. ex. då vi 1423 finna *Borghaby*, 1547 *Borgsby*, 1566 *Borgh* (nu BORGBY Sibbo s. 621).

Då vi alltså hade dels sådana enkla namn eller kortnamn, dels kortnamn på *-s-*, och då de korta formerna av bägge slagen växlade med olika efterleder, var det naturligt, att en viss osäkerhet måste uppstå i fråga om användningen av *-s-* i komposition. Sålunda kan *-s-* saknas, där vi givetvis skulle vänta det,

[1] I sådana fall föreligger väl en epexegetisk genitiv, medan genitiven av personnamn som förled åtminstone ursprungligen var possessiv.

t. ex. i fall som *Biskopnes* 1553, 1595 vid sidan av *Biskopsnees* 1540 etc. (BISKOPSNÄS Lojo s. 412); *Gunnarby* 1532, 1592 v. s. a. *Gunnarsby* 1535 etc. (GUNNARSBY Kyrkslätt s. 338); *Gunnarböle* 1541 v. s. a. *Gunnarsböle* 1540 etc. (*GUNNARS-BÖLE Ingå s. 226); *Morthenby* 1547 v. s. a. *Marthensby* 1492 etc. (MÅRTENSBY Esbo s. 165). Naturligtvis får man också räkna med möjligheten av felskrivning i källorna. En sådan föreligger väl i det enstaka *Anderböle* 1564 v. s. a. *Galnandersböle, Andersböle,* ett hundratal fall, 1540 etc. (ANDERSBÖLE Borgå s. 27).

4. Mångtydigt —AR—.

Många namn äro till sin tolkning osäkra, emedan i dem förekommer ett *-ar-* (i mellan- eller slutstavelse), som i andra fall med säkerhet kan föras tillbaka på olika ursprung. Jag skall först anföra fall, vilkas tolkning är säker.

I följande namn föreligger tydligen en yrkesbeteckning på *-are:* BAGARBÖLE Pernå 503, DOMARGÅRD Borgå 33, Karis 250, DOMARBY Helsinge 187, Degerby 99, *Domarekulla* 1540 (SPÄRRINGS Kyrkslätt 380), *Krögareby* 1541 (KREIJANS Sjundeå 671), MJÖLNARBY Karis 260, SKINNARBACKA Borgå 62, SKINNARBY Pernå 529, Tenala 798, SKINNARS Kyrkslätt 378, 379, Sjundeå 688, SKOMA(KA)RBÖLE Helsinge 201, Mörskom 466, SKRÄDDARBY Kyrkslätt 379, Sibbo 635, SKRÄDDARBÖLE Snappertuna 729, SKRÄDDARLA Lojo 440, SKRÄDDARSKOG Sjundeå 689, SKÖLDARGÅRD Ekenäs 120,[1] SLIPARS Snappertuna 729, SUTARKULLA, SVARFVARBÖLE Karis 264.

Som känt kan emellertid *-ar(a)by* också representera ett äldre *-arv(a)by,* en namntyp, som icke är alldeles ovanlig i Finland (särskilt Nyland) och som även förekommer i vissa delar av Sverige[2]. H e l l q u i s t framhåller, att typen stundom kan vara svår att skilja från namn på *-are-*. Utom de av honom anförda *Genarfuaby* 1392, 1395, *Genaraby* 1394; *Greetarwaby* 1351 (GENNARBY; GRETARBY Tenala 765, 766) kunna som säkra nämnas t. ex. *Bromarby* 1549, *Bromarff* 1552, *Bråmarff* 1564, *Bramarff* 1584 (BROMARF 83, lokalt uttal *Bråmarv,* enligt H u l t m a n[3] till ett mansnamn motsv. isl. *Brámi*), *Hokonsarff* 1549 (HÅKANSARF Bromarv 85).

---

[1] H e l l q u i s t a. a. s. 74.

[2] Se H e l l q u i s t a. a. s. 86 ff. och där anf. litt.

[3] H u l t m a n Kalender utg. av Svenska Folkskolans Vänner 1916 s. 24 f.

Ett *-karla-*, vars *-l-* emellertid kan gå förlorat, föreligger åtminstone i DALKAR BOL Karis 250, DALKARBY Pojo 545, DALKARÖ Snappertuna 712, *Suidia karla skog* 1420 (råpunkt Sjundeå 705).

Några skrivningar av de ovan som etymologiskt säkra anförda namnen visa, i vilka riktningar missförstånd kunnat uppstå. GRETARBY skrives *Kretarby* 1410, *Kretareby* 1560, och denna form har uppfattats som en förfinskning, vilken återställts i skrivningarna *Skreddareby* 1564, *Skretareby* 1566. (Inom parentes: uttalades ordet *skräddare* ännu i mitten av 1500-talet med långt *ä* eller *e?*). HÅKANSARF skrives 1559 *Hokonsarij;* efterleden har alltså uppfattats som fi. *saari* 'ö'. Skrivningen *Hokon skerff* 1589 torde däremot antyda ett uttal med *sj*-ljud, framgånget ur en förvrängning **Håkons-järv* i anslutning till fi. *järvi* 'sjö'. Jfr *Kanszierff* 1549 (KANSJERF, även i Bromarv, s. 85, nu uttalat med *sj*-ljud eller *sj*).

För namn på *-are* måste vi, utom med yrkesbeteckningar, räkna med namnutvidgningar angivande härkomst eller hemort. Karsten har behandlat österbottniska fall av detta slag[1]. Från Nyland känner jag t. ex. *Gloholmarn* som beteckning för en torpare från *Gloholmen* (Ekenäs landsförsamling), *Krogarn* för professor J. A. Palmén, som bodde på *Krogen* i Tvärminne, där han inrättat en zoologisk station.

Vi skola nu granska några namn innehållande *-ar-*, vilkas tolkning är osäker.

BARKARBÖLE Tenala 755: *Barka* 1410, *Barkarböle* 1549 etc. Mot urspr. sammansättning med *barkare* 'garvare' (Sdw, Vendell) talar naturligtvis endast den så mycket äldre korta formen.

BENGTSÅR Bromarv 81: *Bensarby* 1549 etc., *Pensarby* 1550 etc., *Bensare* 1552 etc., *Bensar* 1553 etc., *Bensårby* 1554, *Benttsåår* 1556; o. s. v. Troligen **Bengts-arv-by*, då vi i Bromarv ha andra namn av denna typ. Formen *Pensarby* tyder på finskt inflytande, som förklarar överglidningen till fi. *-saari* (sv. *-sar*, *-sår*). Platsen är en holme.

BOLARSKOG Esbo 143: *Bölaskong* (sic) 1540, *Böleskog* 1541, *Bolaskogh* 1542 etc., *Bolarskogh* 1546 etc. Förleden är trol. urspr. *böle* eller *bol*.

BONDARBY Kyrkslätt 326: *Bondeby* 1532, 1535, 1573, *Bondareby* 1538 etc. Det uppfattas av Saxén[2] och Hell-

---

[1] Karsten Svensk bygd i Österbotten (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland) 2 s. 257.

[2] Saxén Namn och Bygd 1914 s. 226 f.

quist[1] som ett namn på *-arvby*. Mot denna tolkning talar i någon mån, ehuru svagt, den tidigast belagda formen.

*BROKARBÖLE Karis 248: *Brokareböle, -by* 1540 etc., *Brådkareböle* 1544, *Bråkarböle* 1556, *Brockarby* 1559, 1561, *Brokarböl* 1559, *Brökarböle* 1559, *Bråckböle* 1562. Oklart. Möjligen ett nom. ag. **bråkare* till *bråka* (lin).[2]

BÅLABY Karis 249: *Bolareby* 1540, etc., *Bölareby* 1542, *Bolaby* 1546 etc., *Bola* 1554, *Bwlarby* 1556, *Bålby* 1558, *Bålaby* 1560 etc. Den växlande vokalisationen gör tydningen ytterst osäker. Man kan tänka på ett urspr. *Bol* eller *Böle*,[3] vartill sekundärt hemortsbetecknande *bolare*. Senare kan anslutning till *bolare* 'horkarl' ha ägt rum, men detta ord är ej belagt förrän i NT 1526[4] och blev väl ej genast folkligt. Vendell[5] upptager emellertid *bolas* 'bedriva otukt, para sig' från Pojo, *bålas* 'para sig' från G. Karleby.

BÅSA Snappertuna 711: *Bosa* 1540 etc., *Bosar* 1551 etc., *Bosarby* 1556, *Båsaby* 1559. Lokalt uttal nu *Bǡsa*. Oklart. Dock får väl *Bosarby* anses som en sekundär form.

BÄLLARBY Karis 249: *Billareby* 1540 etc., *Bellerby* 1541, *Bellarby* 1542 etc., *Gillareby* 1544 etc. Kan vara ett **Bilda-arva-by*.[6]

DANSKARBY Kyrkslätt 328: *Danskaby* 1540, 1541, 1542, *Danskarby* 1543—99 (över 100 ggr), *Dansko* 1551. — DANSKOG Ekenäs landsförs. 109: *Dansko* 1549 etc., *Danskö̈ö* 1554 etc., *Danskarby* 1583, 1584. Sistnämnda sena former äro uppenbart ombildningar. DANSKOG är en större holme; troligen föreligger *-o*, såsom en form av *-ö*.[7] Mest troligt synes ock, att DANSKARBY i Kyrkslätt, trots frekvensen av denna form, är en yngre ombildning av det något tidigare belagda *Danskaby*, vari väl ingår folknamnet. Formellt möjlig vore en utgångsform **Dansk-karla-*.

*DISKARLA Karislojo 269: *Discarla* 1547 etc., *Diskala* 1547, *Tijskarla* 1549 etc., *Diskarla* 1558 etc., *Tiskarla* 1558 etc., *Dijskarla* 1564 etc., *Discharla* 1565 etc., *Diskarlla* 1583,

---

[1] Hellquist a. a. s. 86 f.

[2] Jfr Wessman Samling av ord ur östsvenska folkmål (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland) s. 85, R. Jirlow Zur Terminologie der Flachsbereitung 1 (diss. Uppsala) (Göteborg 1926) s. 139 ff.

[3] Märk den stundom förekommande skrivningen *bålby*, varom Svenska Akademiens Ordbok 5, *B* sp. 3778 art. *bol*.

[4] *ib.* sp. 3779 art. *bolare*.

[5] Vendell Ordbok över de östsvenska dialekterna s. 66, 107.

[6] Hellquist a. a. s. 57, 86.

[7] Se härom Hugo Pipping SNF 8: 1 s. 52 f., 95.

1584, *Diiskarla* 1585, *Diiskerla* 1586, *Diskorla* 1587, 1588. Det är frestande att förklara detta namn i analogi med Hellquists tolkning av *Odenskareby, Thorkarlaby* 'Odens-, resp. Torsdyrkarnas by'[1] såsom sammansatt av *-karla* och *dis(a)-* 'kvinnlig gudomlighet' eller (i vilket fall formen med *d-* får anses bero på hypersvecism) *Tis-* (östn. *Tir*, västn. *Týr*). Skrivningarna tyda på lång vokal. Men om man får operera med ett subst. **diskare*, förklaras *Diskarla* onekligen enklast som en hybridbildning av typen SKRÄDDARLA Karislojo 440. Något sådant subst. är visserligen ej belagt (ej heller har jag funnit något finskt **tiskari*), men bör ha kunnat avledas till *disker* 'bord, tallrik', eller kan ha funnits såsom försvenskning av mlty. *discher*, ä. nhty. *Tischer* (senare undanträngt av *Tischler*) 'snickare' (särskilt av husgeråd).[2] Men då väntar man sig kort vokal. Otillfredsställande är att tolka *Tiskarla* som **Tysk-karla*.[3] Också denna förklaring förutsätter, att *Diskarla* uppfattas som hypersvecism.

FASARBY Pernå 507 (*Fassareby* 1356, *Fadersalby* 1540 etc.) och FASTARBY Tenala 762 (*Ffastaraby* 1405 etc.) ha förut tolkats som namn på *-arvaby*.[4]

GISLARBÖLE Pernå 510: *Gijslarbölle* 1540 etc., *Gislarby* 1543, 1565. Säkerligen *-arva-böle* (eller äldre *-by*), till mansnamnet *Gisle*.

GÅSARF Sjundeå 662: *Gossaby* 1472, *Gossarva* 1530, *Gossarwa* 1530, *Gådeszarwa* 1530, *Godelsaruj* 1537, *Godolsarffua* 1538, *Godaszjarff* 1540, *Goddersarff* 1541 o. s. v. Rimligast är att i förledens äldsta former se ett tidigt belägg för ordet *gosse*. Betydelsen gör det kanske sannolikast, att de två äldsta formerna äro utgreningar av ett **Gossa-arva-by*. Märk åldersbetecknande förleder i *arv*-namn såsom *Piltarff, Kärlingearff*.[5] Att en minderårigs besittning givit upphov till ett ortnamn är troligast i samband med ett sådant jämförelsevis ovanligt ägarebyte. — Dock kunde *Gossa-* representera ett kortnamn **Guze* eller **Goze* till ett namn på *Gudh-, Godh-*. I sådan riktning tala möjligen de senare ortnamnsformerna med en utskriven dental. Men de kunna också mycket väl representera endast en godtycklig sekundär uppsnyggning.

---

[1] Hellquist a. a. s. 71, 83 f.

[2] Lübben Mittelniederdeutsches Handwörterbuch s. 79, Heyne Deutsches Wörterbuch 3 sp. 984.

[3] Se om fsv. *tizker* Söderwall Ordbok 2 s. 753; R. Pipping Erikskrönikans ljudlära s. 56, Kommentar till Erikskrönikan s. 767.

[4] Hellquist a. a. s. 86, 87.

[5] *ib.* s. 89.

HARPARBACKA Snappertuna 715 (*Harpparebacka* 1540 etc.) och HARPARSKOG Tenala 769 (så 1549 etc.) innehålla säkerligen — som Vendell[1] för det senare namnet insett — ett i fsv. (Sdw) obelagt **harpare* (fvn. *harpari* 'Harpespiller' Fritzner), troligen i den allmännare betydelsen 'spelman', som Vendell anför från Gammal-Svenskby.

HOFVARBÖLE Askola 11: *Hoffuarböle* 1525 etc., *Haffuerböll* 1530, *Höffuarbölle* 1541, *Håffuarböle* 1547 etc., trol. *hovare* som ett okvädinsord som fsv. *en forbulghin hoffware thän som höghfärdogha osidher förer j en by*, vilket av Söderwall[2] översättes 'person som uppträder med ståt?' Jfr nsv. *hovera* v. samt ösv. dial. *hoverlig* 'stortalig, övermodig' och *homman* (hovman) 'kaxe, bjässe'.[3] Skrivningarna med *a* och *å* göra uttalet *å* sannolikast i ortnamnet, och med *å* uttalas ju åtm. i högsv. lånordet *hov* 'cour', dit betydelsen 'skryt, ståt' är att föra. *Hovare* kan redan på den grund icke här tolkas som ett (obelagt) yrkesnamn 'hovslagare' (med slutet *o*).

*HVASPAR Kyrkslätt 345: *Huasparaby* 1540 etc., *Hiuspar* 1553, *Huasby* 1554, 1583, *Huasporby* 1558, *Huaspårby* 1559, *Huaspby* 1559, *Quasarby* 1559, *Hospoosby* 1561, *Hwasbergby* 1564, *Huasbergby* 1565, *Hwaspöre* 1576, nu *Kvasborg*. Dunkelt. *Hwasbergby* är väl endast en senare uppsnyggning. Möjligen kunde man tänka sig ett vedernamn **hvass-spari* 'sträng hushållare, girigbuk'; men jag känner ingen sådan överförd användning av *hvass*. Dessutom väntar man sig, som professor Hugo Pipping för mig framhållit, i förleden ett objekt till *-spari*. Då det enstaka *hvas* 'Phragmites' torde vara en oriktig skrivning[4] kunna vi ej här utgå från ett **hvass-spari* motsvarande *gräs-spari* i Ä. Vg.[5]

KLÅSARÖ, (*VESTER-, *ÖSTER-) KLÅSARBY Pyttis 597, 609 f.: *Clasaroby* 1540, *Clasarö* 1541 etc., *Klosaröö* 1555, *Klååsarö* 1555, *Clasarffö* 1561; *Vester Clasarby* 1540 etc., *Öster Clasarby* 1544, *Clåsarffby* 1571, *Clåssarffby* 1572, *Klåsarffby* 1574. Troligen **Klas-arva-ö* resp. *-by*.

KOLSARBY Kyrkslätt 358: *Golsare* 1500, *Golsarr* 1506, *Kolsarby* 1540 etc., *Kålsarff* 1563, *Kålsarby* 1564. Säkerligen

---

[1] Vendell a. a. s. 330.
[2] Söderwall a. a. 1 s. 507.
[3] Vendell a. a. s. 354 f.
[4] Schlyter Ordbok s. 296; jfr Söderwall a. a. 1 s. 535, 2 s. 937, Hellquist Svensk etymologisk ordbok s. 1101.
[5] Sjöros Äldre Västgötalagen ... jämte inledning och kommentar (Skr. utg. av Sv. Litteratursällsk. i Finl.) s. 254.

**Kols-arva-by;* de tidigaste formerna måste utgöra någon förvanskning.

MALARBY Tenala 787: *Malarby* 1549, etc., *Malareby* 1556 etc., *Masarby* 1558, *Målarby* 1571 (bis), *Malare* 1575, *Mallaby* 1583, *Mallarby* 1590, 1592. Om här föreligger fsv. *malare* 'pictor', måste *a* ha bevarats genom inflytande av fi. *maalari*, vilket i denna tvåspråkiga socken ej är uteslutet. Jag känner dock ej läget och det lokala uttalet. Om kort *a* föreligger i första stavelsen, finge man antaga ett (obelagt) nomen agentis till verbet *mala;* jfr *malar-fång*, *-tull* (V e n d e l l s. 503).

MASABY Kyrkslätt 366: *Maszaby* 1540 etc., *Mosaby* 1556, *Masareby* 1563, *Masarby* 1575 samt MASABY Sjundeå 674: *Mosaby* 1520 etc., *Masareby* 1564 visa väl sekundära utvidgningar med *-ar(e)-*.

*MÅLSAR BOL, MÅLSARBY Tenala 787: *Melsarabol* 1451, *Melsaraby* 1399. Namnet har tolkats olika; troligen rätt av H u g o P i p p i n g[1] såsom ett viknamn **Mälsaren*, en ombildning av ett äldre **Mälsi*.

POCKAR Lappträsk 403: *Pokkar by* 1459, *Påckarby* 1540 etc., *Pokarby* 1541 etc., *Pokala* 1551, *Pakar* 1558, *Pacharby* 1563, *Packar* 1564, *Packarby* 1564. Dunkelt. Man kunde möjligen tänka på en motsvarighet till *Bodækarleby*, nu *Buckarby* och *Bokarby*, Uppland[2], eller snarare på ett **bo-karla-by* till fsv. *bokarl* 'bofast man'[3]. Skrivningarna med *a* vålla emellertid svårighet.

PÅLARF Bromarv 92: *Polarff* 1549 etc., *Pålarff* 1556 etc., *Polarueby* 1557, *Bolarff* 1558. Troligen ett *arv*-namn; men icke till **Pål* (man skulle vänta **Påls-arv*), utan till *Pale* eller *Pole.*[4]

PÅSARBY Karis 261: *Pæsareby* 1540, 1544, *Pesareby* 1540 etc., *Posareby* 1542, *Persarby* 1556, *Perszareby* 1557, *Persareby* 1558, 1559, *Pelsarby* 1559, *Persarby* 1583. Troligen **Pers-arva-by*, mindre sannolikt ett nomen agentis till fsv. *pärsa* 'pressa'. Verbet är dock belagt i västra Nyland ('streta, sträva, bemöda sig').[5]

---

[1] H. P i p p i n g Finländska ortnamn (Skrifter utgivna av Åbo Akademikommitté), Helsingfors 1918, s. 80 ff.
[2] H e l l q u i s t a. a. s. 82 f.
[3] S ö d e r w a l l a. a. 1 s. 131.
[4] L u n d g r e n och B r a t e a. a. s. 192, 193.
[5] V e n d e l l a. a. s. 727.

ROMSARBY Karis 262: *Romsareby* 1540 etc., *Rumsareby* 1544, *Ramsarby* 1546 (bis), 1547, *Rompsarby* 1546, 1561, *Råntsarby* 1583, *Rumsaleby* 1587. Dunkelt. Måhända kunde man tänka sig ett **Roms-arf* 'arv efter en person som vallfärdat till och dött i Rom'?

RULLARSBÖLE Snappertuna 728: *Rwllarsböle* 1526 etc., *Rullasböl(e)* 1541 etc. Dunkelt. **Rulle* (**Rulla-arva-böle*), kortnamn till *Rodhlever* (isl. *Hrolleifr*), eller (om *-ar-* är sekundärt) **Rodhlafs-böle*? Ett nom. ag. till verbet *rulla*, som är ett sent lånord (1541)[1] kan svårligen komma i fråga.

TEIKARLA Vichtis 877 (så 1543 etc.), antingen till fi. *teikari* 'kaxe, bjässe' eller till sv. **stäikare* (fi. *teikari*) 'stekare, kock'; jfr *Steikar* (fi. *Teikari*) flerst. i Österbotten[2] och *Teikarsaari* i västra Karelen.[3]

5. -byggia m. m.

Som känt har fsv. *byggia* g. pl. (*-byggiom* d. pl.) ingått i många namn, där det senare ombildats eller helt och hållet försvunnit. Jag har antecknat en del sådana fall.

BERG (by och bol) Degerby 98: *Bergbiggæbol* 1451, *Bergh* 1527 etc., *Bergbygge bol* 1539 etc., *Bergby* 1540 etc., *Bierghbygh bol* 1556; ENGESBY Sjundeå 655: *Eng* 1472, 1530 etc., *Engijsby* 1530 etc., *Engisbygge* 1580; ESTBY (by och bol) Kyrkslätt 331: *Estbigge bol* 1451, *Esteby* 1535 etc.; INGELS Kyrkslätt 348: *Engelbigh* 1347, *Jngelsby* 1546 etc.; MÖRBY (by och bol) Pojo 553: *Mörbiggæ bol* 1451, *Mörby* 1530 etc.; *NORRBIRKE (by och bol) Sjundeå 678: *Norbijggiom* 1382?, *Nörbirke bol* 1451, *Norbeke bol* 1540; SJUNDBY (by, bol, gård och län) Sjundeå 687: *Siundeby* 1417, 1520 etc., *Sijwndabiggi bol* 687; SVENSKBY (by och bol) Ingå 239: *Swenskæbigge bol* 1451, *Swenskeby* 1527 etc.; TJUSTERBY (by och bol) Sjundeå 695: *Tiustaby* 1534 etc., *Tiustebygge bol* 1541, 1559, (1552, 1558 bis); ÖFVERBY (by och bol) Kyrkslätt 391: *Öfræby* 1346, *Öwraby* 1351, *Öffuerbiggæ bol* 1451, *Öffwerby* (*bol*) 1539 etc.; ÖSTERBY (by och bol) Karis 266: *Österbyen* 1424, *Österbigge bol* 1451, 1452, *Östherby bol* 1539 etc.

Engisbygge 1580 emot *Eng* 1472 tyder på, att typen var produktiv ännu på 1500-talet. Möjligen föreligger en hithö-

---

[1] Hellquist Sv. etym. ordb. s. 659.
[2] Karsten Sv. bygd i Österb. 2 s. 257.
[3] R. Pipping Komm. till Erikskr. s. 406 not 1.

rande form i skrivningen *Biörenbykböle* 1564 emot *Biörsby* 1503 etc., *Biörnesby* 1532, *Biörnby* 1559, *Biörnsby* 1559 etc., *Biörn(s)böle* 1560, 1561 (BJÖRSBY Pojo 540), — om det ej är endast en felskrivning. Jfr ovan skrivningar som *Bierghbygh bol.* Då sådana växla med otvetydigt **-byggia*, finnes ingen anledning att i dem förmoda ett *-bygd.*[1]

Märk även i förled *Byggiabola* 1417, ombildat till *Baggeböle* 1527 etc. (nu BAGGBÖLE Helsinge 182).

Ett *-boa* g. pl. torde ingå i *Rondboa* 1410 vid sidan av *Rondeby* 1410, 1529 etc., *Rundby* 1560 (*RONDBY Tenala 793).

---

[1] Jfr Hellquist a. a. s. 98 f.

Oden i galgen.

Av ROLF PIPPING.

Den vanliga åsikten torde vara, att det 'vindomsusade träd' (Háv. 138), där Oden hängde i nio nätter, var världsträdet Yggdrasill.[1] S. Bugge[2] har som bekant velat göra gällande, att myten om Oden i galgen utformats under starkt inflytande av berättelsen om Kristus på korset och kristna föreställningar om korset såsom ett världsträd. Senare forskningar torde ha ådagalagt det överflödiga och osannolika i denna hypotes. Frazer har i flere av sina verk uppvisat, att myter om gudar som offras eller offra sig själva äro mycket spridda, och han håller för troligt, att det tvärtom är sådana myter, som påverkat de kristnes föreställningar om Jesu död på korset.[3] Gudars död genom hängning är också annars känd.[4] H. de Boor har visat[5], att just den form av offer — hängning jämte stingande med spjut —, som omtalas i Háv. 138, hörde till Odenskulten. Att i hednisk tid myten om ett världsträd var vida spridd i Norra Eurasien har ådagalagts av Läffler[6], Holmberg[7] och Hugo Pipping[8].

---

[1] Se t. ex. F. Jónsson Hávamál (Kbh 1924) s. 145. Identifikationen bibehåller sin giltighet, även om namnet Yggdrasill, som är en kenning med betydelsen 'Odens häst', icke, såsom Bugge Stud. s. 400 ansåg, anspelar på denna myt (Odens galge = Odens häst), utan, såsom Holmberg Der Baum des Lebens (Ann. Acad. Scient. Fenn. B. 16: 3. 1922) s. 67 och H. Pipping Eddastudier (SNF 16, 17) 2 s. 25 f., 43 ff. hävdat, syftar på att världsträdet tänktes som den påle, vid vilken Odens häst var bunden.

[2] S. Bugge Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse. I. (Christiania 1881—9). S. 289 ff.

[3] Sir J. G. Frazer The Golden Bough. 2:nd ed. Vol. 2. (London 1900). S. 171 ff. — 3:d ed. Vol. 6. (»The Scapegoat») (1913). S. 412 ff.

[4] Se Frazer »Adonis Attis Osiris». 2:nd ed. (The Golden Bough. 3:d ed. Vol. 4) (1907). S. 242 ff. (kapitlet »The Hanged God»).

[5] H. de Boor »Eine griechische Romanstelle und ein nordischer Opferbrauch» (Festskr. t. H. Pipping s. 25 ff.); APhS 2 s. 97 ff.

[6] Fr. Läffler »Det evigt grönskande trädet». (Sv. Landsm. 1911. Fästskr. t. Feilberg).

[7] Holmberg a. a.

[8] H. Pipping a. a.

Något verkligt försök att förklara myten om Oden i galgen har, utom på sätt och vis av Bugge, mig veterligen icke gjorts.[1] Att tala om ett »självoffer» säger i grunden ingenting. Varför offrar Oden sig själv? På den frågan kan man tänka sig olika svar. Frazer endast citerar och refererar Háv. 138 i sitt ovan omtalade kapitel om »den hängde guden». För andra, liknande riter har han att bjuda på en mängd tolkningar. Och varför är det i världsträdet Oden hänger? Den frågan kräver också ett svar.

Först böra vi pröva, om inte Eddatexten själv, jämte vår kunskap i övrigt om Oden, visar oss någon väg till förklaring.

I själva verket omtalar texten resultatet av Odens vistelse i trädet: han lär sig runorna (*nam ek upp rúnar*, 139), d. ä. deras bruk och den hemliga visdom de förmedla. Den närmare innebörden av denna kunskap angives i str. 146—163.

Det är tydligt, att här är fråga om sådana insikter, som gör innehavaren mäktig att utöva trolldom (galder eller sejd).[2] Odens egenskap av trollkarl är välbekant. Den betygas t. ex. av Snorre.[3] Frazer anför Oden som ett typiskt exempel på gudar som trollkarlar, särskilt sådana som äro förfarna i ordmagi.[4] Falk talar om hans »kall som trolldomsgud (oversjaman)»[5] och ser i flere av hans namn anspelningar på hans

---

[1] Fr. Kaufmann »Óðinn am Galgen», PBB 15 (1891), s. 195 ff. har framlagt den orimliga hypotesen, att Oden som nyfödd upphängdes av sina föräldrar, som ville utsätta honom, men räddades av Mimer. Fr. von der Leyen »Kleine Studien zur deutschen Mythologie. II. Óðinn als Zauberer», Germanistische Abhandlungen H. Paul . . . dargebracht (Strassburg 1902), s. 151 ff. betonar alldeles riktigt Odens egenskap av trollkarl, men anser att myten ursprungligen skildrat blott huru Oden (såsom i strof 157) får en upphängd man att tala genom att i honom inblåsa sin ande, och att denna berättelse genom ett missförstånd omformats så, att det är Oden själv som hänger i trädet, vilket sekundärt uppfattats som världsträdet. — Sedan min uppsats (vars huvudsakliga innehåll meddelats i ett föredrag 1926 i Språkvetenskapliga klubben i Åbo) var skriven, har jag funnit, att i det 1927 utkomna första bandet av Gerings och Sijmons Kommentar till Eddan myten (s. 146 ff.) förklaras som en initiationsrit. Novisen upphänges för att för en tid vara undandragen inflytanden från jorden. Beröring med marken anses mångenstädes vanhelgande. Denna synpunkt kan helt visst ha spelat in, men som det torde framgå av den följande utredningen, måste valet av initiationsform i främsta rummet tillskrivas andra orsaker.

[2] Se Ivar Lindquist Galdrar (Göteborgs Högskolas Årsskrift 29: I) s. 2 ff.

[3] Yngl. Saga kap. 7.

[4] Frazer »The Magic Art» (The Golden Bough. 3:d ed. Vol. I.) (1911). I. s. 241 f. Jfr The G. Bough. 2:nd ed. Vol. I. (1900) s. 137 f.

[5] Falk Odensheite (Skr. utg. av Videnskapsselsk. i Kristiania. 1924. Hist.-Filos. Kl. No. 10) s. 32.

magiska förmåga.[1] Det kan ej betvivlas, att sejdförmågan hölls för en av Odens viktigaste egenskaper.

Men därav följer rättigheten att vid tolkningen av Odensmyterna söka spår av riter eller kulthandlingar, som i verkligheten utförts av mänskliga trollkarlar. Det torde sedan länge vara allmänt erkänt, att myter ofta framgått ur spekulationer över riterna.[2] Så uppfattas Odensoffret också av de Boor: »Die lebendige Kulthandlung steht als Realität hinter der mystisch umgewerteten Hávamál-strophe.»[3]

En av de trollkarlsriter Holmberg beskriver är schamanens klättring i den björk, som föreställer världsträdet, eller i de sju eller nio träd, som föreställa de sju eller nio världarna.[4] Denna klättring är en initiationsrit, varigenom en ung schaman inviges till sitt kall. Folket tror, »dass die Weihungen ... die Vernunft des Teilnehmers erleuchten, ihm die Geheimnisse des Lebens nach dem Tode und der Geisterwelt offenbaren, ihm die Kentnisse über die Götter und deren Aufenthaltsorte, den ihnen untertanen Geistern sowie darüber, durch wessen Vermittelung und in welcher Weise man sich an die Götter wenden muss, vermittelen.»[5]

Det kan icke nekas, att denna ceremoni, med det syfte den tros ha, företer stora likheter med Odens vistelse i världsträdet för att vinna kunskap. Str. 139—141 visa tydligt, att här är fråga om en initiationsrit.[6] En tillfällig likhet kan vara, att schamanceremonierna ofta pågå nio dagar[7] och att Oden säges ha hängt i trädet nio nätter. Att Oden under denna tid avhåller sig från mat och dryck (*Uið hleifi mic seldo* [= *sældo*] *ne viþ hórnigi*, 139)[8] går väl ihop med det kända förhållandet, att fasta är ett vanligt villkor för ett lyckligt utförande av trollkonster. Om de finska schamanerna har jag visserligen ej funnit några sådana uppgifter hos Holmberg, men han omtalar reningsceremonier av annat slag (med vatten och blod).[9]

---

[1] Falk a. a. nr 15, 22, 30, 34, 39, 44, 53, 59, 60, 62, 149.

[2] Se t. ex. Schück Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria (Sthlm 1904) 1 s. 7.

[3] de Boor Festskr. t. H. Pipping s. 31.

[4] Holmberg a. a. s. 135 ff.

[5] *ib.* s. 140.

[6] Jfr Rydberg Undersökningar i Germansk Mythologi (Sthlm 1886—9) 1 s. 374, samt här ovan s. 2 not 1.

[7] Holmberg a. a. s. 139.

[8] »Ikke med brød, ej heller med horn forfriskede man mig», F. Jónsson a. a. s. 147.

[9] Holmberg a. a. s. 140 f.

Med stöd av Holmbergs och Hugo Pippings forskningsresultat, som visa huru lika skandinavernas och finnarnas föreställningar om världsträdet varit, ha vi full rätt att åberopa de finska schamanceremonierna till förklaring av myten om Odens kunskapsförvärv i Yggdrasill.

Vi fråga oss då också, om vi på nordiskt område kunna finna andra spår av liknande riter. Måhända låter det sig göra.

Först må erinras om H. Pippings övertygande tolkning av Vsp. 2: *níu man ek heima níu íviði* etc.[1], vilken strof synes innehålla en erinran om en liknande ceremoni utförd av en *vǫlva*.

Ett annat sådant ställe är Háv. 134. Denna skenbart så besynnerliga strof blir alldeles klar och får god mening, om vi tänka oss den gamle thulen såsom en trollkarl, vilken i rituellt syfte upphänges (i det heliga trädet) på ett sådant sätt, att han icke avlivas, och där dinglar bland de döda kropparna av genom verklig hängning avlivade människor och djur.

De Boor har i sina ovan anförda uppsatser till full evidens visat, att jämte människor också djur upphängdes. Dessutom få vi tänka oss, att flere personer kunde bli hängda i samma träd. Adam av Bremen berättar, att de heliga träden vid templet i Uppsala användes som galgar: »Corpora autem suspenduntur in lucum, qui proximus est templo. Is enim lucus tam sacer est gentilibus, ut singulae arbores eius, ex morte vel tabo immolatorum divinae credantur.»[2] Huruvida själva »det evigt grönskande trädet», världsträdet, användes på detta sätt, är ej fullt säkert, men synes troligt.[3] Vidare bör märkas, att de offrade människorna åtminstone mot medeltidens slut till stor del utgjordes av trälar och brottslingar. Slutligen bör beaktas, att de döda människo- och djurkropparna nog icke genast togos ner, utan lämnades hängande.

Det är mot bakgrunden av dessa förhållanden som ordalagen i Háv. 134 böra ses. Verbet *skollir* torde allmänt anses betyda 'dinglar'.[4] Samma betydelse får här enligt min mening tillskrivas *váfir*. Om detta verb och det därmed sammanhängande Odensnamnet *Váfuðr* äro emellertid meningarna delade. Bugge[5]

[1] H. Pipping a. a. 1 s. 47 f.

[2] Scriptores Rerum Svecicarum 3: 1 s. 172.

[3] Märk den alternativa läsningen *í galgviði* Vsp. 42, där världsträdet säkert åsyftas. Bugge, som väljer denna läsart, anser den åsyfta Oden i galgen (Norr. Fornkv. s. 390). Jfr dock H. Pipping a. a. 2 s. 100.

[4] Se t. ex. Gering Vollst. Wörterbuch sp. 939, F. Jónsson a. a. s. 132.

[5] Bugge Studier s. 296.

och Falk[1] anse namnet syfta på Odens dinglande i galgen. Detsamma anser Falk om *Geiguðr.*[2] Med dessa namn betecknas också vinden, och på den grund finner H. Pipping[3] Bugges och Falks förklaring osannolik.[4] F. Jónsson[5] anser, att *váfir* här betyder 'færdes, flakker omkring' och *Váfuðr* 'den omkringflakkende'. Han medger dock, att verbets grundbetydelse är 'at bevæge sig ligesom svævende', och även enligt dennes mening[6] är betydelsen 'dingla (i galgen)' otvetydigt belagd i Háv. 157. Jónssons tolkning av verbet i str. 134 beror måhända på hans uppfattning av ordet *vilmógom* (så i Cod. Reg.) Han ser däri ett *vílmǫgum* 'elendighedens sönner, elendige mænd, trælle' och vänder sig med stor bestämdhet emot Eir. Magnússons uppfattning, att här skulle föreligga ett ord *vil-magi*, betecknande något slag av ett djurs inälvor. Min uppfattning om denna strof passar förträffligt med F. Jónssons tolkning av ordet. Den är kanske ej heller alldeles oförenlig med Eir. Magnússons. I en fäbod från Malaks (Österbotten), nu uppställd i friluftsmuseet på Fölisön utanför Helsingfors, har man vid skorstenen tätt under taket »enligt fornnordisk sed fäst löpet»[7] (som behövdes för ostberedningen). Cand. mag. Stefán Einarsson har för professor Hugo Pipping nämnt, att en löpmage också i hans hem på Island hänger i taket. Under förutsättning att thulceremonien åtminstone alternativt utfördes i ett inomhus rest träd (såsom hos burjaterna[8]), passar också Eir. Magnússons tolkning in i vårt resonemang. Men jag håller både språkligt och sakligt F. Jónssons tolkning av *vilmógom* för sannolikast.[9]

Vi måste i detta sammanhang också diskutera den omstridda innebörden av ordet *þulr*. Det har nyligen behandlats rätt

---

[1] Falk a. a. nr 151.
[2] *ib.* nr 38.
[3] H. Pipping a. a. 2 s. 46.
[4] Jfr emellertid nedan s. 12.
[5] F. Jónsson a. a. s. 131.
[6] *ib.* s. 163.
[7] Axel O. Heikel Friluftsmuseet på Fölisön 3 (Helsingfors 1913) s. 5.
[8] Holmberg a. a. s. 28.
[9] Hos Gering och Sijmons a. a. s. 149 f. anföres en medellatinsk vers om en i en säck upphängd hjälte, som berömmer sig av att i detta läge ha förvärvat stor visdom: *In sacco sedeo, sedet hic Sapientia mecum,* | *hic pendens didici tempore multa brevi.* Dessa forskare ha icke insett (jfr s. 139 f.), att versen åsyftar en liknande situation som den i str. 134 skildrade: den rituellt upphängde thulen satt tydligen i en säck. Det är sålunda vi böra förstå orden: »opt *ór skǫrpom belg* skilin orð koma» etc.

utförligt av Erik Noreen,[1] som avvisar den vanliga äldre uppfattningen, att thulen varit en yrkesmässig rhapsod (Müllenhoff m. fl.) eller kanhända en Odenspräst (Wimmer, Ivar Lindquist). Kritiken grundar sig framför allt på den disposition av Háv. 111, som Noreen av verstekniska skäl finner nödvändig: pausen måste falla efter orden *Urðar brunni at*, som således höra ihop med den föregående versen *Mál er at þylia þular stóli á;* men därmed, säger han, »förflyttas vi med þulen till 'Urðar brunn', ur den realistiska sfären och bort i en fantastisk. Bör strofen indelas så, så tillåter den inga slutsatser alls om ett verkligt mänskligt *þul*-yrke på fvn. botten»[2]. I motsats till F. Jónsson[3] tror jag Noreen har rätt i sitt krav på strofens disposition, men den slutsats han drager av sin strofindelning finner jag förhastad. Han förbiser, att de mytologiska föreställningarna om världsträdet och källan vid dess fot utan tvivel hade motsvarigheter i verkligheten,[4] liksom ock de magiska riter gudar och andra övernaturliga väsen tänktes utföra. Vi ha därför tvärtom allt skäl att tänka oss levande motsvarigheter till den mytiske thulen i Háv. 111. Jag tror thulerna voro personer, som sysslade med just samma slags magi som Oden själv, bl. a. med ordmagi. Sålunda förstå vi sammanhanget med verbets *þylia* 'framsäga, recitera, mumla' och med subst. *þula* 'memorialdikt, ramsa' (som i Buslubøn betecknar ett avsnitt av besvärjelsen[5]). Sålunda förstå vi också — vilket Müllenhoff och andra längesedan insett — Odensbenämningen *fimbulþulr* Háv. 80, 142.

Med denna hävdvunna uppfattning av ordet *þulr* går den här föreslagna tolkningen av Háv. 134 (jämförd med str. 111 och 138 ff.) synnerligen väl ihop. Och denna strof bör ytterligare jämföras med ett belägg, som Noreen visserligen anför, men ej diskuterar, nämligen i Víkarsbálkr 21[6], där Starkad kallar sig *þǫglan þul*. Starkads offer av konung Vikar, som också omtalas hos Saxo[7], är ju jämte Háv. 138 vårt tydligaste belägg för denna egenartade offerform, som säkerligen tillhörde

[1] Erik Noreen Eddastudier (Språkvet. Sällsk. i Uppsala Förhandl. 1919—1921) s. 19 ff., med samling av belägg och med referat av äldre uttalanden.
[2] *ib.* s. 24.
[3] F. Jónsson a. a. s. 114 f.
[4] Märk numera H. Pipping a. a. 2 s. 65 ff.
[5] E. Noreen a. a. s. 22.
[6] Heusler und Ranisch Eddica minora s. 43.
[7] Saxo 6. 276 J. Olriks översättning (Sakses Danesaga Kbh 1925) 1 s. 298 f.

Odenskulten[1]. Hos Saxo heter det, att Starkad dräpte Vikar för att vinna gudarnas nåd. I Víkarsbálkr förklarar Starkad sig ha utfört offret motvilligt, då han älskade konungen. I vilket fall som helst har ett religiöst motiv varit bestämmande för hans handling. Vi kunna ju icke påstå med säkerhet, att beteckningen *þulr* för Starkad står i sammanhang härmed, men för min del finner jag det rätt sannolikt. I synnerhet om han utfört gärningen motvilligt, är det rimligt att han gjort det i egenskap av offerpräst eller såsom innehavare av en offentlig religiös funktion. Den möjligheten finnes också, att han betecknar sig som thul, emedan han var diktare; det är i hans mun som Víkarsbálkr är lagd, och Saxo säger honom ha varit en framstående skald. Men också diktkonsten stod, som bekant, i relation till Odensdyrkan. Och om vi i ordet *þulr* vilja inlägga endast betydelsen 'diktare', är epitetet *þǫgull* egendomligt. En tillfällig likhet kan föreligga, då Starkad säger (24): *Hlǽia menn, er mik séa,* och då det i Háv. 134 heter: *at három þul hlǽðu aldregi.* Dock låter det tänka sig, att thulerna företrädde en kult och en åskådning, som började komma i vanrykte. Starkad skildras ju hos Saxo som en *laudator temporis acti,* en lidelsefull och tragisk förfäktare av fädernas dygder gentemot ett yngre släktes förvekligade seder.

Háv. 134 och 138 ff. samt Vsp. 2 synas mig alltså tyda på, att på skandinaviskt område förekommit en till världsträdet anknuten rit, liknande de av Holmberg beskrivna, här ovan refererade schamanriterna. Syftet var att vinna kännedom om de olika världarna och makt över deras dolda krafter. Det får anses som en »naturlig» tanke, att världsträdet betraktades som den lämpligaste utsiktspunkten för vinnandet av en sådan kunskap eller som en spegel eller en duplik av verkligheten med allt vad hon inrymmer.

Men om jämförelsen med schamanriterna är berättigad, huru skola vi då förstå, att Oden framställes såsom offrande sig

---

[1] De Boor a. a. — Hos Saxo säges uttryckligen, att Vikarsoffret krävdes av Oden, i dikten däremot, att det gällde gudarna i allmänhet (*Skylda ek . . . goðum of signa,* 19). Den blott i fragment bevarade str. 18 tyder snarast på Tor som uppdragsgivare: *Þess eyrindris, at mér Þórr of skóp.* Vi få emellertid allitteration (med *eyrindis*) också om vi insätta *Óðinn.* Men hss. ge intet stöd för en sådan ändring. — Neckel Die Überlieferungen vom Gotte Balder (Dortmund 1920) s. 26 f., 242 anser Vikarsoffret som en efterbildning av Balders död. Om också ett motiv från Baldersagan har spelat in (rörstängeln; se ock nedan s. 8 not 2), så var kombinationen av hängning och spjutdöd dock det typiska för Odensoffret.

själv, såsom hängd i trädet och sårad med spjutet, och att en liknande hängningsrit simuleras av den gamle thulen (utan att dock världsträdet eller spjutet nämnes)?

Svaret på denna fråga kan utläsas ur Háv. 157 och en passus i Yngl. s. kap. 7. Den som talar i dikten (vare sig det är Oden eller någon annan trollkarl, som bedriver liknande magi) säger, att då han ser *á tré uppi váfa virgilná*, ristar han sådana runor, *at sá gengr gumi ok mælir við mik.*[1] Snorre berättar först, att Mimers huvud för Oden omtalar händelser ur andra världar, och därefter att Oden stundom väckte upp döda män ur jorden *eða settisk undir hanga* — påtagligen för att avlocka dem deras hemligheter.

I Háv. 157 säges emellertid, att de döda bringas att tala genom ristande av runor, och Snorre yttrar sig ej alls om det använda medlet. Här föreligger alltså en viss skillnad. Men de anförda ställena visa, att till Odensmagien hörde ett inträngande i de dödes hemligheter. Under sådana förhållanden måste Oden och de mänskliga trollkarlar, som utövade magi av samma slag som han, *a fortiori* tro sig vinna detta syfte, om de själva togo sitt liv genom hängning — naturligtvis för att återuppstå. För en gud var återuppståndelsen ingen omöjlighet, och att han verkligen återkom till liv framgår av Háv. 138 (nio nätter) och 139 (*fell ek aptr þaðan*). Men för mänskliga trollkarlar var det naturligtvis nödvändigt att endast simulera en hängning.

Saxos berättelse om Vikarsoffret tyckes ge ett stöd för antagandet, att hängningsoffer brukade simuleras.[2] Det heter där[3]: »Starkad snoede da en Strikke af Vidjer og klyngede Kongen op, for at det ikkun en liden Stund skulde lade som om han tog sin Straf». Man har svårt att tro, att Vikar hade stuckit sitt huvud i snaran utan motstånd, om ej simulerade offer varit vanliga. Dock är att märka, att offret av Vikar företogs i annat syfte (för att blidka gudarna) — och naturligtvis att hela historien är av tvivelaktig historicitet. Men det hindrar inte, att Saxos tradition har en viss psykologisk sanningshalt, eller

---

[1] Att den döde talar är naturligtvis av vikt, och det synes mig därför vara oberättigat, då F. Jónsson a. a. s. 163 vill stryka sista versen (*ok mælir við mik*) på grund av dess »indholdstyndhed».

[2] Jfr ett nedan s. 9 not 2 refererat från Grekland bekant fall av gungande som substitut för hängning, men också Neckels ovan s. 7 not 1 refererade mening. Denne ser även en likhet med Baldersagan »in der... Überlistung eines Arg- und Wehrlosen.»

[3] J. Olrik a. a. 1 s. 298.

m. a. o. att den förutsätter bruket av skenoffer i ett eller annat syfte.

I sin förut nämnda uppsats om här behandlade offertyp har de Boor (liksom före honom Chadwick)[1] observerat berättelsen hos Ahmed Ibn Fadlān om offret av en flicka vid en förnäm »rysk» (svensk) herres begravning. I denna ceremoni, varvid flickan dels blev nedstucken, dels strypt, ingick följande drag: »nämlich das dreimalige Hochheben des Mädchens vor einem gesimse-artigen Gerüst, von dem aus sie ihre toten Verwandten und den toten Herrn in einem grünen, seligen Reich erblickt», vilket »auf eine ursprüngliche Hängezeremonie zu deuten scheint». Och de Boor tillägger: »Endlich gehört das ganze Opfer nicht so sehr in einen Akt der Götterverehrung als vielmehr des Totenkults.» Vi finna här ett stöd för vårt antagande, att hängning (och naturligtvis *a fortiori* hängning i världsträdet) tänktes giva en inblick i de dödas värld.

Då vi betänka dels det kunskapsvärde, som tillskrevs en sådan insikt, dels Odens framträdande egenskap av dödsgud (med vilken hans egenskap av trollkarl och visdomsgud naturligtvis stod i närmaste samband), är det alls icke överraskande, att vi sålunda i Odenskulten finna en rit, som i sig förenar karaktären av kunskapsmagi och människooffer. Det är möjligt, att dessa drag icke från början varit förenade. Det låter mycket väl tänka sig, att vi också på skandinaviskt område ursprungligen haft en oblodig kunskapsförmedlande rit av samma slag som de finska schamanriterna, bestående endast i en klättring i världsträdet. Vid sidan därav förekom det typiska Odensoffret med hängning och spjut, egnat Oden och utfört av honom själv i hans egenskap av dödsgud. Som dödsgud bör han ha varit intresserad av att få så många offer som möjligt, och hans självoffer kan ha varit en akt av homeopatisk magi[2]. Dessutom bör det ha betraktats som en naturlig sak, att en dödsgud dör samma död som de, vilka tillfalla honom[3]. Men

---

[1] De Boor Festskrift t. H. Pipping s. 32 f.

[2] En sådan akt av homeopatisk magi saknar icke paralleller i hängningsriternas historia. Frazer berättar följande myt (»The Dying God» = The Golden Bough. 3:d ed. Vol. 3. 1911 S. 281 f.). Erigone, en flicka i Athen, hade hängt sig i förtvivlan över att hennes far blivit dräpt av några attiska herdar. Innan hon tog sitt liv, uppsände hon en bön, att om ej athenarna hämnades hennes faders död, deras döttrar skulle dö på samma sätt som hon. Hennes förbannelse gick i uppfyllelse: en epidemi att hänga sig utbröt bland de athenska flickorna. För att blidka Erigone införde athenarna en fest, vars ritual bestod i gungande, liksom Erigone dinglat i galgen.

[3] Jfr Frazer sist anf. a. s. 4.

då offren hängdes i världsträdet, och då man trodde, att den hängde fick en inblick i dödsriket, kom en sammansmältning till stånd. Det låter naturligtvis också tänka sig, att de finska schamanceremonierna representera en senare oblodig utveckling av ett offer. Någonting bestämt kunna vi ej säga härom. Vad som emellertid synes mig troligt är, att det utvecklingsstadium, som representeras av Háv. 134 och 138, bör tolkas som en kunskapsförmedlande rit i offrets form.

Möjligheterna för en tolkning av den rit, som här behandlats, äro dock icke uttömda med vad som ovan anförts. De synpunkter, som här nedan skola utvecklas, kunna ha spelat in vid sidan av de tidigare berörda.

Den av Holmberg beskrivna schamanceremonien är en initiationsrit. Vi behöva icke tänka oss den nordiska riten endast som en sådan, vare sig i fråga om mänskliga trollkarlar eller i fråga om Oden. Också en gammal trollkarl — och icke minst just en gammal, som började känna sina krafter och sin kunskap tryta — kunde behöva friska upp sin magiska förmåga och sin hemliga visdom. Det bör märkas, att Oden ju alltid tänktes som en gammal man, och att det i Háv. 134 uttryckligen talas om en »gråhårig thul» (*három þul*), vars ord åhöraren varnas för att skratta åt, då sådant ofta säges vara gott, som de gamle förkunna.

I och med det att den kunskapssökande trollkarlen är eller tros vara gammal, föras vi över till en tankegång av mera allmän innebörd, där syftet att nå kunskap om de dödas värld icke längre framträder, — nämligen att en gud eller en trollkarl kunde begå självmord för att återuppstå föryngrad och med ny kraft. Frazer berättar, att »Heitsi-eibib, a god or divine hero of the Hottentots, died several times and came to life again»,[1] och att »Among the Esquimaux of Bering Strait a shaman has been known to burn himself alive in expectation of returning to life with much stronger powers than he had possessed before.»[2] En tankegång av detta slag kan svårligen ha hållits å sido, om den kunskapssökande trollkarlen var gammal; och vid förklaringen av Odens självoffer synes den därför böra tagas i betraktande, jämte föreställningen om hängningen som ett sätt att få en inblick i de dödas värld.

Besläktade föreställningar ligga till grund för seden att avliva gudar eller konungar eller deras ställföreträdare, då deras

---

[1] Frazer The Dying God s. 3.
[2] *ib.* s. 43.

krafter avtaga, — antingen när de åldras eller efter en viss, bestämd tid. Riter av dessa slag ha utförligt behandlats av Frazer.[1] Huru de än skola tolkas,[2] är deras faktiska förekomst på en mängd håll höjd över varje tvivel.

Också på nordiskt område tror sig Frazer ha funnit ett par spår av sådana offer.[3] Det ena fallet är berättelsen i Yngl. S. kap. 25 om konung Aun i Uppsala. Det andra är en myt om Odens frånvaro från sitt rike, som i två versioner förekommer hos Saxo.[4] Beträffande Odensmyten säger Frazer: »As gods are often merely men who loom large through the mists of tradition, we may conjecture that this Norse legend preserves a confused reminiscence of ancient Swedish kings who reigned for nine or ten years together, then abdicated, delegating to others the privilege of dying for their country. The great festival which was held at Upsala every nine years may have been the occasion on which the king or his deputy was put to death. We know that human sacrifices formed part of the rites.»

Källan för vår kunskap om den stora festen i Uppsala är, som bekant, Adam av Bremen[5]. Läffler[6] har observerat, att tidsbestämningen nio dagar för offrandet vid denna fest stämmer med att Odens hängoffer i Háv. 138 räckte nio nätter, men har, så vitt jag kan se, icke tänkt sig något samband mellan detta offer och festen i fråga. Han håller för troligt, att festen ägde rum på våren och att den utgjorde ett vegetationsoffer. Av detta slag äro ju många av de guda- eller kungaoffer Frazer behandlat. Om Uppsalakonungarna och även andra nordiska konungar veta vi, att de från hedendomens dagar och långt ned i medeltiden betraktades som *árkonungar*.[7] Då enligt Mäster Adam den efter nio år återkommande stora festen firades »circa aequinoctium vernale», är det troligen med rätta, som Läffler i densamma ser en vegetationsfest. Men eftersom det var Frö, som var årsväxtens gud, måste en sekundär överföring av riten till Oden ha ägt rum, ifall Frazers tolkning av Odensmyten hos Saxo är riktig. En sådan överföring

---

[1] Frazer Adonis etc., The Dying God.
[2] Märk vissa invändningar mot Frazer hos Westermarck The Origin and Development of the Moral Ideas (2:nd ed.) 2 s. 753 f.
[3] Frazer The Dying God s. 57 f.
[4] J. Olrik a. a. 1 s. 86 f., 160 f., varmed bör jämföras Yngl. S. kap. 3.
[5] Scriptores Rerum Svecicarum 3: 1 s. 172.
[6] Läffler a. a. s. 635.
[7] Se härom Frazer Adonis etc. s. 334 f., R. Pipping Kommentar till Erikskrönikan s. 718 och på dessa st. anf. litt.

är ju i och för sig mycket möjlig.[1] För en sådan överföring bör just det rituella moment ha varit av betydelse, att Oden var de hängdas gud och att dödsoffer särskilt ägnades honom. Även myten om Oden i galgen kan härvidlag ha spelat en roll, men också själv påverkats av traditioner om guda- eller kungaoffer i Uppsala. En sådan identifikation mellan ett Odensoffer och ett kungaoffer förutsätter väl också, att Oden tänktes som den förnämste av gudarna. Som vi veta, måste vi i detta avseende räkna med olika föreställningar på olika håll och på skilda tider. Vi veta också, vilken betydande ställning Frö intog just bland svearna och just såsom fruktbarhetsgud. Frazer ger visserligen exempel på hängning och dinglande i luften som riter för återuppståndelse och fruktbarhet.[2] Men även om hans tolkning av Saxos Odensmyt är riktig, ligger dess tankegång så pass långt ifrån Hávamáls myt om Oden i galgen, att dessa myter måste antagas ha uppstått oberoende av varandra, om också deras senare utformning skett under en viss ömsesidig påverkan.

Bättre förenlig med ett par av de egenskaper vi med säkerhet kunna tillskriva Oden är en synpunkt, som Frazer framför i en exkurs om »Swinging as a magic rite»[3], nämligen att gungandet fram och tillbaka i luften på många håll anses ha vissa magiska verkningar. Nu är det påfallande, dels att själva gungandet starkt framhålles i Háv. 134 (med två särskilda verb, *skollir* och *váfir*), dels att bland Odensnamnen finnas *Váfuðr* och *Geiguðr*. Jag har ovan s. 4 f. nämnt, att de kunna åsyfta Odens dinglande i galgen, men att de också förekomma som namn på vinden. Sammanhanget låter möjligen tänka sig på följande sätt. Oden kunde ju också trolla vind.[4] Vi veta icke, huru han bar sig åt för att göra det. Men hans dinglande i galgen kan ha varit ett sätt, på vilket han — liksom en solfjäder — satte luften i rörelse.

En sådan tolkning står icke i något logiskt samband med den här förfäktade uppfattningen av myten om Oden i galgen såsom uttryck för en kunskapsförmedlingsrit. Det hindrar icke, att en sådan biföreställning kan ha varit förenad med dinglandet. Men dinglandet kan också ha tjänat det kunskapsförmedlande syftet alldeles direkte. När man som den nordiske thulen

[1] Jfr ett principuttalande av Hammarstedt Sv. Landsm. 1911 s. 516 f.
[2] Frazer Adonis etc. s. 246 ff., The Dying God s. 283.
[3] Frazer The Dying God s. 277 ff.
[4] Yngl. S. kap. 7.

svänger fram och tillbaka högt uppe i luften, får man se mera, än när man som den finske schamanen endast klättrar i världsträdet.[1] Och på vissa håll nyttjas, enligt Frazer[2], gungandet som ett medel att vinna inspiration.

En sak återstår ännu att beröra. Skola vi antaga, att alla i den skandinaviska norden förekommande myter, som anknyta sig till föreställningarna om världsträdet, böra härledas från berättelser om det evigt grönskande trädet i Uppsala och de offer och andra kulthandlingar, som förrättades där? Denna fråga har på flere ställen behandlats av H. Pipping[3], som visserligen antager, att berättelser och traditioner från Uppsala påverkat föreställningarna om världsträdet, men att man likväl måste räkna med sådana heliga träd på olika ställen. Härom är jag alldeles ense. Om det är riktigt, såsom ovan antagits, att Háv. 134 anspelar på en rit, som brukade utföras av mänskliga trollkarlar, måste vi tänka oss, att sådana ceremonier utfördes också annorstädes än i Uppsala, ja kanske t. o. m. att heliga träd kunde improviseras för särskilda tillfällen, liksom fallet brukade vara vid vissa av de riter Holmberg skildrar[4]. En helt annan sak är, att det världsträd, i vilket Oden hängde, tänktes som det egentliga världsträdet — till åtskillnad från symboliska — och att detta, åtminstone av många nordbor, identifierades med det evigt grönskande trädet i Uppsala.

---

[1] Jfr Frazer The Dying God s. 281.
[2] *ib.* s. 280.
[3] H. Pipping a. a. 1 s. 32, 2 s. 53, 61 ff., 122 ff.
[4] Holmberg a. a. s. 28 ff.

Vǫluspá 5: 4 och Staffansridningen.

Av ROLF PIPPING.

Hugo Pipping[1] läser i Vsp 5: 4 *himiniódýr* och tolkar detta ord som 'himlahästdjuren', 'himmelns hästhjord'. Han finner häri ett uttryck för den föreställningen, att vissa stjärnor eller stjärnbilder, som kretsa kring polstjärnan, äro hästar. Polstjärnan utgör toppen av världspelaren eller världsträdet, och vid denna påle äro hästarna bundna. Liknande föreställningar återfinnas, såsom Holmberg[2] uppvisat, hos många folk i Östeuropa och Asien.

Sålunda tolkad synes denna Vǫluspá-strof kunna kasta nytt ljus över Staffansridningen. Att denna folksed till sitt ursprung är en hednisk rit, därom kan svårligen råda något tvivel[3]. Men ritens tolkning är av flere skäl mycket vansklig. Närmast till hands ligger ju, att i densamma helt enkelt se en magisk handling till fromma för gårdens eller byns hästar: de ridas under en helig natt till en helig källa för att vattnas ur denna[4]. Försök ha emellertid gjorts att giva riten en mytologisk tolkning. Den vanligaste utvägen torde ha varit att sätta den i samband med Frö-kulten, i vilken hästar spelade en roll och vars stora fest var förlagd till midvintern.[5] En annan förut framlagd mytologisk tydning (av

[1] H. Pipping Eddastudier 2 (SNF 17: 3, Helsingfors 1926) s. 19 ff.

[2] U. Holmberg Der Baum des Lebens (Annales Academiae Scientiarum Fennicae, B, 16: 3, Helsingfors 1922) s. 23 ff.

[3] Se t. ex. M. P:n Nilsson Årets folkliga fester (Stockholm 1915) s. 259, Sverker Ek Den svenska folkvisan (Natur och kultur nr 32, Stockholm och Helsingfors 1924) s. 110.

[4] Jfr T. Norlind Studier i svensk folklore (Lunds Universitets Årsskrift. N. F. Afd. 1. Bd. 7. Nr 5. 1911) s. 264.

[5] Se t. ex. Svenska folkvisor utgifna af E. G. Geijer och A. A. Afzelius, ny upplaga utgifven af R. Bergström och L. Höijer (Stockholm 1880) 2 s. 363 och där anf. äldre litteratur; E. Wrangel Staffan stalledräng i ord och bild (Svenska studier tillägnade Gustaf Cederschiöld, Lund 1914) s. 267, 276 f., T. E. Karsten enligt referat i Acta

Hammarstedt) skall refereras här nedan. Men M. P:n Nilsson[1] anser, att försöken att »finna anknytning i den fornnordiska religionen» icke ha givit något säkert resultat.

Problemet kompliceras genom frågan om folksedens förhållande till visan om Staffan stalledräng. Att denna visa åtminstone till en del är att härleda ur en kristen legendvisa om Herodes och stjärnan över Betlehem, därom kan intet tvivel råda. Men frågan är, om stjärnmotivet i Stalledrängsvisan endast har detta kristna ursprung, eller om stjärnan eller stjärnorna från början haft någon betydelse för folkseden. Härom ha olika meningar uttalats. Vi måste granska dem närmare, ty just denna punkt i visans historia synes mig avgörande för frågan om ritens tolkning.

Norlind[2] anser stjärnmotivet bero på en sammanblandning av skilda julsångarfärder, Staffansryttarnas och stjärngossarnas.

Wrangel[3] hyser en liknande mening; han säger, att stjärnan ifrån trettondagsvandringen inkommit i Staffansridningen i stället för (stall-)lyktan.

Sverker Ek[4] stryker under, »att ritten till källan såväl i medeltidsbilderna som i folkbruket ledes av stjärnan». Genom hänvisningen till medeltidsbilderna (om vilka mera nedan) äro Norlinds och Wrangels tolkningar av stjärnorna bemötta, ty stjärngossarnas vandring torde vara en ung sed, som inkommit till Norden först med skolorna.[5]

Celander[6] menar, att stjärnmotivet helt och hållet bör föras tillbaka på Betlehemsstjärnan. De svenska varianter av visan, i vilka stjärnan eller flere stjärnor spela en roll, anser han »framsprungna ur Staffanssjungningens egen situation och stämning, en lyrisk återspegling av den tidiga, stjärnklara vintermorgonen, som är Staffanssjungningens bakgrund». Att visan (genom stjärnmotivets utbrodering) gjorts mera lyrisk står enligt Celander i överensstämmelse med den nordiska

---

Philologica Scandinavica I (1927) s. 348. Karstens uppsats har ej varit mig tillgänglig, ej heller den uppsats av Djurklou, som Wrangel nämner a. a. s. 257.

[1] M. P:n Nilsson a. a. s. 259.

[2] Norlind a. a. s. 274.

[3] Wrangel a. a. s. 259.

[4] Sverker Ek a. a. s. 110.

[5] Se M. P:n Nilsson a. a. s. 250.

[6] H. Celander Staffansvisorna (Folkminnen och folktankar 1927) s. 32 f.

folkvisans allmänna utvecklingsgång under 1500- och 1600-talen.

Men om icke stjärnan eller stjärnorna spelat en roll i den hedniska folkseden, har jag svårt att fatta, huru denna alls kombinerats med legendvisan. Den enda beröringspunkten ligger i så fall i den gemensamma tidpunkten för ritens utförande och för historien om Herodes och stjärnan över Betlehem — båda hänföra sig till midvintern. Hästarnas förekomst kan icke åberopas, ty att Stephanus som Herodes' tjänare var beriden är intet framträdande drag i legendvisan. I betraktande härav lämnar också den vanliga tolkningen av seden såsom en Frörit förhållandet mellan legendvisan och Stalledrängsvisan oförklarat. Kombinationen med Herodesvisan blir däremot fullkomligt naturlig, om vi utgå ifrån att stjärnorna från början haft betydelse för folkseden.

Jag kan inte heller känna mig övertygad av Celanders försök att förklara stjärnmotivets utveckling.

En av de ålderdomligaste visvarianterna är den, som år 1923 upptäcktes och upptecknades på Nötö i Nagu (Åboland) av fru Greta Dahlström f. Stenbäck. Dess strofer 3 och 4 lyda[1]:

3. Staffan han lutar sig i käldon neder,
och tre ljusa stjärnor såg han därneder.

4. Och Staffan gick hem och sade därav,
tre ljusa stjärnor i käldon satt.

I en finsk runa heter det:[2]

Men hästen drack inte vatten,
bläsen brydde sig inte om det.
Nosen tog fatt i molnet,
och den långa svansen släpade längs marken.
Staffan sökte felet i vattnet,
men fann inte något fel i vattnet.
Han kastade sin blick åt öster.
Han såg en stjärna på himlen,
en liten glimt mellan molnen
och stjärnans bild i källan.

---

[1] Greta Dahlström f. Stenbäck i Brages festskrift 1920—1923 (Helsingfors 1925) s. 78, Celander a. a. s. 15.
[2] Celander a. a. s. 18 f.

En takmålning i Dädesjö kyrka i Småland (från senast omkring 1300) visar oss en häst lutad över källan, en annan sträckt mot stjärnan.[1]

Celander[2] anser, att dessa varianter i ord och bild företräda en svensk särutveckling, där hästarna äro aktivt medverkande: det är en häst, som upptäcker den ljusa stjärnan och av dess spegelbild skrämmes från att dricka. I str. 3 och 4 av Nötö-visan vore Staffan sekundärt insatt i st. f. en av hästarna.

Men om Celanders tolkning av Dädesjömålningen och de citerade finländska varianterna[3] är riktig — vilket jag är böjd för att tro —, blir denna uppfattning svår att förena med hans egen utgångspunkt, att stjärnmotivet helt och hållet låter förklara sig ur Betlehemsstjärnan. Denna »särutveckling» skulle (som Celander[4] uttrycker det) ha »kulminerat» redan omkring 1300 — alltså på en tid, då de kristna legenderna inte kunna ha haft någon lång utvecklingshistoria på svensk mark. Under sådana omständigheter synes mig denna av Celander antagna tidiga »särutveckling» fastmer böra förklaras som en arkaism — d. v. s. som en reminiscens av stjärnornas och hästarnas roll i den hedniska folkseden.

Och varför var det hästarna, som upptäckte stjärnorna (stjärnan), när de speglade sig i källan?

Helt enkelt därför att stjärnorna tänktes som hästar. Spegelbilden av stjärnorna var ingenting annat än hästarnas egen spegelbild. Jag tror vi bäst förstå »hästarnas aktiva roll», om vi söka förklaringen därtill i de gamla föreställningarna om stjärnorna som hästar och alltså betrakta Staffans hästar som representanter för stjärnorna.

En »astronomisk» uttydning av Staffans fålar har i själva verket givits förut, nämligen av Hammarstedt[5], som

---

[1] Wrangel a. a. s. 270, 272, M. P:n Nilsson a. a. s. 257, Celander a. a. s. 2, 4.

[2] Celander a. a. s. 20 f.

[3] Nötö-visan rör sig med tre stjärnor. Om också en triplicering icke är någon ovanlig företeelse i folkliga traditioner, så är det dock lättare att förstå, att tre stjärnor utbytts mot en under inflytande av berättelser om Betlehemsstjärnan, än tvärtom. Föga övertygande verkar det, då Celander a. a. s. 17 sammanställer de tre stjärnorna med en passus i en legend, där det berättas, att i den stund Vår herre föddes tre solar syntes på himmeln, vilka betecknade hans tre naturer (i en annan variant: Guds trefaldighet). — Dessutom bör märkas, att i en del varianter av visan utom »den ljusa stjärna» även »stjärnorna på himmelen» i allmänhet omtalas.

[4] Celander a. a. s. 21.

[5] E. Hammarstedt Lussi (Meddelanden från Nordiska Museet 1898) s. 18.

om Staffansvisan säger, att den i sin nordiska form handlar om Staffan stalledräng »hvilken vid denna mörka årstid jämte sin egen vattnar solspannets fyra hästar vid underjordsherskarens brunn, och som själf såsom förridare på sin apelkastade[1] skymmel färdas framför detta i rymden».

Till stöd för denna förklaring kunna flere omständigheter anföras, som peka åt samma håll. Hästarnas femtal torde vara ett ursprungligt drag i visan[2]. Att man i Norden — åtminstone under bronsåldern — haft föreställningar om en vagn, på vilken solen drogs, framgår av den kända solvagnen från Trundholm. Men för densamma synes endast *en* häst ha varit spänd.[3] I Grímnismál str. 37 omtalas blott *två* hästar (Árvakr och Alsviðr) som solens dragare. Och man frågar sig, om hednatidens nordbor verkligen kände till eller föreställde sig vagnar dragna av fyrspann.

Det är i själva verket möjligt att tänka sig sammanhanget något annorlunda. Staffansridningens närmaste syfte kan ha varit att upprätthålla och befordra de av hästarna symboliserade stjärnornas — och därmed himlavalvets — kretslopp kring polstjärnan och världsaxeln. Solens återkomst var beroende av att detta kretslopp icke avstannade. Fördenskull utfördes riten vid midvintertid, då solens kraft att stiga var svagast.[4]

Hammarstedt betraktar »Staffan stalledräng» som solens *förridare.* Det bör märkas, att Staffans genomgående funktion i den svenska visan såsom »stalldräng» har en nära motsvarighet i de av Holmberg[5] omtalade folkens föreställningar om stjärnorna: »Die Mongolstämme sehen in dem Sternsystem eine grosse Herde Rosse, welche der im Sattel sitzende Tšolbon (Plan. Venus) und *sein Knecht*[6] namens Dogedoi oder Toklok hüten (vergl. ind. Aśvin)».

Det finnes ännu en del omständigheter, som möjligen tala för en förbindelse mellan Staffansskedet och de i Vǫluspá

[1] Staffans egen häst är i själva verket i ett stort antal varianter av visan apelkastad (*apelgrå*), se Celander a. a. s. 24, 30. Denna omständighet sammanhänger kanske med att Stefanus martyren blev *stenad* till döds. Fläckarna på en »apel*kastad*» häst sågo ut som stenar som *kastats* på den. Dessutom kan föreligga inverkan av betydelsen 'måla, färga' hos fvn. *steina,* fsv. *stena.*

[2] Celander a. a. s. 21.

[3] A. Olrik og H. Ellekilde Nordens Gudeverden (Köpenhamn 1926—) s. 68 fig. 42.

[4] En antydan om ritens syfte att återuppliva solens kraft lever möjligen kvar i str. 14 av Nötövisan: »Staffan han satt sig uppå en sten. | *Solar och månar skålte* ['lyste' Celander a. a. s. 15] *honom ren* ['redan'].»

[5] Holmberg a. a. s. 23.

[6] Kursiverat av R. P.

belagda föreställningarna om himlahästarna, som, bundna vid världspelaren, kretsa kring denna, — nämligen källan och den rituella vattningen. Av Vsp 19 framgår ju otvetydigt, att vid världsträdets fot befann sig en helig brunn eller källa. Hugo Pipping[1] hävdar, att med *veð Valfǫðrs*, som omtalas Vsp. 27—29, åsyftas en skopa för rituellt bruk vid denna brunn, vilken skopa han — med stöd av uppgifter från finskt område — antager ha varit prydd med bilder av vissa himlakroppar och vars rituella bruk han bl. a. förmodar hava åsyftat att på magisk väg trygga dessa himlakroppars gång. Vare sig hans tolkning av ifrågavarande Eddastrofer är riktig eller ej, så visa uppgifterna om finnarnas rituella skopor ett samband mellan källkult och celest magi.

Nu finns det drag i Staffanstraditionerna, som kunna sammanhållas härmed. För det första är hästarnas vattning vid källan en konstitutiv beståndsdel i den hedniska riten. Vidare använde man helst för vattningen av hästarna en sked eller bägare av silver[2], vilket synes mig vittna om att en rituell betydelse tillkommit kärlet för uppösningen av vattnet. Slutligen finner man vissa tecken på att källan stått i något samband med världsträdet eller världspelaren. I Dädesjömålningen[3] finnes på den av bilderna, där man ser hästarna vid källan, ett träd (eller åtminstone en växt) invid denna. På en annan av bilderna, där stjärnan över trädet gör det troligt, att vi också här ha världsträdet framför oss, synas fyra djur, ett bakom trädet, två betande vid dess fot och ett (behornat) klättrande i detsamma — drag som leda tanken till geten *Heiðrún* och hjorten *Eikþyrnir* i Grímnismál 25, 26.[4] Sverker Ek[5] återger följande tradition: »Ursprungligast äro berättelserna . . . från Hälsingland. Kappritten försiggick där till Staffans grav 'Staffans stupa' på Norrala kyrkogård. Staffans stupa är en, ända till 1820-talet undan för undan förnyad, husliknande träbyggnad, av så ursprunglig form, att den betecknats som vår äldsta bevarade typ för ett trähus. Anledningen till att denna grav bevarats är ovedersägligen, att 'stupan' av allmogen betraktats som så helig, att om den föll, skulle världens under-

---

[1] H. Pipping a. a. s. 79 ff.
[2] S. Ek a. a. s. 107, Celander a. a. s. 18.
[3] Wrangel a. a. s. 272, M. P:n Nilsson s. 257, Celander a. a. s. 4.
[4] Se utförligt om dessa mytologiska djur U. Holmberg Valhall och världsträdet (Finsk Tidskrift 83, 1917: 2) s. 344 ff.
[5] S. Ek a. a. s. 114.

gång följa därav». De sista orden tyda på en förvirrad tradition om en världspelare, varpå världens bestånd berodde.

Beteckningen *stupa* är emellertid högst egendomlig i detta sammanhang. Den är besynnerlig både för ett hus och för en världspelare, och icke stort begripligare för en helgongrav. Vi ha tydligen att göra med en mycket oklar och starkt förvanskad tradition.

Med all reservation må några svaga förbindelsemöjligheter påpekas. Götlind[1] har gjort troligt, att vi verkligen få räkna med »ättestupor» i Sverige. Av hans undersökning framgår, att de ofta ligga vid vatten. På fvn. område kunde en ättestupa heta *stapi*[2]. Magnus Olsen[3] har visat, att även uttjänta hästar brukade störtas utför branta berg, ofta vid vatten; också en sådan stupa kunde på fvn. kallas *stapi*. Så veta vi dessutom, att både människor och djur brukade dränkas genom att störtas i den heliga källan vid foten av det evigt grönskande trädet i Uppsala.[4] En dylik sed kan möjligen förklara en förväxling mellan ett världsträd och en ättestupa. Till förväxlingen kan ha bidragit, att världsträdet i egenskap av världspelare måhända stundom gick under något liknande namn, t. ex. *stapul* (fvn. *stǫpull*). I själva verket påträffa vi i en sen medeltida källa detta ord som beteckning för Babels torn i ett sammanhang, som tyckes giva vid handen, att denna byggnad uppfattades såsom en världspelare, på vilken världens bestånd berodde. I den kända skämthistorien *aff abotum*[5] heter det, att herr abboten bland andra skålar dricker *fore staplin, som stander j Babilone, at han falle ey*. Och ifall en världspelare, som stundom gick under benämningen *stapul*, stått i förbindelse med hästvattningsriten, kan denna omständighet i sin mån ha bidragit till att seden genom en folketymologisk anknytning förknippades med helgonnamnet *Staffan*[6]. Den hälsingländska

---

[1] J. Götlind i Folkminnesstudier tillägnade H. Celander (Göteborg 1926) s. 69 ff.

[2] Fritzner Ordbog 3 s. 528.

[3] M. Olsen i Maal og Minne 1923 s. 176 ff., 250, med tillägg *ib.* 1925 s. 36 ff. som svar till S. Hasund *ib.* 1925 s. 34 ff.

[4] H. Pipping a. a. s. 67.

[5] Cod. Verelianus (1457), Noreen Altschwedisches Lesebuch[3] s. 83, 116.

[6] R. Bergström a. st. (= Geijer o. Afzelius, Sv. Folkv., ny uppl., s. 363) söker en folketymologisk anknytning mellan namnet *Staffan* och »det fornhögtyska verbet *stephan, trafva*». I fsv. finnes *stappa* 'rida i skritt' (troligen lån från mlty. *stappen*, Söderwall Ordbok 2 s. 496). Denna kombination försvagas av att Staffansridningen var en kappritt i sporrsträck.

»Staffansstupans» karaktär av ett hus får måhända jämföras med det förhållandet, att hos burjaterna den björk, som föreställer världsträdet eller världspelaren, brukar resas inne i ett tält.[1]

Jag är fullt medveten om det osäkra i ovan gjorda kombinationer, i all synnerhet i försöket att finna något samband mellan orden *stupa*, *stapi*, *stapul* och mellan de föreställningar, som legat därunder. Jag inser också, att hästvattningen vid den heliga källan kunde tolkas mycket enklare. Men i så fall blir, så vitt jag förstår, stjärnornas roll i visan om Staffan stalledräng lämnad utan förklaring. Under sådana förhållanden synes det mig förtjäna att övervägas, om icke förbindelsen mellan hästvattningsriten och legendvisan om Herodes och Betlehemsstjärnan bör sökas i de föreställningar, vilkas förekomst i skandinavisk hednatro betygas av ordet *himiniódýr* i Vǫluspá.

---

[1] Holmberg a. a. s. 28. Jfr R. Pipping SNF 18:2 s. 5.

Eddastudier III.

Av HUGO PIPPING.

Hǫv. 2: 4—6.

Enligt **R**: *mıoc er braðr ſa er abrǫndom ſcal*
ſinſ vm ſreiſta ſrama.

Vid tolkningen av denna halvstrof hava de flesta eddaforskare närmast utgått från texten i **R**. Med rätta avvisar F. Jónsson[1] pappershandskrifternas *brautum* (i st. f. *brǫnðum*) som en gissning, vid vilken man icke behöver fästa något avseende. Några eddautgivare hava ansett sig kunna vinna en rimlig tolkning av Hǫv 2: 4—6 genom att med stöd av en pappershandskrift läsa *at brǫndum* i st. f. *á brǫndum*[2]. Men detta val av läsart synes mig icke rådligt för den händelse det kan uppvisas, att texten i **R** ger god mening. Jag tror, att detta är fallet, om jag också icke kan följa någon av de tidigare uttolkarna på alla punkter.

Den från Resenius[3] härstammande, av många andra forskare godtagna åsikten, att *brandar* här betecknar 'dörrposterna', har redan av Richert[4] betecknats som oförenlig

---

[1] F. Jónsson Hávamál s. 15. København 1924. Annorlunda hos F. Jónsson. Eddalieder I, Halle 1888, s. 116.

[2] Jag hänvisar till GSK s. 82. Med GSK betecknar jag här och framdeles det stora verket: Kommentar zu den liedern der Edda von Hugo Gering. Nach dem tode des verfassers herausgegeben von B. Sijmons. Erste hälfte: götterlieder. Halle (Saale) 1927. P. J. Resenius Ethica Odini etc., Havniæ 1665, fol. A skriver: *'er ad brøndum skal* etc.' Se ock Er. Chr. Rask (-Afzelius) Edda Sæmundar hinns fróda, Holmiæ 1818, s. 11, G. Neckel Edda I s. 16, Heidelberg 1914.

[3] Resenius a. st. säger: *'Brandur & Dyrubrandur* postes seu limina ostium item columnæ eminentiores præ foribus'. I GSK s. 82 uppges oriktigt, att den ifrågavarande tolkningen tidigast givits av Afzelius.

[4] M. B. Richert Försök till belysning av mörkare och oförstådda ställen i den poetiska eddan s. 1—4. UUÅ 1877.

med texten i R. Richert har[1] med rätta framhållit, att man, om *brandar* betydde 'dörrposterna', omöjligen skulle kunna förklara användningen av prep. *á*. Richerts invändning förblir gällande, vare sig att man tänker sig dessa *brandar* såsom ramar kring dörröppningen eller såsom ett slags prydnader anbragta över ingången.[2]

Eiríkr Magnússon[3] har tänkt sig, att *brandar* här betyder 'skidor'. Enligt E. M. har man ur ekvationerna *brandr* = *skíð*, *skíð* = *ǫndurr* genom substitution fått fram en ny ekvation *brandr* = *ǫndurr*.

Mot E. M. anmärkes i GSK, att *brandr* icke bevisligen använts i betydelsen *skíð*, och F. Jónsson framhåller med rätta, att en substitution av det ifrågavarande slaget är främmande för stilarten i den strofcykel, till vilken Hǫv 2 hör. Lika litet som F. Jónsson fattar jag, att införandet av betydelsen 'skidor' för *brandar* skulle kunna kasta ljus över situationen.

Bj. M. Ólsen[4] anser, att *brandar* här syftar på brännved, som stod uppstaplad på golvet. Enligt denne forskares mening tillkom det en gäst att taga plats på vedstapeln i hallen, intilldess han blev inbjuden att sätta sig på en bänk.

Som stöd för denna uppfattning anför Bj. M. Ólsen bl. a. den i Vm 11, 13, 15 och 17 mötande frasen

Segðu mér (l. *þat*) *Gagnráðr allz þú á golfi vill*
þíns um freista frama.

Jag tror dock icke, att parallellen mellan Vm 11 etc. och Hǫv 2 är fullt så slående, som man vid första påseendet kanske vore benägen att tro.

Då Bj. M. Ólsen s. 226 säger, att *frami* både i Vm 11 etc. och i Hǫv 2 betyder 'æreful modtagelse', måste jag förhålla mig tvivlande. Uttrycket *freista síns frama* betyder, såvitt jag förstår, 'försöka sin lycka'[5]. Vm visar oss Óðinn försökande sin lycka i en visdomstävlan. Att hans framgång i denna tävlan ledde till ett ärofullt mottagande, är någonting sekundärt, som icke berättigar oss att översätta *frami* med

---

[1] Jfr F. Jónsson Hávamál s. 15 och GSK s. 82.

[2] Jfr F. Jónsson Hávamál sidd. 15 f. contra Sv. Egilsson.

[3] Eiríkr Magnússon On Hávamál II. Se Ark. VI s. 189, F. Jónsson, Háv. s. 16, GSK s. 81. Jag har icke haft tillgång till denna uppsats.

[4] Bj. M. Olsen Ark. IX sidd. 223—226. Jfr också E. A. Kock Ark. XXXV s. 26.

[5] Jfr Richert a. st. s. 2 och F. Jónsson Hávamál s. 17.

'ærefuld modtagelse'. I Hǫv 2 talas det om en gäst, som försöker sin lycka *á brǫndum*. Det är ingalunda givet, att uttrycket *á brǫndum* här har samma lokala betydelse som *á golfi* i Vm. Tvärtom ligger det mycket nära till hands att, såsom Richert gjort det, fatta *á brǫndum* som en beteckning för de föremål, på vilka gästen skulle pröva sin lycka.

Den mest vägande och i mina ögon avgörande invändningen mot Bj. M. Ólsens tolkning är emellertid den, som framställts i GSK. En gäst, som anspråkslöst tager plats på ett undanskymt ställe under väntan på uppmaning att sätta sig på bänken, kan icke sägas vara *bráðr*. Han kan väl känna sig otålig, om inbjudningen att sitta låter vänta på sig länge, men en sådan undertryckt otålighet karakteriseras illa genom adjektivet *bráðr*. *Bráðr* är blott den människa, som av sin otålighet låter förleda sig till överilade steg. Jag kan icke undgå att giva mera rätt åt GSK, som kategoriskt säger '*bráþr* bedeutet nicht »utålmodig»' än åt Bj. M. Ólsen, som (s. 226) översätter *bráðr* med 'utålmodig' och åt F. Jónsson, som (s. 15) säger, att *bráðr* i uttrycket *bráð er barns lund* betyder 'hidsig, ivrig, utålmodig'. Då Egilsson[1] för *bráðr* i Hǫv 2 ger översättningen 'moræ impatiens', är denna betydelse konstruerad ad hoc. Ett par rader ovanför översätter Egilsson *bráðr* med 'præceps'.[2] Fritzner[3] likställer *bráðr* med *bráðgeðr* 'ilsindet', 'ubesindig' och med *bráðlyndr* 'ilsindet'. Söderwall[4] översätter fsv. *braþer* med 'præceps (brådstörtande)'. Men om man i Hǫv 2 i stället för *bráðr* insätter något av orden 'præceps', 'brådstörtande', 'ilsindig', 'ubesindig', blir det omöjligt att hålla fast vid Bj. M. Ólsens tolkning.

I GSK översättes Hǫv 2: 4—6 med orden: 'der hat grosse eile, der - - - den sehnlichen wunsch hat vom herdfeuer nutzen zu ziehen'. S. 82 understrykes särskilt, att det vid denna översättning icke blir nödvändigt att ändra *á brǫndum* till *at brǫndum*, och som stöd för detta sistnämnda påstående anföres det nynorska talesättet *sitja aa steikje se fram i brandom*.

Jag kan dock icke finna, att detta nynorska talesätt berättigar oss till antagandet, att *á brǫndum* skulle kunna betyda 'vid elden'. Uttrycket *i brandom* har troligen sin rot i vanan att taga plats mellan de eldar, som plägade upptändas på golvet

---

[1] Sv. Egilsson Lex. poët. s. 76.
[2] Denna översättning av *bráðr* i Hǫv 2: 4 ges av Resenius a. st.
[3] Fritzner Ordbog I s. 175.
[4] Söderwall Ordbok I s. 144.

i en forntida hall. Jämför uttrycket *milli elda* (*tueggia*) i Grm (det inledande prosastycket och strofen 2: 2) samt bilden hos Guðmundsson[1]. Men *á brǫndum* 'på bränderna' kunde ingen sitta. Den i GSK givna översättningen framtvingar således, likasom flere andra översättningar, en ändring av texten i **R** och kan icke anses vara oantastlig.

Finnur Jónsson, som en gång tidigare[2] betecknat *á brǫndom* som 'unverständlich', framlägger år 1924[3] med en viss reservation ett försök till förklaring. Utgående från det faktum, att ett slags bräder i förstäven på de forntida fartygen kallades *brandar*, samt under hänvisning till, att de hetaste striderna under sjöslagen utkämpades i förstäven, tänker sig F. Jónsson, att uttrycket *at freista síns frama* betydde 'at søge sin lykke ved kamp, hvor det gik hårdest til'. Från denna utgångspunkt kom man senare till betydelsen 'at lide nød'. I Hǫv 2: 4—6 skildras enligt F. Jónsson den nödlidande gästens iver att få hjälp.

Trots ett par norska och svenska uttryck, dem F. Jónsson anför som stöd för antagandet, att orden *at freista síns frama á brǫndum* skulle kunna betyda 'at lide nød', måste jag (jfr GSK) betrakta denna förklaring av Hǫv 2: 4—6 som hårdragen.

Enligt min mening har de sista femtio årens eddaforskning med orätt underlåtit att taga vara på en del värdefulla iakttagelser och förslag till tolkning, som framlagts av Richert. I GSK hävdas visserligen likasom hos Richert, att *brandar* betyder 'bränder', 'brennende holzscheite'. Men i GSK har man icke tillgodogjort sig Richerts påtagligen riktiga tanke, att frasen *at freista síns frama á brǫndum* betyder 'att fresta sin lycka på bränder', varvid det naturligtvis måste vara fråga om ett försök att handskas med eldbränder.

Orsaken till, att Richerts lika slående riktiga som nära till hands liggande tanke ratats, är påtagligen den, att man icke förstått, varför en person, som handskas med bränder, betecknats som *bráðr*. Det måste också medges, att Richert icke lyckats besvara denna fråga. Orsaken till misslyckandet ligger däri, att Richert bakom orden i Hǫv 2: 4—6 sökt ett uttalande om att envar, som handskas med bränder, för-

---

[1] C. Rosenberg Træk af Livet paa Island i Fristats-Tiden. Andet Oplag. Gjennemset og forsynet med et Tillæg af Dr. Valtýr Guðmundsson. Kjøbenhavn 1894. S. 257.

[2] F. Jónsson Eddalieder I s. 116. Halle. a. S. 1888.

[3] F. Jónsson Hávamál sidd. 16 f.

tjänar att kallas *bráðr*. Men ett sådant uttalande har säkert legat diktaren fjärran. Han har blott velat säga, att den nykomne gäst, som omtalas i Hǫv 2: 2—3, förtjänar det klandrande epitetet *brádr* = 'præceps', 'ilsindet', 'brådstörtande', om han genast rusar fram och rör i bränderna. Denna till gästen riktade varning efterföljes omedelbart av en till värdfolket riktad påminnelse om, att den nykomne behöver värma sig vid brasan[1]. Det ankom på värdfolket att röra i bränderna och därigenom uppliva den slocknande brasan. För gästen var detta förbjudet.

Varför var det förbjudet?

Helt enkelt därför, att härden var hemmets heliga plats, vars helgd icke fick kränkas genom beröring med utomståendes händer.

Beträffande föreställningen om eldstaden som ett heligt ställe hänvisar jag till följande uppgifter.

Valtýr Guðmundsson[2] säger: 'Disse ilde stod nemlig i nöje forbindelse med den gamle religion, og arnen betragtedes som et helligt sted, som husets alter.'

Hos Olrik och Ellekilde[3] läses (s. 35:) 'Men følelsen af, at en gudommelig magt var nær, kunde også afføde forskellige guddomme, en for hver ny lejlighed. Én hjælper boede ved menneskets arne - - -' (s. 42:) 'Udenfor den egenlige gudaskare har især *husilden* været dyrket; hos nogle hæves den til guddomsrang (Hestia, Vesta) - - -.'

Kaarle Krohn[4] yttrar: 'Bolvätten höll sig mest i grannskapet av eldstaden.'

Det förtjänar nämnas, att Bj. M. Ólsen[5] i diskussionen av Hǫv 2: 4—6 indragit frågan om eldstadens helighet och påminner om en berättelse i Odysséen, enligt vilken Odysseus tilltvang sig hjälp av värdfolket genom att sätta sig i askan vid eldstaden. Men Ólsen har ej lagt märke till, att Odysseus genom detta sitt företag bröt mot den försynthetsplikt, som diktaren av Hǫv i strofen 2: 4—6 vill inskärpa hos sina åhörare.

Huru djupt rotad den föreställningen varit, att en gäst icke får röra i bränderna i härden, framgår bäst därav, att den

---

[1] Richert har (s. 3) uttryckligen påpekat tankeförbindelsen mellan 'bränderna' i Hǫv 2: 5 och 'elden' i Hǫv 3: 1.

[2] Valtýr Guðmundsson Privatboligen på Island i sagatiden. København 1889. S. 179.

[3] Axel Olrik og Hans Ellekilde Nordens Gudeverden. København 1926 —.

[4] Kaarle Krohn Skandinavisk mytologi. Helsingfors 1922. S. 39.

[5] Bj. M. Ólsen Ark. IX s. 226.

fortfarande lever i England. I ett engelskt hus får en främling icke röra i elden, förrän han i sju år umgåtts som vän i familjen. En uppmaning från värdinnan att — efter en jämförelsevis kort bekantskap — hantera *the poker*, betraktas som ett stort ynnestbevis. Jag har själv en gång rönt denna vänlighet i ett Londonhem och kan f. ö. hänvisa till Ödmans[1] uppgifter.

Jag översätter Hǫv 2: 4—6 på följande sätt:

'Mycket brådstörtad (d. v. s. framfusig) är den (gäst), som företager sig att röra i bränderna.'

Genom orden 'företager sig' har jag sökt återgiva det futurala element, som inneligger i *skal*.

Man kan icke undgå att lägga märke till den likhet, som råder mellan satskonstruktionen i Hǫv 2: 4—6 och konstruktionen i Hǫv 136: 1—3, där det heter:

Ramt er þat tré, er ríða skal
ǫllom at upploki.

d. v. s.[2]

'Stark måste den bom[3] vara, som skall vrida sig för att öppna dörren åt alla.'

Den enda syntaktiska olikheten består däri, att *skal* i 136 betecknar ett yttre tvång, i 2 däremot en följd av subjektspersonens eget beslut. Men denna olikhet utgör intet hinder för jämförelsen mellan de båda konstruktionerna. Fritzner[4] anger betydelsen av *skulu* på följande sätt: 'skulle (om alt hvad der sker ifølge moralsk Nødvendighed, andres Befaling, egen Beslutning[5], Skjæbnæns Bestemmelse eller Omstændighedernes Medfør)'.

Likheten mellan Hǫv 136: 1—3 och Hǫv 2: 4—6 berättigar oss att alternativt formulera översättningen av den sistnämnda halvstrofen på följande sätt.

'Mycket brådstörtad (framfusig) måste den (gäst) vara, som skall röra i bränderna.'

Jag tror mig nu hava visat, att texten i **R** ger en förträfflig mening. Den avskrivare, som i en pappershandskrift ersatt prepositionen *á* med *at*, har påtagligen icke uppfattat diktarens tankegång.

---

[1] N. P. Ödman Ungdoms- och reseminnen II s. 95. Andra upplagan. Stockholm 1881.

[2] Jfr G S K s. 141, Gering Wb sp. 832 (*ríþa* mom. 2).

[3] Jag vill lämna oavgjort, huruvida 'bom' eller 'nyckel' är den riktiga översättningen av textens *tré*. I friluftsmuseet på Fölisön invid Helsingfors är man i tillfälle att se en mycket sinnrikt konstruerad nyckel av trä.

[4] Fritzner Ordbog III s. 394.

[5] Kursiverat av H. P.

Hǫv 31.

Enligt **R**: *Fróðr þicciz ſa er ſlotta tecr*
geſtr at geſt hęðin.
veita gorla ſa er vm verði gliſſir
þott hann meþ grǫmom glami.

Vid diskussionen av denna strof ser jag helt bort från Resenius' text[1], som uppenbarligen är starkt förvanskad.

Från och med Köpenhamnsupplagan hava alla utgåvor ordet *hǽðinn* i den tredje versen, Finnur Jónsson i Hávamál[2] dock endast alternativt. Men platsen för detta ord växlar. Till och med i så pass färska utgåvor som Neckels[3] och Boers[4] finner man *hǽðinn* i slutet av den tredje versen. Samma placering av ordet finner man hos F. Jónsson 1905,[5] men 1888 läser denne forskare[6]

hæþenn gestr at gest

och 1924[7]

hę́ðinn gęstr at gęst

eller alternativt

gęstr at gęst hęðinn (med kort *e*).

Sijmons utgåva[8] har *hǽþenn* i slutet av tredje versen, men i en not säges: '*hǽþenn* ist metrisch falsch und vermutlich verderbt. Oder ist umzustellen *hǽþenn gestr at gest* (F. Jónsson)?

I GSK[9] säges: 'Es wird umzustellen sein: *gestr hǽþenn at gest*, um der von Bugge gefundenen regel für den schluss der vollzeile zu genügen - - -.

Alla torde vara ense om, att formen *hǽðinn*, förlagd i slutet av den tredje versen, framkallar en föga önskvärd avvikelse från Bugges regel. Man har sökt undvika denna avvikelse, dels genom att kasta om ordföljden i **R**, dels[10] genom att läsa *heðinn*, icke *hǽðinn*. Sijmons tänker sig möjligheten av en felskrivning i **R**, men framlägger intet emendationsförslag.

---

[1] Resenius Ethica Odini, A 2 verso, n:r 26.
[2] Finnur Jónsson Hávamál s. 41.
[3] Gustav Neckel Edda I s. 20. 1914.
[4] R. C. Boer Die Edda I s. 21. 1922.
[5] F. Jónsson Sæmundar-Edda s. 27. Reykjavík 1905.
[6] F. Jónsson Eddalieder I s. 11. 1888.
[7] F. Jónsson Hávamál s. 41. 1924.
[8] B. Sijmons Die Lieder der Edda I s. 29. Halle 1888.
[9] GSK s. 93. Jfr Hildebrand-Gering, tredje och fjärde upplagorna s. 28.
[10] F. Jónssons alternativ 2 i Hávamál s. 41.

F. Jónsson[1] säger: 'Mulig lider l. 2 (d. v. s. tredje versen) af en fejl man nu ikke kan rette.'

För min del tror jag, att den tredje versen i **R** lider av ett fel, som kan rättas med lätt hand, varefter allt är i ordning. Men innan jag framställer mitt förslag till emendation, vill jag diskutera några problem, som sammanhänga med tidigare valda läsarter.

De utgivare och kommentatorer, som låtit formen *hǽðinn* ändra plats, hava, som nämnts, icke alla låtit ordet intaga samma ställning i versen. Mot Finnur Jónssons läsning

hǽðinn gestr at gest

står i GSK

gestr hǽðinn at gest,

utan att det angives, varför man avvikit från den av Finnur Jónsson föreslagna ordställningen.

Den, som läst GSK med uppmärksamhet, har lätt att ana de grunder, på vilka omflyttningen stöder sig. Men samtidigt måste man säga sig, att en av dessa grunder är vacklande.

I GSK kritiserar Gering en av Vigfússon konstruerad långvers ('vollzeile')

Ls 49: 6 *gǫrnom binda *burar*

och säger, att emendationen 'an und für sich nicht tadelfrei ist, da sie z. b. das erste nomen der vollzeile an der alliteration nicht teilnehmen lässt'[2].

Här framträder sålunda en uttrycklig fordran på, att det första nominet i en långvers skall uppbära en allitteration. Men en sådan regel får helt visst icke uppställas. Jag hänvisar till följande kända förhållanden.

Då Sievers[3] i sin Altg. Metr. diskuterar långversen i lióðaháttr, säger han bl. a. 'Dies verfahren beweist, dass die drei hebungen als völlig gleichberechtigt empfunden wurden; nur so ist es auch verständlich, wenn nomina in erster hebung ohne alliteration andern nominibus vorausgehen können.' Som stöd för sitt påstående anför Sievers bl. a. verserna:

Rm 19: 6 och 20: 3 *heill at suerða suipun.*

Rm 25: 6 *illt's fyr heill at hrapa.*

Man kan visserligen tänka sig, att Gering betraktar Sievers' åsikt som felaktig. Men, så vitt jag vet, har Gering aldrig återkallat de läror, som framläggas i hans

[1] F. Jónsson Hávamál s. 42.

[2] GSK s. 303.

[3] Eduard Sievers Altgermanische Metrik, Halle 1893, § 57, anm. 1, s. 83.

egen skrift 'Die rhytmik des ljóðaháttr'[1]. Här finner man utan mycket letande, att Gering i § 130, sidd. 81 f. obetingat godkänner de nyss citerade verserna ur Reginsmǫl, samt att han i § 126, s. 77 utan förbehåll[2] citerar versen:

Hǫv 5: 3 *dǿlt es **heima huat**,*

där det första nominet icke uppbär någon allitteration[3].

Emellertid kan Gerings önskan att hellre läsa

gestr hǿðinn at gest

än

hǿðinn gestr at gest

stödjas med bättre grunder än påståendet, att versens första nomen bör uppbära en allitteration.

Rieger[4] har uppställt följande regel, som bl. a. citeras i GSK[5]:

'Stehn in einem halbverse zwei nomina, seien es substantive oder adjective oder ein substantiv und ein adjectiv, so ist, wenn nur eines von beiden alliterieren kann, das voranstehende allein dazu berechtigt. Dies trifft auf alle denkbaren arten der verbindung zu, in welcher diese worte unter einander stehen können.'

I sin Altg. Metr. formulerar Sievers[6] den Riegerska regeln på följande sätt:

'Von zwei nominibus einer halbzeile alliteriert jedenfalls das erste, mag die verbindung der nomina sein welche sie will.'

Riegers regel gäller närmast halvverserna, men har av en del forskare tillämpats också på långverser.

Mot regeln läsa Sievers[7] och Gering[8]:

Grm 3: 6 *betri **gjǫld geta**,*

och Finnur Jónsson[9] konstruerar mot regeln versen:

Hǫv 152: 3 *á *vrótum *hrás viðar.*

---

[1] Hugo Gering Die rhytmik des ljóðaháttr. Nicht käuflicher sonderabdruck aus der Zeitschrift für deutsche philologie. Halle 1902.

[2] S. 109 säges om versen *ef margfróðr vilt vesa* (Hgsv 97): 'Ein überaus schlechter vers, da das einzige nomen des satzes nicht an der alliteration teil nimmt.' Men det är en viss skillnad mellan verser, där det första nominet är versens enda nomen, och verser, som innehålla flere nomina.

[3] Dessa läsningar återfinnas hos Hildebrand-Gering, fjärde upplagan sidd. 23, 298 och 300.

[4] Max Rieger Zeitschrift für deutsche philologie VII s. 19.

[5] GSK s. 311.

[6] Sievers Altg. Metrik § 23.2, s. 42.

[7] Sievers Altg. Metrik s. 83.

[8] Hildebrand-Gering, andra upplagan s. 78. Gering Die rhytmik etc. § 155 s. 96.

[9] Finnur Jónsson Hávamál s. 155.

»Staffansstupans» karaktär av ett hus får måhända jämföras med det förhållandet, att hos burjaterna den björk, som föreställer världsträdet eller världspelaren, brukar resas inne i ett tält.[1]

Jag är fullt medveten om det osäkra i ovan gjorda kombinationer, i all synnerhet i försöket att finna något samband mellan orden *stupa, stapi, stapul* och mellan de föreställningar, som legat därunder. Jag inser också, att hästvattningen vid den heliga källan kunde tolkas mycket enklare. Men i så fall blir, så vitt jag förstår, stjärnornas roll i visan om Staffan stalledräng lämnad utan förklaring. Under sådana förhållanden synes det mig förtjäna att övervägas, om icke förbindelsen mellan hästvattningsriten och legendvisan om Herodes och Betlehemsstjärnan bör sökas i de föreställningar, vilkas förekomst i skandinavisk hednatro betygas av ordet *himiniódýr* i Vǫluspá.

[1] Holmberg a. a. s. 28. Jfr R. Pipping SNF 18:2 s. 5.

Eddastudier III.

Av HUGO PIPPING.

Hǫv. 2: 4—6.

Enligt **R**: *mıoc er braðr ſa er abrœndom ſcal*
ſtınſ vm ſreıſta ſrama.

Vid tolkningen av denna halvstrof hava de flesta eddaforskare närmast utgått från texten i **R**. Med rätta avvisar F. Jónsson[1] pappershandskrifternas *brautum* (i st. f. *brǫnðum*) som en gissning, vid vilken man icke behöver fästa något avseende. Några eddautgivare hava ansett sig kunna vinna en rimlig tolkning av Hǫv 2: 4—6 genom att med stöd av en pappershandskrift läsa *at brǫndum* i st. f. *á brǫndum*[2]. Men detta val av läsart synes mig icke rådligt för den händelse det kan uppvisas, att texten i **R** ger god mening. Jag tror, att detta är fallet, om jag också icke kan följa någon av de tidigare uttolkarna på alla punkter.

Den från Resenius[3] härstammande, av många andra forskare godtagna åsikten, att *brandar* här betecknar 'dörrposterna', har redan av Richert[4] betecknats som oförenlig

[1] F. Jónsson Hávamál s. 15. København 1924. Annorlunda hos F. Jónsson. Eddalieder I, Halle 1888, s. 116.

[2] Jag hänvisar till GSK s. 82. Med GSK betecknar jag här och framdeles det stora verket: Kommentar zu den liedern der Edda von Hugo Gering. Nach dem tode des verfassers herausgegeben von B. Sijmons. Erste hälfte: götterlieder. Halle (Saale) 1927. P. J. Resenius. Ethica Odini etc., Havniæ 1665, fol. A skriver: *'er ad brøndum skal* etc.' Se ock Er. Chr. Rask (-Afzelius) Edda Sæmundar hinns fróða, Holmiæ 1818, s. 11, G. Neckel Edda I s. 16, Heidelberg 1914.

[3] Resenius a. st. säger: *'Brandur & Dyrubrandur* postes seu limina ostium item columnæ eminentiores præ foribus'. I GSK s. 82 uppges oriktigt, att den ifrågavarande tolkningen tidigast givits av Afzelius.

[4] M. B. Richert Försök till belysning av mörkare och oförstådda ställen i den poetiska eddan s. 1—4. UUÅ 1877.

med texten i **R**. Richert har[1] med rätta framhållit, att man, om *brandar* betydde 'dörrposterna', omöjligen skulle kunna förklara användningen av prep. *á*. Richerts invändning förblir gällande, vare sig att man tänker sig dessa *brandar* såsom ramar kring dörröppningen eller såsom ett slags prydnader anbragta över ingången.[2]

Eiríkr Magnússon[3] har tänkt sig, att *brandar* här betyder 'skidor'. Enligt E. M. har man ur ekvationerna *brandr* = *skíð*, *skíð* = *ǫndurr* genom substitution fått fram en ny ekvation *brandr* = *ǫndurr*.

Mot E. M. anmärkes i GSK, att *brandr* icke bevisligen använts i betydelsen *skíð*, och F. Jónsson framhåller med rätta, att en substitution av det ifrågavarande slaget är främmande för stilarten i den strofcykel, till vilken Hǫv 2 hör. Lika litet som F. Jónsson fattar jag, att införandet av betydelsen 'skidor' för *brandar* skulle kunna kasta ljus över situationen.

Bj. M. Ólsen[4] anser, att *brandar* här syftar på brännved, som stod uppstaplad på golvet. Enligt denne forskares mening tillkom det en gäst att taga plats på vedstapeln i hallen, intilldess han blev inbjuden att sätta sig på en bänk.

Som stöd för denna uppfattning anför Bj. M. Ólsen bl. a. den i Vm 11, 13, 15 och 17 mötande frasen

Segðu mér (l. *þat*) *Gagnráðr allz þú á golfi vill*
þíns um freista frama.

Jag tror dock icke, att parallellen mellan Vm 11 etc. och Hǫv 2 är fullt så slående, som man vid första påseendet kanske vore benägen att tro.

Då Bj. M. Ólsen s. 226 säger, att *frami* både i Vm 11 etc. och i Hǫv 2 betyder 'ærefuld modtagelse', måste jag förhålla mig tvivlande. Uttrycket *freista síns frama* betyder, såvitt jag förstår, 'försöka sin lycka'[5]. Vm visar oss Óðinn försökande sin lycka i en visdomstävlan. Att hans framgång i denna tävlan ledde till ett ärofullt mottagande, är någonting sekundärt, som icke berättigar oss att översätta *frami* med

---

[1] Jfr F. Jónsson Hávamál s. 15 och GSK s. 82.

[2] Jfr F. Jónsson Hávamál sidd. 15 f. contra Sv. Egilsson.

[3] Eiríkr Magnússon On Hávamál II. Se Ark. VI s. 189, F. Jónsson, Háv. s. 16, GSK s. 81. Jag har icke haft tillgång till denna uppsats.

[4] Bj. M. Olsen Ark. IX sidd. 223—226. Jfr också E. A. Kock Ark. XXXV s. 26.

[5] Jfr Richert a. st. s. 2 och F. Jónsson Hávamál s. 17.

'ærefuld modtagelse'. I Hǫv 2 talas det om en gäst, som försöker sin lycka *á brǫndum*. Det är ingalunda givet, att uttrycket *á brǫndum* här har samma lokala betydelse som *á golfi* i Vm. Tvärtom ligger det mycket nära till hands att, såsom R i c h e r t gjort det, fatta *á brǫndum* som en beteckning för de föremål, på vilka gästen skulle pröva sin lycka.

Den mest vägande och i mina ögon avgörande invändningen mot B j. M. Ó l s e n s tolkning är emellertid den, som framställts i G S K. En gäst, som anspråkslöst tager plats på ett undanskymt ställe under väntan på uppmaning att sätta sig på bänken, kan icke sägas vara *bráðr*. Han kan väl känna sig otålig, om inbjudningen att sitta låter vänta på sig länge, men en sådan undertryckt otålighet karakteriseras illa genom adjektivet *bráðr*. *Bráðr* är blott den människa, som av sin otålighet låter förleda sig till överilade steg. Jag kan icke undgå att giva mera rätt åt G S K, som kategoriskt säger '*bráþr* bedeutet nicht »utålmodig»' än åt B j. M. Ó l s e n, som (s. 226) översätter *bráðr* med 'utålmodig' och åt F. J ó n s s o n, som (s. 15) säger, att *bráðr* i uttrycket *bráð er barns lund* betyder 'hidsig, ivrig, utålmodig'. Då E g i l s s o n[1] för *bráðr* i Hǫv 2 ger översättningen 'moræ impatiens', är denna betydelse konstruerad ad hoc. Ett par rader ovanför översätter E g i l s s o n *bráðr* med 'præceps'.[2] F r i t z n e r[3] likställer *bráðr* med *bráðgeðr* 'ilsindet', 'ubesindig' och med *bráðlyndr* 'ilsindet'. S ö d e r w a l l[4] översätter fsv. *braþer* med 'præceps (brådstörtande)'. Men om man i Hǫv 2 i stället för *bráðr* insätter något av orden 'præceps', 'brådstörtande', 'ilsindig', 'ubesindig', blir det omöjligt att hålla fast vid B j. M. Ó l s e n s tolkning.

I G S K översättes Hǫv 2: 4—6 med orden: 'der hat grosse eile, der - - - den sehnlichen wunsch hat vom herdfeuer nutzen zu ziehen'. S. 82 understrykes särskilt, att det vid denna översättning icke blir nödvändigt att ändra *á brǫndum* till *at brǫndum*, och som stöd för detta sistnämnda påstående anföres det nynorska talesättet *sitja aa steikje se fram i brandom*.

Jag kan dock icke finna, att detta nynorska talesätt berättigar oss till antagandet, att *á brǫndum* skulle kunna betyda 'vid elden'. Uttrycket *i brandom* har troligen sin rot i vanan att taga plats m e l l a n de eldar, som plägade upptändas på golvet

---

[1] S v. E g i l s s o n Lex. poët. s. 76.
[2] Denna översättning av *bráðr* i Hǫv 2: 4 ges av R e s e n i u s a. st.
[3] F r i t z n e r Ordbog I s. 175.
[4] S ö d e r w a l l Ordbok I s. 144.

i en forntida hall. Jämför uttrycket *milli elda* (*tueggia*) i Grm (det inledande prosastycket och strofen 2: 2) samt bilden hos Guðmundsson[1]. Men *á brǫndum* 'på bränderna' kunde ingen sitta. Den i GSK givna översättningen framtvingar således, likasom flere andra översättningar, en ändring av texten i **R** och kan icke anses vara oantastlig.

Finnur Jónsson, som en gång tidigare[2] betecknat *á brǫndom* som 'unverständlich', framlägger år 1924[3] med en viss reservation ett försök till förklaring. Utgående från det faktum, att ett slags bräder i förstäven på de forntida fartygen kallades *brandar*, samt under hänvisning till, att de hetaste striderna under sjöslagen utkämpades i förstäven, tänker sig F. Jónsson, att uttrycket *at freista sins frama* betydde 'at søge sin lykke ved kamp, hvor det gik hårdest til'. Från denna utgångspunkt kom man senare till betydelsen 'at lide nød'. I Hǫv 2: 4—6 skildras enligt F. Jónsson den nödlidande gästens iver att få hjälp.

Trots ett par norska och svenska uttryck, dem F. Jónsson anför som stöd för antagandet, att orden *at freista sins frama á brǫndum* skulle kunna betyda 'at lide nød', måste jag (jfr GSK) betrakta denna förklaring av Hǫv 2: 4—6 som hårdragen.

Enligt min mening har de sista femtio årens eddaforskning med orätt underlåtit att taga vara på en del värdefulla iakttagelser och förslag till tolkning, som framlagts av Richert. I GSK hävdas visserligen likasom hos Richert, att *brandar* betyder 'bränder', 'brennende holzscheite'. Men i GSK har man icke tillgodogjort sig Richerts påtagligen riktiga tanke, att frasen *at freista sins frama á brǫndum* betyder 'att fresta sin lycka på bränder', varvid det naturligtvis måste vara fråga om ett försök att handskas med eldbränder.

Orsaken till, att Richerts lika slående riktiga som nära till hands liggande tanke ratats, är påtagligen den, att man icke förstått, varför en person, som handskas med bränder, betecknats som *bráðr*. Det måste också medges, att Richert icke lyckats besvara denna fråga. Orsaken till misslyckandet ligger däri, att Richert bakom orden i Hǫv 2: 4—6 sökt ett uttalande om att envar, som handskas med bränder, för-

[1] C. Rosenberg Træk af Livet paa Island i Fristats-Tiden. Andet Oplag. Gjennemset og forsynet med et Tillæg af Dr. Valtýr Guðmundsson. Kjøbenhavn 1894. S. 257.
[2] F. Jónsson Eddalieder I s. 116. Halle. a. S. 1888.
[3] F. Jónsson Hávamál sidd. 16 f.

tjänar att kallas *bráðr*. Men ett sådant uttalande har säkert legat diktaren fjärran. Han har blott velat säga, att den nykomne gäst, som omtalas i Hǫv 2: 2—3, förtjänar det klandrande epitetet *brádr* = 'præceps', 'ilsindet', 'brådstörtande', om han genast rusar fram och rör i bränderna. Denna till gästen riktade varning efterföljes omedelbart av en till värdfolket riktad påminnelse om, att den nykomne behöver värma sig vid brasan[1]. Det ankom på värdfolket att röra i bränderna och därigenom uppliva den slocknande brasan. För gästen var detta förbjudet.

Varför var det förbjudet?

Helt enkelt därför, att härden var hemmets heliga plats, vars helgd icke fick kränkas genom beröring med utomståendes händer.

Beträffande föreställningen om eldstaden som ett heligt ställe hänvisar jag till följande uppgifter.

Valtýr Guðmundsson[2] säger: 'Disse ilde stod nemlig i nöje forbindelse med den gamle religion, og arnen betragtedes som et helligt sted, som husets alter.'

Hos Olrik och Ellekilde[3] läses (s. 35:) 'Men følelsen af, at en gudommelig magt var nær, kunde også afføde forskellige guddomme, en for hver ny lejlighed. En hjælper boede ved menneskets arne - - -' (s. 42:) 'Udenfor den egenlige gudaskare har især *husilden* været dyrket; hos nogle hæves den til guddomsrang (Hestia, Vesta) - - -.'

Kaarle Krohn[4] yttrar: 'Bolvätten höll sig mest i grannskapet av eldstaden.'

Det förtjänar nämnas, att Bj. M. Ólsen[5] i diskussionen av Hǫv 2: 4—6 indragit frågan om eldstadens helighet och påminner om en berättelse i Odysséen, enligt vilken Odysseus tilltvang sig hjälp av värdfolket genom att sätta sig i askan vid eldstaden. Men Ólsen har ej lagt märke till, att Odysseus genom detta sitt företag bröt mot den försynthetsplikt, som diktaren av Hǫv i strofen 2: 4—6 vill inskärpa hos sina åhörare.

Huru djupt rotad den föreställningen varit, att en gäst icke får röra i bränderna i härden, framgår bäst därav, att den

---

[1] Richert har (s. 3) uttryckligen påpekat tankeförbindelsen mellan 'bränderna' i Hǫv 2: 5 och 'elden' i Hǫv 3: 1.

[2] Valtýr Guðmundsson Privatboligen på Island i sagatiden. København 1889. S. 179.

[3] Axel Olrik og Hans Ellekilde Nordens Gudeverden. København 1926 —.

[4] Kaarle Krohn Skandinavisk mytologi. Helsingfors 1922. S. 39.

[5] Bj. M. Ólsen Ark. IX s. 226.

fortfarande lever i England. I ett engelskt hus får en främling icke röra i elden, förrän han i sju år umgåtts som vän i familjen. En uppmaning från värdinnan att — efter en jämförelsevis kort bekantskap — hantera *the poker*, betraktas som ett stort ynnestbevis. Jag har själv en gång rönt denna vänlighet i ett Londonhem och kan f. ö. hänvisa till Ödmans[1] uppgifter.

Jag översätter Hǫv 2: 4—6 på följande sätt:

'Mycket brådstörtad (d. v. s. framfusig) är den (gäst), som företager sig att röra i bränderna.'

Genom orden 'företager sig' har jag sökt återgiva det futurala element, som inneligger i *skal*.

Man kan icke undgå att lägga märke till den likhet, som råder mellan satskonstruktionen i Hǫv 2: 4—6 och konstruktionen i Hǫv 136: 1—3, där det heter:

Ramt er þat tré, er riða skal
ǫllom at upploki.

d. v. s.[2]

'Stark måste den bom[3] vara, som skall vrida sig för att öppna dörren åt alla.'

Den enda syntaktiska olikheten består däri, att *skal* i 136 betecknar ett yttre tvång, i 2 däremot en följd av subjektspersonens eget beslut. Men denna olikhet utgör intet hinder för jämförelsen mellan de båda konstruktionerna. Fritzner[4] anger betydelsen av *skulu* på följande sätt: 'skulle (om alt hvad der sker ifølge moralsk Nødvendighed, andres Befaling, egen Beslutning[5], Skjæbnæns Bestemmelse eller Omstændighedernes Medfør)'.

Likheten mellan Hǫv 136: 1—3 och Hǫv 2: 4—6 berättigar oss att alternativt formulera översättningen av den sistnämnda halvstrofen på följande sätt.

'Mycket brådstörtad (framfusig) måste den (gäst) vara, som skall röra i bränderna.'

Jag tror mig nu hava visat, att texten i **R** ger en förträfflig mening. Den avskrivare, som i en pappershandskrift ersatt prepositionen *á* med *at*, har påtagligen icke uppfattat diktarens tankegång.

---

[1] N. P. Ödman Ungdoms- och reseminnen II s. 95. Andra upplagan. Stockholm 1881.

[2] Jfr G S K s. 141, Gering Wb sp. 832 (*ríþa* mom. 2).

[3] Jag vill lämna oavgjort, huruvida 'bom' eller 'nyckel' är den riktiga översättningen av textens *tré*. I friluftsmuseet på Fölisön invid Helsingfors är man i tillfälle att se en mycket sinnrikt konstruerad nyckel av trä.

[4] Fritzner Ordbog III s. 394.

[5] Kursiverat av H. P.

Hǫv 31.

Enligt **R**: *Fróðr þicciz ſa er ſlotta tecr*
geſtr at geſt hęðin.
veita gorla ſa er vm verði gliſſir
þott hann meþ grǫmom glami.

Vid diskussionen av denna strof ser jag helt bort från Resenius' text[1], som uppenbarligen är starkt förvanskad.

Från och med Köpenhamnsupplagan hava alla utgåvor ordet *hǽðinn* i den tredje versen, Finnur Jónsson i Hávamál[2] dock endast alternativt. Men platsen för detta ord växlar. Till och med i så pass färska utgåvor som Neckels[3] och Boers[4] finner man *hǽðinn* i slutet av den tredje versen. Samma placering av ordet finner man hos F. Jónsson 1905,[5] men 1888 läser denne forskare[6]

hæþenn gestr at gest

och 1924[7]

hęðinn gęstr at gęst

eller alternativt

gęstr at gęst hęðinn (med kort *e*).

Sijmons utgåva[8] har *hǽþenn* i slutet av tredje versen, men i en not säges: '*hǽþenn* ist metrisch falsch und vermutlich verderbt. Oder ist umzustellen *hǽþenn gestr at gest* (F. Jónsson)?

I GSK[9] säges: 'Es wird umzustellen sein: *gestr hǽþenn at gest*, um der von Bugge gefundenen regel für den schluss der vollzeile zu genügen - - -.

Alla torde vara ense om, att formen *hǽðinn*, förlagd i slutet av den tredje versen, framkallar en föga önskvärd avvikelse från Bugges regel. Man har sökt undvika denna avvikelse, dels genom att kasta om ordföljden i **R**, dels[10] genom att läsa *heðinn*, icke *hǽðinn*. Sijmons tänker sig möjligheten av en felskrivning i **R**, men framlägger intet emendationsförslag.

---

[1] Resenius Ethica Odini, A 2 verso, n:r 26.
[2] Finnur Jónsson Hávamál s. 41.
[3] Gustav Neckel Edda I s. 20. 1914.
[4] R. C. Boer Die Edda I s. 21. 1922.
[5] F. Jónsson Sæmundar-Edda s. 27. Reykjavík 1905.
[6] F. Jónsson Eddalieder I s. 11. 1888.
[7] F. Jónsson Hávamál s. 41. 1924.
[8] B. Sijmons Die Lieder der Edda I s. 29. Halle 1888.
[9] GSK s. 93. Jfr Hildebrand-Gering, tredje och fjärde upplagorna s. 28.
[10] F. Jónssons alternativ 2 i Hávamál s. 41.

F. Jónsson[1] säger: 'Mulig lider l. 2 (d. v. s. tredje versen) af en fejl man nu ikke kan rette.'

För min del tror jag, att den tredje versen i **R** lider av ett fel, som kan rättas med lätt hand, varefter allt är i ordning. Men innan jag framställer mitt förslag till emendation, vill jag diskutera några problem, som sammanhänga med tidigare valda läsarter.

De utgivare och kommentatorer, som låtit formen *hǽðinn* ändra plats, hava, som nämnts, icke alla låtit ordet intaga samma ställning i versen. Mot Finnur Jónssons läsning

hǽðinn gestr at gest

står i GSK

gestr hǽðinn at gest,

utan att det angives, varför man avvikit från den av Finnur Jónsson föreslagna ordställningen.

Den, som läst GSK med uppmärksamhet, har lätt att ana de grunder, på vilka omflyttningen stöder sig. Men samtidigt måste man säga sig, att en av dessa grunder är vacklande.

I GSK kritiserar Gering en av Vigfússon konstruerad långvers ('vollzeile')

Ls 49: 6 *gǫrnom* ***binda*** ****burar***

och säger, att emendationen 'an und für sich nicht tadelfrei ist, da sie z. b. das erste nomen der vollzeile an der alliteration nicht teilnehmen lässt'[2].

Här framträder sålunda en uttrycklig fordran på, att det första nominet i en långvers skall uppbära en allitteration. Men en sådan regel får helt visst icke uppställas. Jag hänvisar till följande kända förhållanden.

Då Sievers[3] i sin Altg. Metr. diskuterar långversen i lióðaháttr, säger han bl. a. 'Dies verfahren beweist, dass die drei hebungen als völlig gleichberechtig empfunden wurden; nur so ist es auch verständlich, wenn nomina in erster hebung ohne alliteration andern nominibus vorausgehen können.' Som stöd för sitt påstående anför Sievers bl. a. verserna:

Rm 19: 6 och 20: 3 *heill at* ***suerða*** ***suipun.***

Rm 25: 6 *illt's fyr* ***heill*** *at* ***hrapa.***

Man kan visserligen tänka sig, att Gering betraktar Sievers' åsikt som felaktig. Men, så vitt jag vet, har Gering aldrig återkallat de läror, som framläggas i hans

[1] F. Jónsson Hávamál s. 42.

[2] GSK s. 303.

[3] Eduard Sievers Altgermanische Metrik, Halle 1893, § 57, anm. 1, s. 83.

egen skrift 'Die rhytmik des ljóðaháttr'[1]. Här finner man utan mycket letande, att Gering i § 130, sidd. 81 f. obetingat godkänner de nyss citerade verserna ur Reginsmǫl, samt att han i § 126, s. 77 utan förbehåll[2] citerar versen:

Hǫv 5: 3 *dǽlt es* ***heima huat,***

där det första nominet icke uppbär någon allitteration[3].

Emellertid kan Gerings önskan att hellre läsa

gestr hǽðinn at gest

än

hǽðinn gestr at gest

stödjas med bättre grunder än påståendet, att versens första nomen bör uppbära en allitteration.

Rieger[4] har uppställt följande regel, som bl. a. citeras i GSK[5]:

'Stehn in einem halbverse zwei nomina, seien es substantive oder adjective oder ein substantiv und ein adjectiv, so ist, wenn nur eines von beiden alliterieren kann, das voranstehende allein dazu berechtigt. Dies trifft auf alle denkbaren arten der verbindung zu, in welcher diese worte unter einander stehen können.'

I sin Altg. Metr. formulerar Sievers[6] den Riegerska regeln på följande sätt:

'Von zwei nominibus einer halbzeile alliteriert jedenfalls das erste, mag die verbindung der nomina sein welche sie will.'

Riegers regel gäller närmast halvverserna, men har av en del forskare tillämpats också på långverser.

Mot regeln läsa Sievers[7] och Gering[8]:

Grm 3: 6 *betri* ***gjǫld geta,***

och Finnur Jónsson[9] konstruerar mot regeln versen:

Hǫv 152: 3 *á* ****vrótum*** **hrás* ***viðar.***

---

[1] Hugo Gering Die rhytmik des ljóðaháttr. Nicht käuflicher sonderabdruck aus der Zeitschrift für deutsche philologie. Halle 1902.

[2] S. 109 säges om versen *ef margfróðr vilt vesa* (Hgsv 97): 'Ein überaus schlechter vers, da das einzige nomen des satzes nicht an der alliteration teil nimmt.' Men det är en viss skillnad mellan verser, där det första nominet är versens enda nomen, och verser, som innehålla flere nomina.

[3] Dessa läsningar återfinnas hos Hildebrand-Gering, fjärde upplagan sidd. 23, 298 och 300.

[4] Max Rieger Zeitschrift für deutsche philologie VII s. 19.

[5] GSK s. 311.

[6] Sievers Altg. Metrik § 23.2, s. 42.

[7] Sievers Altg. Metrik s. 83.

[8] Hildebrand-Gering, andra upplagan s. 78. Gering Die rhytmik etc. § 155 s. 96.

[9] Finnur Jónsson Hávamál s. 155.

Men Gering läser i senare utgåvor[1] enligt Riegers regel:

Grm 3: 6 ***gjǫld betri geta***

och klandrar i GSK[2] den läsning av Hǫv 152: 3, som föreslagits av Finnur Jónsson, 'da das attributive adjektiv, wenn es dem substantiv vorangeht, die alliteration tragen muss.'

Det synes mig, att man icke onödigtvis bör bryta mot Riegers regel — icke ens i långverser — och jag föredrager därför Gerings läsning av Hǫv 31: 3 framför Finnur Jónssons.

Men, såsom redan tidigare antytts, tror jag, att ingendera läsningen är riktig, samt att Finnur Jónssons alternativa läsning **hęðinn* icke heller leder till en riktig tolkning av strofen.

Jag förmodar, att ordet *hęðıɴ* i **R** innehåller ett avskrivarfel.

I Eddastudier I[3] har jag påpekat, att skillnaden mellan bokstäverna *h* och *b* är mycket liten i **R**. Bokstaven *h* i *hvsı* (**R** 2: 2) kan genom en obetydlig förlängning av ett penndrag förvandlas till ett *b*, sådant det präntats i *bruɴı* (**R** 2: 7). Också i förlagan till **R** kan likheten mellan *h* och *b* hava varit stor, och det är därför rimligt, att *hęðıɴ* i **R** 6: 31 står i st. f. ett äldre *beðıɴ*. Att förväxling av *h* och *b* faktiskt förekommit i ett annat fall tror jag mig hava visat vid diskussionen av Flatöbokens *nadbaufgann* = **naddhǫf(ð)gan*[4]. Ännu mindre är det betänkligt att ersätta *ę* i *heðıɴ* med *e*. Ty i den fototypiska utgåvan av **R**[5] säges det: '*ę*, *e* med krølle forneden til venstre, forekommer utallige gange i samme betydning som *e* - - -.'

Formen *beðinn* är här pret. part. av verbet *bíða*. Det är känt, att pret. part. icke alltid har passiv betydelse. *Sofinn* betyder 'insomnad', 'sovande'.[6] Alldeles på samma sätt kan *beðinn* betyda 'en som har väntat' eller 'en som dröjer länge kvar'. Fritzner[7] upptager för fvn. *bíða* under mom. 4 betydelsen 'forblive paa Stedet'.

---

[1] Hildebrand-Gering Tredje och fjärde upplagorna s. 78. Så ock Neckel Edda I s. 56 och redan Hildebrand s. 71.

[2] GSK s. 156.

[3] Eddastudier I sidd. 16 f.

[4] Eddastudier I a. st.

[5] Håndskriftet Nr. 2365 4:to gl. kgl. Samling (Wimmer og Jónsson København 1891), Indledning s. XXVIII.

[6] Jfr Hægstad-Torp Gamalnorsk ordbok s. 416.

[7] Fritzner Ordbog I s. 135.

Utgående från denna läsning tror jag, att vi kunna finna en tillfredsställande tolkning av Hǫv 31. Naturligtvis gäller det att samtidigt träffa valet mellan de olika översättningar av orden *glissir* och *glami*, som föreslagits.

I Köpenhamnsupplagan av Eddan[1] översättes *glissir* främst med *renidet*, och inom parentes tillfogas *cachinnat*. Jag förmodar, att översättningen *renidet* 'skiner' grundar sig på ett vid den tiden ännu levande danskt språkbruk, ty hos Kalkar[2] finner man uttrycket *glisser aff fædme*[3], som givetvis betyder 'skiner av välmåga'. Jag håller översättningen *renidet* 'strålar (av vänlighet)' för riktig.

Brate[4] översätter *glami* med 'glammar'. Också detta är enligt min tro rätt.

Av hela strofen ger jag följande tolkning.

'Vis tycker sig den gäst vara, som drager sig tillbaka från en gäst, som (envist) dröjer kvar. (Men) den som strålar av vänlighet vid måltiden, vet icke så noga, om han ej glammar med ovänner.'

I strof 19 har diktaren, enligt Magnus Olsens slående riktiga tolkning[5], påpekat, att en gäst under vissa omständigheter bör gå tidigt till sängs. I strof 31 framhåller diktaren, att det å andra sidan kan hava sina vådor, om man går bort och lämnar andra gäster sittande kvar vid bägaren. Visserligen tycker sig den vis, som drager sig tillbaka, när gillet blir för långvarigt. Men detta är dock icke ofarligt, ty de, som stanna kvar, kunna vara hans ovänner (fastän han blott visat dem ett vänligt ansikte och glammat med dem). Om han går bort före de andra, få de ett välkommet tillfälle att baktala honom och stämpla mot honom.

Skalden skildrar här en känd avigsida av sällskapslivet. Huru känd den är, kan jag styrka genom att anföra två exempel.

För många år sedan fanns det i Helsingfors en vänkrets av tidningsmän, som hade sena krogvanor. Onda tungor sade, att ingen av dem vågade gå hem före de andra, emedan den, som gick först, blev föremål för de andras kritik. Detta kan hava

---

[1] Edda Sæmundar hins fróða III s. 83. Havniæ 1828.

[2] Otto Kalkar Ordbog til det ældre danske sprog II s. 55 a.

[3] Att *glisser* ingalunda står i st. f. *gliser* torde framgå därav, att formen *glissa* är belagd i nyno. vid sidan av *glisa*. Jfr Alf Torp Nynorsk etymologisk ordbok s. 165.

[4] Brate Sämunds Edda s. 13.

[5] Magnus Olsen Maal og Minne 1926 sidd. 103—109.

varit förtal. Men förtalet skulle icke hava vunnit spridning, om det icke varit grundat på erfarenheter, som gjorts i andra, liknande fall.

Ett annat exempel. En gång, då en dam bröt upp från ett kafferep i en tysk stad, medan alla de andra gästerna ännu voro samlade, uttalade de kvardröjande alldeles öppet sin förvåning över hennes mod. Ett grand av skämt kan hava legat bakom deras ord, men säkert stödde de sig till någon del på en rik och bitter erfarenhet.

Många översättare hava återgivit *glissir* med 'ler hånfullt'.[1] Man har åberopat Aasens[2] uppgift, att nyno. *glise* kan hava denna betydelse. Men för det första märkes, att fvn. *glissa* hellre bör sammanställas med äda. *glisse* än med nyno. *glisa.*[3] För det andra märkes, att betydelsen 'le hånfullt' icke är den enda eller ens den ursprungligaste betydelsen för nyno. *glise*. Äldst betyder ordet 'glimte', 'lyse igjennem en liden Aabning', sedan också 'visa tänderna (t. ex. om hundar)'.[4] Betydelsesläktskapen med nsv. *grina* är uppenbar. Nsv. *grina* betyder 'bilda en springa', 'låta munnen bilda en springa' och kan användas både om gråt och skratt.[5] Sålunda kan det tänkas, att *glisa* icke blott betytt 'hånle' utan också 'le glättigt'. I Köpenhamnsutgåvan översättes *glissir* alternativt med *cachinnat*. I fall *cachinnat* tages i betydelsen 'gapskrattar av glädje',[6] kan jag nästan lika gärna godtaga denna tolkning som översättningen *renidet*. Parallellen med *glami* 'glammar' blir på detta sätt t. o. m. noggrannare. Mitt beslut att ställa översättningen *renidet* i främsta rummet är närmast föranlett av den fullständiga formella överensstämmelsen mellan fvn. *glissir* och äda. *glisser*.

Likasom *glis(s)a* troligen haft betydelserna 'hånle' och 'skratta glatt', så är även *glama* dubbeltydigt. Men utgångspunkten är här hörselförnimmelserna, icke synförnimmelserna. Grundbetydelsen är 'larma'[7], och från den hava utgrenat sig så

---

[1] Jfr Gering Wb sp. 343, GSK s. 93, Neckel Edda II s. 62.
[2] Aasen Norsk Ordbog s. 228.
[3] Betydelsen för nyno. glissa finnes icke klart angiven hos Alf Torp Nynorsk etymologisk ordbok s. 165. Översättningen 'flire', 'grine' synes närmast hänföra sig till fvn. *glissa*, vars betydelse det just gäller för oss att fastställa.
[4] Jfr Aasen och Torp a. st.
[5] Jfr Hellquist Svensk etym. ordb. s. 201.
[6] En sådan översättning synes mig icke oantaglig, fastän *cachinno* m. betyder 'spefågel'.
[7] Jfr Hellquist s. 189, GSK s. 93.

olika betydelser som 'skymfa',[1] 'beskratta', 'utskratta'[2] och 'föra ett bullrande, glatt samtal' (nsv. 'glamma').

Jag har svårt att förstå, huru någon i orden *glissir* och *glami* kunnat söka någonting annat än namn på handlingar, genom vilka man ger uttryck åt glada och vänliga känslor. Endast om den, som visat sina medgäster välvilja, kan det sägas, att han *icke vet*, om han ej tilläventyrs sällskapat med ovänner. Den, som hånler och larmar, *vet*, att han skaffat sig fiender.

Grundorsaken till missuppfattningen är den felaktiga läsningen *hǿðinn*. Detta ord betydde 'hånfull'[3], och de, som trott, att ordet förelåg i Hǫv 31: 3, hava frestats att med åsidosättande av sammanhangets krav inlägga betydelsen 'hånler' i formen *glissir*.

Sammanhanget störes på ett betänkligt sätt, vare sig att man läser *hǿðinn* 'hånfull' eller enligt Finnur Jónssons alternativa förslag **heðinn* 'kamplysten'. I strof 31 talas om en gäst, som bryter upp utan en aning om, att han förskaffat sig fiender. Men denna ovetskap blir otänkbar, så snart vi läsa *hǿðinn* eller **heðinn*. Svårigheterna förbli desamma oberoende av, om adjektivet uppfattas som en nominativ eller som en ackusativ[4].

Hǫv 53: 1—2.

Enligt **R**: *Lıtılla ſanda lıtılla ſęva.*

Om denna fras säges i GSK[5]: 'Diese seltsamen, scheinbar beziehungslosen genitive, über die man in den syntaktischen büchern von Nygaard vergeblich eine belehrung sucht, haben eine völlig befriedigende erklärung noch nicht gefunden.' Längre fram[6] tillfogas: 'Kurze sprichwörter, in denen kleine, selbstverständliche ergänzungen vorgenommen werden müssen, gibt es ja freilich genug - - -, aber wir kennen kein beispiel, dass zwei genitive in dieser weise nebeneinander gesetzt werden - - -.'

Efter denna välgrundade kritik av texten i **R** och i de tryckta

---

[1] Ross Norsk Ordbog s. 246 a: 'skralde', 'skjælde', 'skjænde'.
[2] Rietz s. 197 a.
[3] Blöndal s. 378 anför från nisl. adjektivet *hæðinn* 'spottelysten'.
[4] På denna punkt har en viss vacklan framträtt. Se GSK s. 93. Det behöver väl ej sägas, att jag uppfattar **heðinn* som en ackusativ.
[5] GSK sidd. 102 f.
[6] GSK s. 103.

utgåvorna av Eddan synes det mig riktigast att pröva, huruvida man verkligen är tvungen att utgå från antagandet, att diktaren vid sidan av varandra ställt två genitiver, av vilka ingendera står som bestämning till ett annat ord. Jag tror icke, att något sådant tvång föreligger. Visserligen hyser jag lika stor respekt för texten i **R** som alla andra, men e t t fel anser jag mig hava rätt att söka också hos en avskrivare av högsta rang. Han kan hava sammanskrivit ord, som i förlagan varit särskrivna. Frestelsen till en sådan felaktig sammanskrivning måste hava varit mycket stor, ifall sammanskrivningen som resultat gav en form, vilken fanns i förlagan blott ett litet stycke ifrån det kritiska stället.

Insikten härav kan på olika vägar leda oss till en rimlig tolkning av Hǫv 53: 1—2.

Jag antager till en början, att det i förlagan stått:

Lítil lá sanda lítilla sǽva.

Angående betydelsen av fisl. *lá* f. märkas främst följande uppgifter. F r i t z n e r[1] ger översättningen 'Søen, Vandet hvor det skyller op mod Strandbredden.' H æ g s t a d - T o r p[2]: 'sjøen, vatnet næmast strandi'. Z o ë g a[3]: 'the line of shoal water along the shore.' A l f T o r p[4] uppger för nisl. *lá* f. betydelsen 'bølgerne ved stranden'. Härmed stämmer B l ö n d a l s[5] översättning 'det bølgende Vand i Stranden'. H a l d o r s e n[6] upptager 'Bølge' bland betydelserna för *lá*. Då härtill kommer, att F r i t z n e r sätter likhetstecken mellan *lá* f. och *lágarðr* m.[7], samt att Z o ë g a[8] översätter *lá-garðr* m. med ordet 'surf', som betyder 'bränning', anser jag mig berättigad till antagandet, att fisl. *lá* f. kunnat användas i betydelsen 'bränning', 'böljegång (vid stranden)'.

Lítil lá sanda lítilla sæva

får sålunda översättas: 'Obetydlig är böljegången vid stränderna av små sjöar'.

---

[1] F r i t z n e r Ordbog II s. 391.
[2] H æ g s t a d og T o r p Gamalnorsk ordbok s. 240.
[3] G e i r T. Z o ë g a A concise Dictionary of Old-Islandic, Oxford 1910, s. 262.
[4] A l f T o r p Nynorsk etymologisk ordbok s. 367.
[5] S i g f ú s B l ö n d a l Islandsk-dansk Ordbog s. 465.
[6] B i ö r n H a l d o r s e n Lexicon islandico-latino-danicum II s. 1.
[7] F r i t z n e r Ordbog II s. 396.
[8] G e i r T. Z o ë g a a. st. E g i l s s o n Lex. poët. s. 490 sätter *lágarðar* = *brimgarðar* och tillägger: 'hodie in vulgari sermone *lá*, de æstu leniore maris usurpatur, *brim* de æstu vehementiore'.

Ifall man vill använda den ortografi, som begagnades i de äldsta isländska handskrifterna, bör man i den normaliserade texten skriva *lǫ́*, icke *lá.*[1]

Såvitt jag ser, kunna inga m y c k e t vägande invändningar göras mot den av mig föreslagna emendationen.

Jag har frågat mig, om den första halvversen måhända blir för tung, då den kommer att innehålla tre nomina.[2] Men en hopning av tre nomina i en halvvers förekommer t. o. m. i fornyrðislag, där gränserna för den största tillåtna tyngden måste dragas trängre än i lióðaháttr. Jag hänvisar till följande halvverser:

Vsp 1: 7 *forn spiǫll fira*
Hym 35: 6 *huer Sifiar verr.*

I lióðaháttr finnes en halvvers belagd, som innehåller tre nomina och i allt väsentligt är lika byggd som halvversen *Litil lá sanda.* Jag syftar på

Alv 34: 4 *hreina lǫg iǫtnar,*

som godtages av G e r i n g[3].

Genom ändring av

Litilla sanda, *litilla sǽva*

till

Litil lá sanda *litilla sǽva*

inträder strängt taget ingen störing av allitterationsförhållandena. Ehuru ett nomen, står *lá* i en sänkning, emedan det utgör andra leden i 'nominalformeln'[4] *litil lá.* Om uddljudet i sänkningar säger S i e v e r s[5]: 'Ganz gleichgültig ist offenbar der a n l a u t d e r s e n k u n g e n'. För ordningens skull påminner jag om ett yttrande av G e r i n g[6], som lyder: 'doch ist es immerhin bedenklich, einen vers mit doppelalliteration durch conjectur herzustellen.' Men jag tager för givet,

---

[1] Jfr N o r e e n Aisl. Gr.[4] sidd. 231 och 262.

[2] E d. S i e v e r s Altgermanische metrik, Halle 1893, s. 43, § 23.3 framhåller uttryckligen, att tre nomina få förekomma i en halvvers, om något av dem står i ett grammatiskt rektionsförhållande till det föregående. Jfr ibidem § 142 samt W e n c k PBB XXXI sidd. 121 ff. (§ 18) och L ä f f l e r SNF IV. 1 s. 33.

[3] H u g o G e r i n g Die rhytmik des ljóðaháttr. Sonderabdruck aus der Zeitschrift für deutsche philologie. Halle a. S. 1902. S. 15.

[4] Om denna term se S i e v e r s Altg. Metrik § 23.3.

[5] S i e v e r s Altg. Metrik § 21 a.

[6] H u g o G e r i n g Die rhytmik des ljóðaháttr s. 68.

att Gering lika litet som Sievers räknar med allitterationen i en sänkning.

En något kraftigare invändning mot den nyss diskuterade läsningen kan man möjligen framleta ur ett viktigt uttalande av Sievers[1], som lyder 'Es macht sich vielfach eine neigung geltend, von kürzeren versen zu längeren aufzusteigen.'

Genom den av mig föreslagna ändringen blir den första halvversen, om icke längre, så dock något tyngre än den andra. Någon 'svällvers' blir den i alla fall icke och borde sålunda icke kunna betraktas som förkastlig — icke ens av dem, som anse, att den första halvversen sällan är en svällvers.

Den nu givna tolkningen av Hǫv 53: 1—2 går väl ihop med innehållet i 53: 3 'små äro människors sinnen'[2]. Beträffande förhållandet mellan 53: 3 och 53: 4—6 hänvisas till G S K.

Andra läsningar och översättningar av Hǫv 53: 1—2 än den jag ovan framlagt bliva möjliga, om man anser, att *lá* f. icke betytt enbart 'böljande vatten vid stranden', utan också haft den allmännare betydelsen 'vatten', 'vätska'. Uttalanden i denna riktning saknas icke i litteraturen. Fick-Torp[3]: 'Wasser'. Noreen[4]: 'flüssigkeit'. Egilsson[5]: 'liquor' Haldorsen[6]: 'Vand', 'Vædske'. Blöndal[7]: 'Vand', 'Hav'.

Även till *lá*, taget i denna betydelse, kan nsf *lítil* ha stått som attribut. Fritzner[8] ger exempel på, att *lítill* betytt: 'liden --- med Hensyn til den Mængde, som findes eller tages af et vist Slags, nl. hvor Ordet forbindes med et kollektivt eller pluralt Substantiv: *fóru ungmenni tvau at hrífa mosa lítinn* (ɔ: lidt Mose) ---. Lika väl, som man kunde säga *mosi lítill* 'litet mossa', lika väl var det möjligt att tala om *lá lítil* 'litet vatten'. Man kan alltså läsa:

Lítil lá sanda *lítil lá sǽva*

---

[1] Sievers Altg. Metrik § 58.1. Jfr Erik Noręen Några anteckningar om ljóðaháttr och i detta versmått avfattade dikter, UUÅ 1915, sidd. 26 ff.

[2] Brates översättning i 'Sämunds Edda' s. 16.

[3] Fick-Torp Wortschatz s. 358.

[4] Noreen Aisl. Gr.[4] § 379 (men 'strandwasser' § 317.3 a).

[5] Sv. Egilsson Lex. poët. sidd. 490 f.

[6] B. Haldorsen II s. 1.

[7] S. Blöndal s. 465.

[8] Fritzner II sidd. 537 f.

'litet vatten vid stränderna', 'litet vatten i sjöarna', eller friare översatt: 'grunda stränder, grunda sjöar'.

Till förmån för den översättning jag först givit tala dock följande omständigheter.

1. Den felaktiga sammanskrivningen *litilla* i st. f. *litil lá* är lättast att begripa, om felet begåtts blott en gång och delvis föranletts av, att en riktig form *litilla* fanns i grannskapet.

2. Betydelsen 'bränning' för *lá* synes mig bättre styrkt än betydelsen 'vatten'.

3. Påståendet 'grunda stränder, grunda sjöar' är icke alldeles oanfäktbart.

Till nackdel för det förra alternativet och till förmån för det senare kan å andra sidan sägas:

1. Uttrycket *lá sanda* '(strand)bränning vid stränderna' är i någon mån pleonastiskt.

2. Läsningen *litil lá sanda, litil lá sæva* ger en påfallande god rytm och uppvisar den symmetriska gruppering av orden, som är så karakteristisk för ordspråksstilen.

Möjligheterna till en rimlig tolkning av Hǫv 53: 1—2 äro emellertid icke uttömda med de två nyss framlagda förslagen. Man kan naturligtvis läsa:

Litilla sanda *litil lá sæva*

och översätta:

'Till små stränder hör litet vatten i sjöarna'.

Vid denna översättning fås den bästa tänkbara anslutning till 53: 3 *litil ero geð guma.* Likasom små stränder omsluta sjöar med litet vatten, så omsluter människans obetydliga kroppshydda en liten själ. Den felaktiga sammanskrivningen *litilla* för *litil lá* har framkallats därav, att skrivaren just förut nedskrivit formen *litilla.* Slutligen märkes, att den andra halvversen vid sådan läsning blir tyngre än den första, vilket står i god överensstämmelse med den av Sievers[1] konstaterade tendensen.

Allitterationsförhållandena i strofen störas icke genom min emendation[2]. För allitterationen i den emenderade strofen gäller allt det, som Läffler[3] på ett så elegant och över-

---

[1] Sievers Altg. Metrik § 58. 1.

[2] Jfr ovan sidd. 15 f.

[3] Läffler SNF IV. 1 sidd. 11, 32, 47, 118 och 121 samt SNF V. 5 s. 51.

tygande sätt framlagt rörande allitterationsförhållandena i samma strof, sådan den framträder i **R**.

Hǫv 75: 3.

Enligt **R**: *margr verþr aflaðrom ápi.*

Vid tolkningen av denna långvers har bokstavsföljden *aflaðrom* gjort svårigheter.

Att läsa *af lǫðrom* går icke för sig, emedan långversen då blir utan allitteration.[1] Andra konjekturer, som framlagts, synas oantagliga, emedan man icke förstår, huru den förmodade urtexten kunnat ge upphov åt bokstavsföljden *aflaðrom*[2]. Om det i förlagan har stått *af ǫðrom* eller *af auði* eller *af aurom*, måste man fråga sig, varifrån den, som skrivit **R**, tagit sitt *l*.

Ett fel, som alla avskrivare någon gång göra sig skyldiga till, är det, som sättarna kalla 'lik'. Den enklaste formen av 'lik' möter oss, där en skrivare överhoppat den ena av två omedelbart invid varandra stående, likadana bokstäver. Jag måste betrakta det som mycket rimligt, att bokstavsföljden *aflaðrom* återgår till ett *afla aðrom* i förlagan.

Vidare är det rimligt, att en skrivare, som möter en för honom obegriplig form, ersätter denna med ett för honom känt ord, som rent grafiskt sett erbjuder stora likheter med det obegripliga ordet i förlagan. Jag tror att formen *ápi* i **R** återgår till ett *apſ* i förlagan. Man förstår gott, att formen *apſ* måste förefalla en avskrivare misstänkt. Skillnaden mellan *ſ* och ett *i* med streck över var icke stor. Subst. *api* hör till eddaspråkets ordförråd. Det är belagt på fyra ställen — en gång också i Hǫv (str. 122).

Om en rimlig tolkning kan vinnas på den nu föreslagna vägen, torde det alltså vara tillåtligt att läsa:

margr verðr afla ǫðrom aps.

Denna vers är tung, men knappast mycket tyngre än Hǫv 91: 3 *brigðr er karla hugr konom.*

Framför en infinitiv med eller utan *at* begagnas *verða* allmänt i betydelsen 'bliva tvungen att göra något'[3]. Verbet *afla* 'förskaffa', 'förvärva' konstrueras riktigt med en dativ och

[1] Jfr Detter-Heinzel II s. 110 och GSK s. 113.
[2] Jfr Detter-Heinzel a. st.
[3] Se Fritzner Ordbog III s. 912 b mom. 8. Gering Wb sp. 1100 mom. 4.

en genitiv. Jfr *afla e-m frægðar*[1]. Konstruktionen med genitiv är även eljes belagd i Eddan (*afla gullsins* Rm prosan). Formen *aps* är den ljudlagsenliga genitiven av *afl* n. 'makt'. Om bortfall av *l* i trekonsonantisk ljudgrupp se Noreen[2]. Till övergången **afs* > *aps* kunna många paralleller uppvisas.[3]

I vanliga fall torde uppkomsten av den ljudlagsenliga genitiven **aps* hava förhindrats genom associationen med ns *afl*. Men Hǫv 75: 3 var helt säkert ett ofta upprepat ordspråk, i vilket genitiven så att säga levde ett oberoende liv, utan att för varje gång nybildas på nominativen.

Jag ger följande översättning av Hǫv 75: 3.

'Mången blir tvungen att förskaffa andra makt' eller något friare:

'Mången blir tvungen att tjäna andras maktlystnad.'

Detta uttalande går förträffligt ihop med 75: 4—5, där det framhålles, att den ene är rik, den andre fattig.

Hǫv 152: 3.

Enligt **R**: *árotom ráſ viðar.*

Bj. M. Ólsen[4] har i anslutning till Konr. Gíslason påyrkat en ändring av *rotom* till *hrótum*. Då detta förslag i GSK[5] på goda grunder betecknats som oantagligt, skall jag här icke uppehålla mig vid detsamma.

I GSK[6] försvaras den tämligen allmänt godtagna läsningen

á rótom rás viðar,

men det framhålles, att den ifrågavarande versen därvid kommer att sticka av från en del andra verser i Hǫv. Det säges: '*rás* kann kaum etwas anderes sein als der genit. des adj. *rár* (älter *hrár*), obwohl sich für den abfall des anlautenden *h* vor *r* in Hǫv sonst kein beleg findet (*hr* reimt mit einfachem *h* 6^1 29^3 71^1 89^5 108^1 118^6 160^4). Mit dem neutr. *rá* 'gestrüpp' ist nichts anzufangen (die beiden substantivischen genitive

[1] Fritzner Ordbog I sidd. 13 f.
[2] Noreen Aisl. Gr.[4] s. 214, Aschw. Gr. s. 243. Att förbindelsen *fls* icke är företrädd bland beläggen, beror snarast på en tillfällighet.
[3] Noreen Aisl. Gr.[4] s. 180. Om en utveckling i motsatt riktning se s. 183.
[4] Bj. M. Ólsen Ark. XXXI s. 94.
[5] GSK sidd. 149 och 156.
[6] GSK sidd. 155 f.

nebeneinander wären schlechterdings nicht zu erklären), dagegen steht die verbindung *hrár viþr* auch Skm 32[1].'

Det kan icke nekas, att *hrár viðr* är en rätt vanlig sammanställning i fvn. Två gånger[1] är den belagd i betydelsen 'sur ved', men dessa fall hava med rätta icke åberopats i GSK. Viktigare äro naturligtvis de i Skm 32 anträffade verserna

Til holts ek gekk ok til hrás viðar
gambantein at geta:
gambantein ek gat.

Här, likasom i Hǫv 152, är det fråga om trolldomsmedel. Men omständigheterna äro dock icke desamma i båda fallen. I Skm 32 gäller det att söka ett lämpligt material för ett trollspö. Ett sådant spö måste vara smidigt för att ej brista, när det svängdes, och därför måste trollkarlen söka sig en kvist av ett färskt träd. I Hǫv 152 omtalas trädrötter, på vilka runor skulle ristas — detta framgår av framställningen i Grettis saga kap. 79: 2, en parallell, som med rätta åberopas både av F. Jónsson[2] och av Gering i GSK[3]. Runor, som skola behålla sin form en längre tid, böra hellre ristas i torrt trä än i färskt trä, som sväller — i synnerhet om det kastas i sjön, vilket var fallet med det runristade trästycket i Grettis saga. Enligt Grettis saga ristades de olycksbringande runorna i själva verket på ett *rótartré*, som anträffades liggande på stranden. Det är visserligen troligt, att inga andra träd än sådana, som sköljts i land av havsströmmarna, voro att tillgå på stranden mitt emot Drangey, men även om sådana funnits, förefaller det osannolikt, att den runristande trollkäringen skulle hava gjort sig mödan att frigöra roten av ett växande träd för att få ett olämpligare material för runristning än det, som erbjöds av ett färdiguppryckt torrt träd.

Det synes mig sålunda, att citatet ur Skm icke erbjuder någon verklig parallell till Hǫv 152: 3 och att läsningen *(h)rás*, rent sakligt sett, är svagt motiverad.

Som sagt kan man på grund av allitterationen med *rótom* icke välja läsningen *(h)rás* utan att antaga, att strofen 152 företräder en till tiden eller rummet annan dialekt än den, som möter oss i åtskilliga andra Hǫvamǫlsstrofer. Om vi en gång

---

[1] Grágás (Staðarhólsbók) s. 475: 21, Kjøbenhavn 1879, och Flatöboken I s. 342: 2.
[2] F. Jónsson Hávamál s. 156.
[3] GSK sidd. 155 f.

anse, att sådana antaganden få göras, öppna sig nya möjligheter att tolka Hǫv 152: 3.

Vägen för den läsning och översättning, som jag här vill framlägga till diskussion, har delvis banats av Finnur Jónsson, som läser[1]:

á vrótum hrás viðar.

Finnur Jónssons läsning **vrótum* i Hǫv 152 måste sammanställas med yttranden, som han fällt vid diskussionen av Hǫv 5 och 18[2]. Han säger s. 19: '*ratar* viser, at *v* i forlyd [tillägg: framför *r*] er helt forsvundet i digterens sprogform, da *víða vratar* (jfr. got. *wratōn*) vilde være umuligt.' S. 30 säges: '*ratar* viser, at den opr. form *vratar* (got. *wratōn*) er udenfor dette vers' forfatters bevidsthed'.

Nu är det känt, att uddljudande *u̯* framför *r* i fvn.[3] fallit tidigare, då *r* stod framför vokal med läpprundning än då det stod framför en icke-labialiserad vokal. Ifall vi läsa **vrótom* i Hǫv 152, men *ratar* i Hǫv 5 och 18, giva vi alltså strofen 152 en betydligt högre ålder än stroferna 5 och 18. Ingen lär väl bestrida, att den föga enhetliga dikten Hǫvamǫl kan hava uppsugit visdomsregler, som formulerats på olika tider och i olika trakter. Men det kan icke nekas, att språnget mellan **vrótom* i Hǫv 152 och *ratar* i Hǫv 5 och 18 är större än språnget mellan *rás* (< *hrás*) i Hǫv 152 å den ena sidan samt *hrøsinn* i Hǫv 6, *hraðmælt* i Hǫv 29 etc. å den andra. Denna gradskillnad bör dock icke avhålla oss från att diskutera Finnur Jónssons förslag.

Oförändrat torde det icke kunna godtagas, ty det tillfredsställer icke fordringarna på en riktig placering av allitterationen.[4] Däremot fås en tadelfri vers, om vi läsa:

*á *vrótom *vrás viðar.*

Formen **vrás* uppfattar jag som gsm av ett förlitterärt adj. **vrár* (i litterär tid **rár*), svarande mot meng. *wrâh* 'vriden', 'halsstarrig' och nsv. dial. (Njudungen) *vrå* 'ogin', 'knarrig',

---

[1] Finnur Jónsson Hávamál s. 155. Denna läsning godtages av Lis Jacobsen i Acta philologica Scandinavica I. 4 s. 324.

[2] Finnur Jónsson Hávamál sidd. 19 och 30.

[3] På vidsträckta delar av det ön. området har uddljudande *v(r)-* alls icke fallit, om *r* efterföljdes av en vokal utan läpprundning.

[4] GSK s. 156: '- - - *á vrótom hrás viþar*, was kaum zulässig ist, da das attributive adjektiv, wenn es dem substantiv vorangeht, die alliteration tragen muss'.

'vresig', 'omedgörlig'.[1] Den svaga formen **urai** förekommer som egennamn på en småländsk runsten[2].

Det är en vanlig företeelse, att adjektiv, som från början haft betydelsen 'krokig', användas om människor, då man vill beteckna dem som oangenäma för sin omgivning. Detta gäller, som känt, icke blott om *vred*, *vresig* och *vrång*, utan också om *vrå*.[3]

I Hǫv 152 omtalas det fall, att någon sårar en annan på rötterna av ett *vrått* träd. När denna strof diktades, begagnades adj. **vrár* förmodligen både i den ursprungliga betydelsen 'krokig' och i den sekundära betydelsen 'vresig'. Det låg då nära till hands att resonera på följande sätt. Likasom en *vrå* människa vållar sin omgivning obehag, så bör också ett sår, framkallat av ett *vrått* (d. v. s. krokigt) träd, vålla den sårade större men än han kan få av ett rakvuxet träd. Därför valde man troligen krokiga träd, när man sökte skada sin nästa genom det slag av trolldom, som åsyftas i Hǫv 152 och som finnes utförligt skildrat i Grettis saga.

Rytmik och allitterationer äro fullt normala i versen

*á ****v****rótom ****v****rás* ***v****iðar.*

Gering säger om 'die vollzeile'[4]: 'zuweilen aber tragen auch alle drei hebungen den stabreim'. Längre ned[5] citeras verserna:

Fi 3: 6 *ok* ***h****altu* ***h****eim* ***h****eðan.*
Rm 9: 6 *ok* ***h****aldið* ***h****eim* ***h****eðan.*

Dessa med tre allitterationer försedda verser äro också i rytmiskt avseende jämställda med Hǫv 152: 3.

Emellertid synes det osäkert, om Hǫv 152 författats, innan uddljudande *u̯* fallit framför ett *r*, som stått framför läpprundad vokal. Det torde därför vara tryggast att läsa:

*á rótom ****v****rás* ***v****iðar*

eller

á ***r****ótom* ***r****ás viðar.*

---

[1] Fick-Torp Wortschatz s. 418 under *vraiha*. O. v. Friesen Meddelanden från Norra Smålands Fornminnesförening VI sidd. 41 f. Jönköping 1922. Hellquist Sv. et. ordb. s. 1146 under *vricka*.

[2] v. Friesen a. st. sidd. 40 ff.

[3] Hellquist a. st. s. 1144 *(vred)*, s. 1145 *(vresig)*, s. 1146 *(vrå* under *vricka)* och s. 1147 f. *(vrång)*.

[4] Gering Die rhytmik des ljóðaháttr § 118.

[5] Gering a. st. § 161.

I den sistnämnda formen möter oss versen i **R**, och det finnes inga tvingande skäl att ändra den, sedan vi lärt oss, att formen *rás* förlorat ett uddljudande *u*, icke ett uddljudande *h*. Men läsningen *á rótom *vrás viðar* är naturligtvis också fullt rimlig. Den omständigheten, att versens första nomen saknar allitteration, spelar knappast någon roll. Se ovan sidd. 8 f.

Hǫv 153: 1—3.

Enligt **R**: Þat kann. *ec it. VII. ef ec ſe havan loga*
ſal vm ſes mꜹgom.

Den tidigare diskussionen av dessa verser finnes refererad i GSK[1]. Det synes mig framgå av densamma, att formen *havan* är korrupt och att *h*, såsom Magnus Olsen[2] föreslagit, står i st. f. *ſi*. Härvid fås den sökta *s*-allitterationen, och en felläsning *ſi* i st. f. *h* är lätt att förstå. Däremot finner jag — i likhet med GSK — att läsningen *sialfan* (*sjálfan*), som föreslås av Magnus Olsen, icke är motiverad. Med bibehållande av Olsens grundtanke kunna vi läsa:

ef ek sé siá-vanr loga.

Ett postkonsonantiskt *r* kan i **R** någongång tecknas med ett över raden anbragt tecken, som var lätt att förbise[3]. Min läsning *siá-vanr* torde därför böra anses följa texten i **R** mera troget än Olsens läsning *siálfan*, som förutsätter överhoppandet av en bokstav *(l)*, vilken icke plägar återges med något förkortningstecken, där den står så inramad som i det föreliggande fallet.

Men vad betyder *siá-vanr?*

Vi böra lägga märke till, att det i strof 153 är fråga om konsten att släcka eld. Den konsten kunna alla, om de hava vatten till hands. Men diktaren skryter med, att han kan släcka eld med sina trollsånger, alltså utan tillhjälp av vatten. Det är denna sistnämnda omständighet, som understrykes genom ordet *siá-vanr*.

Två invändningar mot denna tolkning kunna göras.

---

[1] GSK s. 156.

[2] Magnus Olsen Ark. XXIII sidd. 189 f.

[3] Jag hänvisar till *veþr megın* **R** 38: 34. Ifall avskrivaren engång läst *ſi* som *h*, kunde han knappast tro annat än att här förelåg en asm *hávan*, som utgjorde bestämning till *sal* i 153: 3. Till och med om han såg tecknet för *r*, måste han alltså känna sig frestad att bortlämna det vid kopieringen av förlagan.

För det första användes *siór, siár, sǽr* i betydelsen 'vatten' närmast då det är fråga om 'saltvatten' [1]. Men ifall diktaren var en kustbo, låg det närmast till hands för honom att tänka på havsvattnet som släckningsmedel vid stora eldsvådor.

För det andra väntar man formen **siávar-vanr* snarare än *siá-vanr*, ty adj. *vanr* 'som är utan' konstrueras med genitivus. Jfr **handar vanr* [2] (Hǫv 71: 2) och *inn meins vani* Grm 16: 5. Men den rytmiska upprepningen av bokstavs- och ljudförbindelsen *va* i *siá*var-va*nr* inbjuder både till haplografi och till haplologi. Vill man antaga en haplografisk förkortning av *siávar-vanr* till *siávanr*, mister min tolkning det försteg den hade framför Magnus Olsens med hänsyn till troheten mot texten i **R**. Men om man får antaga, att **siávar-vanr* i det talade språket hade ersatts med *siá-vanr*, synes det mig, att min tolkning ger en särdeles god mening med tillhjälp av mycket små ändringar, vidtagna i ett ord, som på grund av allitterationsförhållandena måste anses vara korrupt.

Hǫv 161: 1—2.

Enligt **R**: Þat *kann. ec ıþ. XV.* er *gól þıoð reyrır.*

Vid diskussionen av denna strof har man påpekat, att räkneordet här icke deltager i allitterationen, medan detta är fallet i en mängd andra strofer hörande till samma cykel. [3] Müllenhoff och GSK tro, att räkneordet bör strykas.

Då det gäller att avgöra, om strofen 161 i **R** står på sin rätta plats, är det onekligen av en viss vikt att veta, om ordningstalet *fimtánda* kan lämnas orubbat, utan att allitterationsförhållandena i versen bliva abnorma. Jag tror, att man varit alltför snar att besvara denna fråga nekande.

Det bör nämligen märkas, att predikatet *gól* i den andra halvversen kan hava inkommit genom sidoinflytelser från Hǫv 161: 4

afl gol hann *afom*,

samt att Hǫv 161: 1—2 från början kan hava lytt:

Þat kann ek it fimtánda *er flutti Þióðrørir.*

[1] Fritzner Ordbog III s. 264 mom. 4 (se dock även s. 263 mom. 1). Hægstad-Torp Gamalnorsk ordbok sidd. 380 (*sjór*) och 517 (*vatn*). I. Reichborn Kjennerud MoM 1923 s. 46. Hugo Pipping Offergalten sidd. 7 f. Societas Scientiarum Fennica. Årsbok-Vuosikirja V. 7.

[2] I **R** står *hvnðar vanr.*

[3] GSK s. 159. Jfr Müllenhoff DA V sidd. 275 f.

Fritzner[1] anger för *flytia* bl. a. betydelsen 'sige'. Men det är tydligt, att *flytia* därjämte haft betydelsen 'sjunga (trollsånger)'. Jag hänvisar till den kända och ofta refererade episod i Eiríks saga rauða, där det berättas om trollkvinnan Þorbiǫrgs bedrifter.[2] När hon skulle *fremia seiðinn*[3], tog hon till medhjälperska en kvinna vid namn Guðríðr, och denna utförde en sång, om vilken Þorbiǫrg sade, att *kvęðit var — vel flvtt.*[4] Jag antager, att här var fråga om ett slags sång (*galdr*) och icke om deklamation, och detta tyckes även vara Magnus Olsens uppfattning att döma av ordalagen i hans översättning av Þorbiǫrgepisoden.[5]

Den omständigheten, att allitterationen i 161: 1—2, så som jag läser versen, vilar på räkneordet och på en finit verbform (icke på det efter denna finita verbform följande substantivet) står i god överensstämmelse med förhållandena i Hǫv 152: 1

þat kann ek it **s***étta:* *ef mik* **s***ǽrir þegn.*

Jag tror icke, att allitterationsförhållandena i Hǫv 161 få anföras som skäl för en flyttning av strofen till annan plats

Vm 16: 1—3.

Enligt **R**: *Ifıng heıt*ır *á* er *ðeılır* me*þ ıotna ſono*m
grvnð oc me*þ goðo*m.

I GSK[6] påpekas med rätta, att man kan läsa *Ífing* och översätta detta namn med 'Idegransfloden'. Jag antager, att *Ífing* är ett annat namn på floden *Giǫll*, som ansågs upprinna i *Giallarhorn* = *Mímisbrunnr* vid foten av världsidegranen.[7] Uppgiften, att floden *Ífing* skiljer gudarnas land från jättarnas, står i god överensstämmelse med antagandet, att *Ífing* är = *Giǫll*. Ty enligt Snorra-Eddan hindrade den röda strimman i regnbågen *Bifrǫst* bergsjättarna att tränga upp i himlen. Men

---

[1] Fritzner I s. 447 b mom. 5.
[2] Hauksbók sidd. 429—431. Jfr M. Olsen Varðlokur, MoM 1916 sidd. 1—21, samt några mindre anteckningar i MoM 1917 sidd. 65 f. Se ock Þorfinns saga Karlsefnis (Vald. Ásmundarson) Reykjavík 1902, sidd. 9—12.
[3] Se Hauksbók s. 430: 30.
[4] Hauksbók s. 431: 6.
[5] M. Olsen MoM 1916 sidd. 1—2. Formen *flutt* finnes dock icke översatt där.
[6] GSK s. 166. Jfr dock även s. XVII.
[7] Se Eddastudier II sidd. 108 f.

denna röda strimma kallades *Giallarbrú*, och troddes leda över floden *Giǫll.*[1]

Grm 49: 10.

Enligt **R:** *gaɔnðlır.*

Enligt **AM 748, 4:to:** *gǫnðlır.*

Óðinsnamnet *Gǫndlir* har nyligen diskuterats av Hj. Falk[2]. Som en möjlighet framhåller Falk, att namnet är avlett av ett *gǫndull* med samma betydelse som *gandr* = *seiðstafr*.

Jag tror, att Falk har rätt i, att *Gǫndlir* är en avledning av *gǫndull*. Men härvid bör *gǫndull* troligen tagas i den enda betydelse, i vilken ordet är belagt, nämligen 'penis'[3], en betydelse, som enligt min mening också tillkommer *gandr* i Vsp 22[4]. Då en form av sejd bestod i att *vita ganda* 'penes incantare' och Óðinn var känd för sin sejdkunnighet[5], kan det icke förvåna oss, att ett av Óðins binamn lydde *Gǫndlir*.

Att *Gǫndlir* också begagnats som tillnamn för en människa[6], är lätt förklarligt. Även människor bedrevo ju sejd och kunde ännu så sent som år 1325 beskyllas för denna osed[7]. Den trolldom, som omtalas i ett dokument från detta år, bestod just i att utsända *gǫnduls andar* för att därigenom påverka en mans könsorgan och göra dem odugliga.

Det bästa beviset för, att jag uppfattat Óðins namn *Gǫndlir* riktigt, lämnas av Snorra-Eddan, där *Gǫndlir* växlar med *Geldnir* 'snöparen'. Jag hänvisar till följande belägg:

r (Sn. E. I) s. 86: 11.	*Göndlir,*	*Harbarðr.*
W s. 20: 8 n.	*Gǫndl*er.	*Harbarðr.*
T s. 19: 3 n.	*gaundlir,*	*harbardr.*
U s. 266: 2.	*gelldnir.*	*harbarþr.*
H (Sn. E. I s. 86 not 6).	*Gelldnir.*	

I Sn. E. II sidd. 472: 6 n och 555: 16 står namnet *hertæitr*, *herteitr* framför *harbarðr*, och man har därför svårt att där fast-

[1] Se Eddastudier II sidd. 115—117. Om *Bifrǫst* som beteckning för regnbågen se ock Kemp Malone Sc. St. a. N. IX s. 232.

[2] Hj. Falk Odensheite. Videnskapsselskapets Skrifter II. Hist.-filos. Klasse. 1924. No. 10. Kristiania 1924.

[3] Se Eddastudier II sidd. 71—73.

[4] Se Eddastudier II sidd. 69—76.

[5] Heimskringla I, København 1893, s. 19.

[6] Sturlunga saga I s. 525 not. København og Kristiania 1906—1911.

[7] Se Eddastudier II sidd. 71—73.

ställa några verkliga motsvarigheter till *Gǫndlir*. E. H. Lind[1] hänvisar till formerna *ganglær* (Sn. E. II s. 472: 26) och *gôn ... er* (Sn. E. II s. 555: 14). Den sistnämnda formen utfylles av Lind till *Gôn*[*dl*]*er*.

Hrbl 42: 1—2.

Enligt **R**: *Bęta ſcal þer þat þa* *mvnda báugi.*
Enligt **AM 748, 4:to**: *bæta ſcal þær* *mvnda baugi.*

I GSK säges om Hrbl 42: 2 bl. a. 'Wenn wir es in den Hrbl mit regelmässigen versen zu tun hätten, müsste umgestellt werden: *bauge munda* [so Zs. f. d. ph. 50,133, wo aber *mundar* gedruckt ist].'

Ifrågavarande anmärkning är framkallad av den omständigheten, att enligt gängse regler för forngermansk poesi, allitterationen (i en halvvers) icke får vila på ett nomen, som föregås av ett annat nomen utan allitteration[2].

Även om versen i Hrbl är anmärkningsvärt fri, bör man naturligtvis icke utan nödtvång antaga, att författaren avvikit från en av metrikens regler. Men därav följer ingalunda, att man bör ändra handskrifternas *munda baugi* till *baugi munda*. En annan slutsats ligger mycket närmare till hands. Formen *baugi*, som uppbär allitterationen, är den andra halvversens första nomen. Det föregående *munda* är intet nomen utan infinitiven av verbet *munda* 'sikta', som kan konstrueras med en dativ angivande det föremål, med vilket man siktar på någon.[3] Uppfatta vi satsen på detta sätt, blir översättningen:

'Jag skall giva dig bot, sikta på dig med ringen.'

Den i GSK framlagda gissningen, att den i bot utlovade ringen bestått i en ring bildad av båda händerna stämmer icke riktigt väl med min översättning, ty en sådan ring, tänkt såsom skenbot, kan man väl visa en annan, men kan knappast sägas sikta på någon med den. Härtill kommer, att en sådan sken-

[1] E. H. Lind Norsk-isländska dopnamn sp. 435. Uppsala 1905—1915.

[2] Till denna regel hänvisar GSK i växlande ordalag på s. 156 [Hǫv 151: 2 *rás*], s. 303 [Ls 49: 3—4 slutet] och s. 311 [Þrk 1: 1], där Rieger [Zs. f. d. ph. VII: 19] citeras. Jfr ock Ed. Sievers Altgermanische metrik s. 42 § 23.2: 'Von zwei nominibus einer halbzeile alliteriert jedenfalls das erste, mag die verbindung der nomina sein welche sie will - - -'.

[3] Jfr Hægstad-Torp Gamalnorsk ordbok s. 298: *munda* v. - - sigta med eitk. (*e-u*) paa ein (*til e-s*). Fritzner Ordbog II s. 745 anför som belägg för *munda* 'sigte' bl. a.: *Gunnarr mun eigi lengi munda atgeirinum, er hann er reiðr.*

bot visserligen var förödmjukande för den mottagande parten, men knappast *så* skymflig, att den kunde motivera Þórs svar:

Huar namtu þessi *in hnófiligo orð,*
er ek heyrða aldregi *in hnófiligri?*

Jag kan icke tro annat än att den 'ring', med vilken Hárbarðr hotade att sikta på Þórr, var *anus*. Som stöd för antagandet, att *baugr* kunde betyda *anus*, skall jag till en början anföra paralleller från andra språk. Enligt Walde[1] betydde lat. *ānus* 'Kreis, Ring - - -, Afterring, After.' Fir. *änne, äinne* betydde 'Ring, Steiss'. Gr. *δακτύλιος* betydde 'Ring, Afterring, After'.

Att betydelserna 'ring' och 'anus' också för en german ligga mycket nära varandra, framgår dels av det tyska 'Afterring', dels också av en erfarenhet, som jag gjort i det svenska Finland. Jag frågade en gång efter namnet på en person, som hade sin verksamhet förlagd till den trakt, där jag befann mig. Den allmogeman, som jag vänt mig till, svarade halvt motvilligt och smått besvärad, att personen i fråga kallades *Rövring*. Hans namn lydde i själva verket litet annorlunda, men min sagesman hade uppfattat det på sitt sätt och väl snarast som ett öknamn.

Mitt antagande, att *baugr* i Hrbl 42 betyder 'anus', är icke gjort ad hoc. Längre fram skall jag söka visa, att samma betydelse för ordet anträffas i Alv 5.

Jag tror det vore mycket orätt att rata min tolkning av Hrbl 42 under hänvisning till att översättningen är plump[2], ty Hrbl vimlar av plumpheter. Dessutom bör det märkas, att plumpheter ofta ursäktas, om de samtidigt innehålla en kärna av verklig kvickhet. Och detta erkännande måste man giva Hrbl 42: 1—2.

Bland de värdeföremål, med vilka man kunde belöna en vän eller försona en fiende, intogo ringar (*baugar*) ett framstående rum hos fornskandinaverna. Hárbarðs ord äro så fyndigt valda, att de kunde betyda: 'jag skall giva dig i bot en

---

[1] Alois Walde Latinisches etymologisches Wörterbuch. Zweite Auflage. Heidelberg 1910.

[2] Då det gäller att tolka forntida dokument, går man miste om många möjligheter till en riktig förklaring, ifall man vill rätta sig efter nutidens krav på anständighet. I NoB 1915 s. 124 not 1 säger J. Sahlgren om min översättning av fsv. *quiþgrind, quiggrind* (= 'cunnus'), att den är 'mera fyndig än tilltalande'. För den händelse Sahlgren härmed velat säga, att jag sårat anständigheten, vill jag påminna om, att det omtvistade ordet ingår i ett skymfligt tillmäle, som föll under strafflagen. Finnes det väl någon rimlig anledning att söka en 'tilltalande' översättning av sådana ord?

händernas ring' (*baugr munda*), ifall satsen uttalades med sådan betoning, att både *munda* och *baugi* läto uppfatta sig som substantiver. Men skalden förutsätter givetvis en uppläsning, genom vilken det blir klart, att *munda* är ett verb, och den i verskonstens mysterier invigde kunde, såsom ovan framhållits, på inga villkor uppfatta det allitterationslösa *munda* som ett nomen.

Den skymf, som inneligger i Hárbarðs ord, blev till ett verkligt hån därigenom, att den framfördes med tillhjälp av en ljudföljd, som — uttalad med en annan betoning — skulle ha inneburit ett löfte om upprättelse.

Angående den gest, som enligt min tolkning av Hrbl 42 utfördes av Hárbarðr, säger Feilberg[1]:

'Einem den Hintern zeigen, — dieses Gestus werden wohl einige verehrliche Leser dieser Zeitschrift, wenn sie auf dem Lande unter der Bauerbevölkerung aufwuchsen, aus ihrer eigenen Knabenzeit als eines Inbegriffs des schmählichsten Hohnes[2] sich erinnern. Er gehört nicht einem einzelnen Volke, noch einem einzelnen Weltteile, noch einer einzelnen Zeit an - -.'

Feilberg påpekar vidare, att den ifrågavarande gesten därjämte uppträder som ett rättsbruk och som ett trollmedel[3].

Hym 31: 7.

Enligt **R**: *coſt moþſ ıotvnſ.*

Enligt **AM 748, 4:to:** *koſtmoðr ıǫtvnſ.*

En genomläsning av det, som i GSK[4] yttras om formen *kostmóþs* ger vid handen, att ingen tillfredsställande tolkning av denna i **R** bevarad form givits. Med partiell anslutning till texten i **AM 748** har Jón Þorkelsson (i brev) förordat läsningen *kostoþr*, som dock på goda grunder tillbakavisas i GSK.

Vid valet mellan texten i **R** och den i **AM 748** synes mig den senare här avgjort böra föredragas. Formen *kostmóðs* kan vara påverkad av genitiven *ioluns*, men man har svårt att förstå,

[1] H. F. Feilberg Der böse Blick in nordischer Überlieferung. Ztschr. d. Vereins für Volkskunde XI s. 426.

[2] Jfr det i Hrbl 42 begagnade uttrycket: *in hnǿfiligo orð, er ek heyrða aldregi in hnǿfiligri.*

[3] Feilberg a. st. sidd. 310, 326 f. och 426—430. Märk särskilt hänvisningarna till Vatnsdøla saga kap. 26, Landnáma III kap. 4, Gullþóris saga kap. 17 och Kormáks saga kap. 10.

[4] GSK s. 271.

varför ett *kostmóðs*, som fanns i urtexten, skulle ha ändrats till *kostmóðr*.

I själva verket ger läsningen *kostmóðr* en förträfflig mening.

Jag måste uppmana dem, som önska övertänka problemet, att företaga ett litet tankeexperiment. Vi föreställa oss, att en avskrivare hoppat över det omtvistade ordet och genom ett kvarlämnat mellanrum antytt, att ett ord saknas i texten. Därvid fås halvstrofen:

Drep við haus Hymis! Hann er harðari
— *iǫtuns kalki huerium.*

Vilken betydelse och vilken form väntar man nu hos det felande ordet?

Envar av oss skulle väl utan betänkande säga, att här fattas ett substantiv, med samma betydelse som *hauss* d. v. s. 'kranium'. Vidare skulle vi säga, att detta substantiv stått som apposition till subjektet i satsen *hann er harðari*. Det bör alltså hava stått i nsg, och om handskrifternas *h*ann är rätt upplöst, bör det ha haft maskulint genus. Ty *hann* är fastare förbundet med det felande substantivet än med asg *haus* i den föregående satsen. Slutligen skulle vi med stöd av allitterationsförhållandena kunna påstå, att det ifrågavarande substantivets begynnelseljud varit *k*.

Nu hava skrivarna icke överhoppat något ord. Men där vi väntat ett maskulint substantiv, begynnande med *k*, stående i nsg och ägande betydelsen 'kranium', finna vi i **AM 748** formen *kostmoðr*, som naturligtvis får utläsas *kostmóðr*. Denna form fyller i själva verket alla de krav vi ställt. Den börjar med *k* och kan uppfattas som nsg av ett maskulint substantiv med betydelsen 'kranium'.

Jag analyserar formen *kostmóðr* på följande sätt.

Förleden är subst. *kostr*, taget i betydelsen mat.[1] Efterleden *móðr* fattar jag som ett nomen agentis, bildat av verbet *má* med avledningsändelsen *-uðr* [2].

Verbet *má*, pret. *máða* översättes av Fritzner[3] med orden: 'opslide noget, saa at det formindskes, bliver mindre tjenligt eller brugeligt; - - - afslide, afskrabe, bortrydde noget fra et Sted, saa at det der ikke længere er at finde.' Detta verb hör till Eddans ordskatt. Grm 34: 9 känner det i betydelsen

[1] Fritzner Ordbog II s. 338 mom. 12.

[2] Om denna avledningsändelse och dess användning i den fornvästnordiska diktningens tjänst se Torp Gamalnorsk ordavleiding (i Hægstad-Torp Gamalnorsk ordbok) sidd. XLIX f. och R. Meissner Die Kenningar der Skalden, Bonn und Leipzig 1921, sidd. 318 ff.

[3] Fritzner Ordbog II s. 616.

'gnaga'.[1] Det anträffas f. ö. redan i Eggjumstenens inskrift.[2] Grundformen är **mauēn*[3].

Avledningsändelsen *-uðr* hörde ursprungligen samman med verben på *-ōn*, men blev produktiv och fogades ofta också till verb av andra grupper.[4] Det är dock knappast rådligt att konstruera en urnordisk grundform för *-móðr*, utan man gör bäst i att uppställa en proportionsanalogi, härstammande från en något senare tid, t. ex.:

magna : *mǫgnuðr* = **máa* : **mǫ́uðr*.

Då jag för den tid, som ligger bakom vokalkontraktionen *ā-a* till *á*, ansätter en infinitiv **má-a*, åberopar jag utredningar, som jag tidigare lämnat. Inf. **mauēn* har gett **má-a* emedan *u* föll med ersättningsförlängning, då det stod mellan två toppljudande vokaler, av vilka den senare var stabil och innehade en nasaleringsgrad, som icke kunde uppnås av basseriens vokaler.[5]

Huru E. Olson, som dragit riktigheten av denna min regel i tvivelsmål[6], vill förklara bortfallet av *u* i *má*, vet jag icke och tror icke, att en antaglig förklaring kan vinnas på annan väg än den jag valt. Men oberoende av åsikterna om orsakerna till *u*-bortfallet står det faktum kvar, att *u* fallit, och ljudet torde icke hava kunnat försvinna utan att kvarlämna ersättningsförlängning. Om någon förkortning av det långa *a* i hiatusställning kan det icke heller bliva tal.[7]

Den genom proportionsanalogi skapade formen **mǫ́uðr* kunde icke gärna överleva den tidpunkt, då nasalerat *ǫ́* övergick till *ó*[8]. Den utvecklade sig till **mó-uðr*, senare *móðr*[9].

---

[1] Gering Wb sp. 641: 'beschädigen', 'benagen'.

[2] M. Olsen Norges Indskrifter med de ældre Runer III s. 123.

[3] Fick-Torp Wortschatz s. 324.

[4] Torp a. st. och Meissner a. st. s. 319.

[5] Hugo Pipping Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära sidd. 136 f. § 36.

[6] Emil Olson Ark. XLI s. 291, jfr Ark XXXI sidd. 146 ff.

[7] Se Nat. Beckman Ark. XV sidd. 87—93. Jfr Hugo Pipping Skrifter utgifna af Svenska Litteratursällskapet i Finland LIX sidd. 1—2 och 115 ff. samt Inledning etc. s. 181 § 73. 2.

[8] Noreen Aisl. Gr.[4] § 116. En god parallell till övergången **mǫ́-u-* > **mó-u-* bildas av *nótt* (stam **naht-*) 'natt'. Också här har vokalen *ó* uppkommit ur gammalt kort *a* genom samverkan av ersättningsförlängning och *u*-omljud samt under inflytandet av en nasalering, som förorsakats av en föregående nasal.

Beträffande kronologien för övergången av nasalerat *ǫ́* > *ó* se Bengt Hesselman i 'Minnesskrift utgiven av Filologiska Samfundet i Göteborg 1920' s. 57.

[9] Noreen Aisl. Gr.[4] § 130.

För säkerhets skull vill jag tillägga, att även den, som tilläventyrs — om ock med orätt — ansätter en inf. **mă-a*, icke **má-a*, måste komma till slutformen *móðr*. Ty **mǫ-uðr* gav **mǫ́ðr*[1], och, då *ǫ́* var nasalerat, senare *móðr*[2].

Att förleden i sammansättningen *kost-móðr* uppträder i kompositionsform, är alldeles som sig bör. Jfr de i Eddan förekommande sammansättningarna *herglǫtuðr* (Br 13: 3, 19: 5), *bekkskrautuðr* (Ls 15: 3) och *Grafvǫlluðr* (Grm 34: 6).[3]

Substantivet *kost-móðr* betyder sålunda 'matgnagare' och är en mycket lämplig omskrivning för jättens 'kranium', till vilket naturligtvis också käkarna räknades. Denna kenning tillhör samma stilart som kenningarna *kinnskógr* 'kindskog' = 'skägg' i Hym 10: 8 och *herða-klettr* 'skulderklippa' = 'huvud' i Ls 57: 4.

Som simplex förekommer *móðr* m. 'gnagare' enligt min mening i Fi 15(21). Se nedan sidd. 54 ff.

Ls 3: 4—5.

Enligt **R**: [*hrop*]*ioll* oc *áſo* *ſǫrı ec aſa ſonom*.

Det kända förhållandet, att skrivaren först begynt pränta 4: 4 (*hrópi ok rógi*) i st. f. 3: 4[4], behöver icke beröras här.

Bj. M. Ólsen har tänkt sig, att skrivaren av misstag utplånat *p* och glömt att fullständiga det första ordet i 3: 4 genom att ställa ett *s* framför *p*. Med andra ord, läsningen *spiǫll* förordas. Sievers betecknar Ólsens förslag som en 'dem Sinne nach wol ansprechende vermutung', men anser, att det väcker betänkligheter, emedan det stör allitterationen. I GSK[5] avböjes Ólsens konjektur bestämt på den grund, att allitterationsreglerna här fordra rim med ord, som hava vokaliskt uddljud.

Även om man lämnar de framställda allitterationskraven orubbade, tror jag, att Ólsens förslag kan läggas till grund för restitutionen av Ls 3: 4.

Framför bokstavsföljden *ioll* står en lakun, som kan rymma fyra bokstäver. Om skrivaren glömt att insätta en bokstav

---

[1] Det torde dock vara svårt att uppvisa fullt analoga fall.

[2] Jag antager, att övergången av nasalerat *ǫ́* till *ó* var levande ännu kort före den litterära tidens början.

[3] Meissner a. st. s. 320.

[4] Se den fototypiska utgåvan s. 125, Bj. M. Ólsen Ark. IX sidd. 227 f., Ed. Sievers PBB XVIII s. 208.

[5] GSK s. 278.

i det genom radering uppkomna tomfältet, kan han lika väl hava glömt att insätta flere. Hans mening var förmodligen att skriva *anspiǫll* (= *andspiǫll*). Denna läsning tillfredsställer anspråken på vokaliskt uddljud hos det skadade ordet. Skrivningen *anspiǫll* (utan *d*) är fullt riktig. Jfr *anſpıllı* **R** 22: 3, *anſpıllıs* **R** 22: 5, *aɴspıllı* **R** 73: 25, *aɴ ſpıllı* **R** 83: 24, *annſpıoll* **R** 67: 1 (men *anðſpıllı* **R** 70: 21).

Gering[1] översätter den i Gþr I 11: 6 förekommande plurala ackusativen *annſpıoll* med 'tröstende zusprache'. Den färg av välvilja, som ordet äger på det sistnämnda stället, är emellertid helt framkallad av sammanhanget. I och för sig har *andspiall* den färglösa betydelsen 'samtal', 'svar'[2], och omständigheterna få avgöra, om svaret bör anses vara vänligt eller ovänligt. I Ls 3: 4 är svarens ovänlighet tydligt angiven genom den med *anspiǫll* koordinerade ackusativen *á-fó*, vars betydelse skall utredas längre fram.

Mot Sievers' förslag att läsa *oll* 'spott, hohn' talar den omständigheten, att ordet eljes icke är belagt i nordiska språk. Jag bestrider naturligtvis ingalunda, att eddaspråket kan innehålla germanska ord, som eljes icke anträffats i Skandinavien, men det är dock bäst att hålla sig till de nordiska språkens förut kända ordförråd, så länge ingenting vinnes genom att gå utanför detsamma. I detta fall tror jag, att det väl kända nordiska ordet *andspiǫll* gör fullt samma tjänst som ags. *oll*.

Med edda-ordet **oll* faller ett av stöden för Bugges teori om eddadikternas brittiska ursprung[3].

Innan jag går att diskutera de förslag till tolkning av formen *áfo*, som tidigare framlagts, ber jag att få påpeka följande fakta.

1. I fvn. användes frasen *fá á e-u* i betydelsen 'gripa tag i'. T. ex. *Faðir Móða fekk á þremi*[4] (Hym 35: 1—2), enligt Brates översättning[5]: 'Modes fader fick fatt i kanten'.

2. I fvn. finnes ett subst. *áfang* n. 1) at man lægger Haand paa en, lader ham vederfares voldsom Behandling - - -. 3) Plur. *áföng:* Tiltale til nogen - - - for en eller anden Sag.[6]

3. I mlgt. finnes ett verb *an-vangen* 1) angreifen, anfassen, verhaften; in Besitz nehmen - - - 2) Anspruch, Klage erheben

---

[1] Gering Wb sp. 38.
[2] Fritzner Ordbog I s. 55. Gering a. st.
[3] S. Bugge The Home of the Eddic Poems, London 1899, s. XX.
[4] Jfr Fritzner I s. 363. *Fáðe-n* 'överväldiga'. Hǫv 93.
[5] Brate Sämunds Edda s. 65.
[6] Fritzner Ordbog I s. 10.

(jem. gerichtlich anfassen)[1]. I Finland begagnas det från tyskan lånade *anfanga* allmänt i betydelsen 'antasta'.[2] Dessa belägg visa, att man tryggt kan ansätta ett fornskandinaviskt uttryck *fá á* med betydelsen 'angripa', 'åtala'. Formellt var detta verb identiskt med ä. t. *anfahen* 'anfangen'.[3]

Likasom man vid sidan av verbet *ganga at e-m* 'angribe' 'overfalde'[4] hade substantivet *atganga* f. 'Overfald'[5], så bör det naturligtvis vid sidan av verbet *fá á* 'angripa', 'åtala' hava funnits ett subst. **á-fá* f. 'angrepp', 'åtal'.[6]

Då substantivet **á-fá* f. (< förlitterärt **á-fá-a*) lika väl som verbet *fá* (<**fanhan*) måste hava haft nasalerad rotvokal, lydde den ljudlagsenliga oblika formen *á-fó* (icke **áfǫ́*). Det är denna form, skriven *áfo*, som man finner i Ls 3: 4.

Stödjande mig på en del av de ovan anförda fakta, hade jag redan funnit denna förklaring av *áfo*, då jag till min glädje märkte, att nyisländskan verifierar min konstruktion.

I GSK[7] sammanställer Sijmons formen *áfo* i Ls med ett nyisländskt ord, som betyder 'wirkung berauschender Getränke' och för vilket Sijmons med åberopande av Blöndal anger nominativen *áfa*. Emellertid föreligger här ett (tryck)fel. Blöndal skriver icke *áfa* utan hans uppgifter lyda som följer:[8]

***áfá* (-r)** [au : fau·] f.: *(áhrif)* Virkning, Virkning af berusende Drikke; *á. öls* - - -.'

Substantivet *áhrif* n. 'Indtryk', 'Indflydelse', 'Indvirkning', 'Virkning'[9], med vilket Blöndal jämför *áfá*, sammanhänger med verbet *hrifa* 'gribe', 'rykke'.[10] Det är alldeles klart, att nisl. *áfá* egentligen betyder 'angrepp'. Att ordet senare kommit att betyda 'verkan av rusdrycker' är icke märkvärdigt. Nsv. 'ankommen', som av Tegnér begagnades i betydelsen 'angripen' (av sjukdom)', betyder nu bl. a. 'lindrigt berusad'.[11]

[1] Walther-Lübben Mittelniederdeutsches Handwörterbuch, Norden und Leipzig 1888, s. 21.
[2] Jfr SAO I sp. 1383 med hänvisning till Bergroth Tidskr. ped. för. 1895 s. 124.
[3] Jfr SAO I sp. 1388 under *anfá*.
[4] Fritzner I s. 548.
[5] Fritzner I s. 87 (och s. 86 under *atferð* 4).
[6] Om denna bildningstyp se Torp Gamalnorsk ordavleiding, sidd. XL f. § 17 c.
[7] GSK s. 279.
[8] Blöndal Ordbog s. 12.
[9] Blöndal s. 24.
[10] Blöndal s. 355.
[11] SAO I sp. 1509.

Sijmons[1] antager, att *áfo* i Ls 3:4 har samma betydelse som det nyss diskuterade nisl. ordet d. v. s. 'wirkung berauschender getränke'. Detta håller jag för osannolikt. Loki medförde till dryckeslaget *á-fá* i ordets ursprungliga betydelse d. v. s. 'angrepp', 'beskyllningar'. Jfr att fvn. *áfǫng* betydde 'åtal' och mlgt. *anvangen* bl. a. 'gerichtlich anfassen'.

Om vi en liten smula fritt översätta *an(d)spiǫll* 'samtal' med 'ordkrig' och *áfá* 'angrepp', 'beskyllningar' med 'ovett', få vi för Ls 3: 4—5 tolkningen:

'Ordkrig och ovett bringar jag asarnas söner.'

Denna översättning ger oss de nödvändiga förutsättningarna för Eldirs svar:

- - - *hrópi ok rógi* *ef þú eyss á holl regin* - - -.

I fall min översättning godkännes, bortfaller varje möjlighet att sammanställa *á-fó* i Ls med formerna *óvo* (i Sg 33: 4, **R** 69: 29) och *ófo* (i Am 1: 1, **R** 81: 10). F. Jónsson[2], som i Lex. poet. med rätta håller formen i Ls åtskild från de två andra, återför *áfo* på ett *áfa* 'hidsighed', 'voldsomhed', 'voldsom strid'. Jag tror dock icke, att man för denna uppfattning kan anföra lika starka stöd, som dem jag åberopat för min åsikt. Den vilar på jämförelser med ord från fornisländskan, nyisländskan och västgermanskan. Betydelsen för dessa ord är mycket genomskinlig och pekar bestämt i den riktning jag inslagit.

Alv 5: 6.

Enligt **R**: *hverr hefir þic bavgom borit.*

Såsom synes av GSK[3], har denna vers framkallat en livlig diskussion utan att någon enighet vunnits.

Gerings förslag att läsa

hver hefr baga þik borit

synes mig erbjuda åtskilliga angreppspunkter, men på samma gång torde det innehålla en kärna av sanning, som man bör taga vara på.

Svagheterna hos detta förslag ligga väsentligen däri, att Gering vidtagit väl kraftiga textändringar. F. Jónssons[4] anmärkning, att ordet *baga* 'er en slem plebejer, som

---

[1] GSK s. 279.
[2] F. Jónsson Lex. poet. sidd. 27 b och 442 a.
[3] GSK sidd. 329 f.
[4] F. Jónsson Ark. XXII s. 212.

ikke passer i det aristokratiske sprogselskab, vi træffer i eddadigtene', kan jag alls icke förstå. Huru vi än konstruera nominativen för *fiarrafleina* i Alv 5: 4, kan detta ord sannerligen icke erhålla någon aristokratisk prägel. Över huvudtaget får man leta efter grövre skällsord än eddadikternas, och att här är fråga om ett skällsord, står för mig lika klart som för Gering. På goda grunder framhåller Gering[1], att vi genom *fiarrafleina* i 5: 4 äro inställda på att vänta ytterligare ett ord med nedsättande betydelse. Och sammanställningen

huerr hefir þik — borit

leder tanken osökt till det internationella bruket att skymfa en person genom att håna hans härstamning. 'Son av en hynda' är ett skällsord, som anträffas i fsv., i ryskan och hos araberna.[2] Dessutom påminnas vi om Fafn. 3: 2 (**R** 59: 32).

af hverıo vartv vnðrı alıɴ?,

en vers, som i Vǫlsunga saga uppträder under formen: *af hveriu undre ertu þa alinn?* [3]

Mera fog har då Boers[4] mot Gering riktade invändning, som lyder:

'Der versuch, durch die änderung von *bauga* in *baga* - - - und von *hverr* in *hver* aus der zeile herauszulesen, dass der zwerg nach dem namen von Þórs mutter fragt, wird durch 6,3, wo dieser seinen vater nennt, zurückgewiesen.'

Men icke ens denna invändning synes mig vara ett verkligt hinder för godtagandet av Gerings uppfattning. Ty om någon frågar en annan 'vilket avskum till kvinna[5] har framfött dig?', kan den tillfrågade icke svara med att nämna sin moders namn, utan att han får skenet av att själv skymfa henne. Þórr kan tänkas hava kringgått den försåtliga frågan genom att nämna sin höge fader, Óðinn.

På samma gång jag sålunda tror, att Gering riktigt fattat grundtanken i Alv 5: 6, kan jag icke känna mig övertygad om, att han lyckats återställa urtexten. Gerings läsning skiljer sig, som redan sagts, alltför mycket från texten i **R**.

Då det gäller att utröna, i vilka ordalag Alvíss kan tänkas hava skymfat Þórs härstamning, bör man lägga märke till,

---

[1] G S K s. 330: '*baga* - - - ist ein nicht übles seitenstück zu *fjarrafleinn*'.

[2] Jfr Hugo Pipping Ark. XL s. 336.

[3] Citat efter Magnus Olsens utgåva s. 42: 19 f. København 1906—08.

[4] R. C. Boer Die Edda II s. 130.

[5] Gering översätter *baga* med *vettel* 'liderlig kvinna'.

att verbet *bera* 'föda' icke alltid hade till subjekt ett ord, som betecknade en levande varelse. Subjektet kunde också utgöras av ett ord för det organ, som förmedlade födelsen. Jag hänvisar främst till ordet *bäran(n)e* n., som återgår till presensparticipet av fsv. *bæra* 'föda' och i nsv. dial. begagnas som namn på kons könsdelar[1].

Man måste alltså tänka sig den möjligheten, att under den omtvistade formen *baugom* i **R** döljer sig namnet på ett organ, som kan eller åtminstone kan sägas framföda någonting. Bland dessa organ måste man räkna icke blott kvinnans könsdelar utan också *ānus*, som i Hrbl 42 kallas *baugr*.

Det skenbart djärva påståendet, att *ānus* kunnat betecknas som ett födsloorgan, är lätt att styrka. Jag syftar nu icke närmast på de kända fall, där passivt homosexuella maskuliner beskyllts för att hava framfött levande varelser[2]. Ty det är möjligt, att dessa föraktade individer ansågos undergå en periodisk könsväxling. I denna riktning kan man måhända tolka en lagtext[3], som lyder: *þat heiter yki ef maðr mælir um annan þat er eigi ma væra. ne verða oc eigi hever verit. kveðr hann væra kono niundu nott hveria. oc hever barn boret.---þa er hann utlagr.* Men jag tänker på ett grovkornigt skämt, som måste hava kunnat brukas i forntiden, eftersom det brukats i våra

---

[1] Se R i e t z Svenskt dialekt-lexicon s. 76, där paralleller från danskt språkområde anföras. Det torde få anses möjligt, att även fno. *berendi* använts i betydelsen 'könsorgan hos en hona'. Man har icke fäst tillräcklig vikt vid genusskillnaden mellan fno. *berendi* f. (NGL I s. 225 § 35) och fno. *berende* n. (NGL I s. 70 § 196). På det förra stället visar kapitelrubriken tydligt, att *berendi* är beteckning för ett fyrfotadjur, och ordets feminina genus framgår av pronominet *hon*. Här har man med rätta översatt *berendi* med 'hondjur'. På det senare stället kungöres ett förbud mot att likna någon vid en märr, kalla honom en hynda eller en liderlig kvinna eller likna honom vid *berende eitthvert*. Här har ordet *berende* neutralt genus, icke feminint som i det förra fallet, och ingenting framtvingar antagandet, att *berende* betyder 'hondjur'. Det kan lika väl hava samma betydelse som nsv. dial. *bärane* n. d. v. s. 'könsorganet hos ett hondjur'. Det är känt, att namn på sådana organ ofta använts som skällsord. Jag påminner om nsv. *hundsfott* och det fno. **mararfuð* (F r i t z n e r Ordbog I s. 499).

S t o r m och H e r t z b e r g (NGL V s. 96) hava påpekat, att fno. *berendi* 'maaske' har feminint genus vid sidan av det neutrala, men nämna ingenting om den betydelseskillnad, som kan vara knuten vid genusväxlingen. E r i k N o r e e n Studier i fornvästnordisk diktning II s. 39 med not 1 (UUÅ 1922) synes anse, att *berende* n. (NGL I 70) betyder 'hondjur', och i GSK s. 289 gör sig samma uppfattning gällande.

[2] I Ls 23 beskyller Óðinn Loki för att hava fött barn. I Sn. E. I s. 138 säges Loki hava framfött hästen Sleipnir.

[3] NGL I s. 57 § 138.

dagar. Allmänt känd är följande berättelse från det svenska Finland.

Två skärgårdsbor möttes under segel, och en sammanstötning inträffade. Härefter utspann sig följande samtal, som jag tillåtit mig att översätta till latin.

A: Unde es ortus, navigationis imperite?
B: Ex vulva ut et alii.
A: Felicem te dico! Ex loco digiti spatio distante ortus, stercus esses.

Efter detta meddelande vågar jag framställa en förmodan om, att Alv 5: 6 i urtexten lytt:

Huerr hefir þik baugr um borit?

På samma sida i **R**, där vi läsa *baugo*m, finnes ett postkonsonantiskt *r* återgivet med ett förkortningstecken, som står över raden[1]. Ett sådant förkortningstecken i förlagan kan lätt hava undgått avskrivarens uppmärksamhet, och det låg då nära till hands för honom att uppfatta det utfyllande *um* som en plural dativändelse. Detta *um* hade ju icke någon verklig uppgift att fylla i satsen och kunde därför saklöst uppgå i en annan ordform. Versen *Huerr hefir þik baugr um borit* betyder naturligtvis 'qui te ānus peperit?', och denna fråga är endast en omskrivning av påståendet: 'stercus es'.

Att Þórr icke besvarade denna fråga genom att nämna sin moders namn, kan man gott förstå.

De språkforskare, som sky 'plebejiska ord' och endast godkänna 'tilltalande' översättningar, skola helt visst rata min tolkning av Alv 5: 6. Men jag vågar påstå, att den står i bästa överensstämmelse med en samtalston och en fantasiriktning, som möter oss också på andra ställen i Eddan och som ännu lever bland våra dagars allmoge.

Hyndluhlióð.

Överskriften över den dikt, som vanligen kallas *Hyndlulióð*, lyder i Flatöboken[2]: *Her hefr vpp Hyndluhljod quedit vm Ottar heimska.*

Textutgivarna hava i regeln samvetsgrannt antecknat skrivningen *hljod* (med *h*), men hava knappast gjort något bruk av

---

[1] *veþr megin* **R** 38: 34.
[2] Flatöboken I s. 11.

den. Gering utgör ett undantag så till vida, som han i sin 'Wörterbuch'[1] anför Flatöbokens *Hyndluhljod* som stöd för uppgiften, att *hlióð* i eddaspråket bl. a. haft betydelsen 'gesang'. Detta sitt påstående kunde Gering uppställa med så mycket större trygghet, som Fritzner[2] anför tvenne belägg för *hljóð* n. = 'Sang'. Det ena belägget är särskilt viktigt, emedan det visar, att *hlióð* kunnat användas i samma betydelse som *galdr* m. 'trollsång'. Det heter i 'Heilagra manna sǫgur':[3] *optliga kann sa eigi krapt kvædissins, er at orminum kvedr hliodit eda galldrinn.* Den omständigheten, att här är fråga om kristen magi, hindrar mig icke att i detta sammanhang översätta både *hlióð* och *galdr* med 'trollsång'.

Nu kan det icke bestridas, att 'trollsången' spelar en stor roll i *Hyndluhlióð.* Ingångsstrofen är en trollsång, medelst vilken Freyia väcker Hyndla, och slutstroferna i Vǫluspǫ́ in skamma (som ju räknas till Hyndluhlióð) återge en kamp mellan Freyia och Hyndla, i vilken trolldom[4] och trolldomsord utgöra vapnen. Under dessa omständigheter synes det mig, att *Hyndluhlióð* är en minst lika lämplig benämning på dikten som **Hyndlulióð.*

Den enligt min mening omotiverade textändringen har troligen framkallats av en viss strävan till uniformering. Namnen *Hárbaðrslióð* och *Sólarlióð* hava säkerligen tjänat som mönster. Men ingendera av dessa dikter är en trollsång. Däremot var den blott i ett fragment bevarade *Heimdallar galdr* sannolikt en trollsång — annars skulle den väl icke ha kallats *galdr* — och det förefaller mig tänkbart, att den alternativt burit namnet *Heimdallar hlióð.*

Om *Heimdallar galdr* ger oss Snorre följande upplysningar:

r (Sn. E. I s. 102). *Ok enn segir hann sjálfr í Heimdalar galdri: Níu em ek mæðra*[5] *mögr, IX em ek systra sonr.*

W sidd. 23 f. ok *en seg*er *h*ann *sialfr i Heim*dallar *galldri. Niu em ek mæðra mǫg niu em*[6] *ek systra sonr.*

U s. 270. *ok enn segir i sialfvm heimdallar galldri. Nio em ek meygia mavgr IX. em ek systra sonr.*

---

[1] Gering Wb sp. 450.

[2] Fritzner Ordbog II s. 13 under *hljóð* n. mom 7.

[3] Heilagra manna søgur II s. 641: 12—13, Ungers utgåva, Christiania 1877.

[4] Se Eddastudier I sidd. 51 f. om den gnideld, som omtalas i Hdl 49 (47).

[5] **H**: *meya.*

[6] *em* skrivet 2 ggr. Se **W** s. 23 not 5.

T s. 23. *enn s. hann sialfr j heimdall*ar *galldri. Nio em eg mødra mogr nio em eg systra.*

r (Sn. E. I s. 264). *Um hann*[1] *er kveðit i Heimdalar galdri, ok er siðan kallat hǫfut: mjötuðr Heimdalar;* - -.

W s. 61. *Enn þ*at *er kueðit i Heimdallar galldri* ok *er siðan kallað hofuð miǫtuðr Hæimdallar.*

U s. 311. *vm þat er kveþit i heimdallar galldri. ok er siþan kallat havfvþ mavtvþr heimdallar.*

T s. 70. *Vm þ*at *er quedit j heimdalar galdri* ok *er sidan callad hofod miotudr heimdalar* - - -.

Genom dessa belägg torde det vara ställt utom allt tvivel, att det i forntiden funnits en magisk dikt, kallad *Heimdallar galdr*. Åtminstone delvis har den varit författad i det för trollsånger ägnade versmått, som burit namnet *galdralag*[2]. Och likasom *galdr* i Heilagra manna sǫgur sättes lika med *hlióð*, så har det vid sidan av *Heimdallar galdr* funnits en dikt med namnet *Heimdallar hlióð*. Härom vittnar enligt min tro Vsp 27, där vi anträffa följande verser:

Enligt **R**:	*Ueıt h*on *heımðalar*	*hlıoð v*m *folgıt*
	*unðı*r *heiðvónom*	*helgom baðmı.*
Enligt **H**:	*Veit hon Heimdallar*	*hlioð um folgit*
	*vnd*ir *heiðvǫnv*m	*helg*um *baðmi* - - -.

De försök, som tidigare gjorts att tolka dessa verser, synas mig föga lyckliga.

M ü l l e n h o f f[3] översätter de två första halvverserna med orden: 'Sie weiss Heimdalls horn verborgen', och längre fram[4] säges: 'die vǫlva weiss dass Heimdalls horn unter dem weltbaum verborgen ward - - - - -. dass Heimdall, der wächter der götter gegen die riesen, ein lautschallendes horn hatte, dessen ton, wie die jüngere Edda sagt, durch alle welten drang, war ganz in der ordnung; aber nicht minder, dass dies gefährliche instrument bis zu dem augenblick, wo a l l e wesen zum kampfe aufzurufen sind, in sichere verwahrung genommen wurde - -.'

M ü l l e n h o f f s översättning av Vsp 27: 1—2 sammanhänger, som synes, med den från Snorre härstammande föreställningen, att Heimdallr var i besittning av ett signalhorn

---

[1] D. v. s. *Heimdallr.* **H:** *þat.*

[2] Se L ä f f l e r SNF V. 5 sidd. 12 och 49. I v a r L i n d q u i s t Galdrar s. 10.

[3] M ü l l e n h o f f DA V s. 77.

[4] Ibidem s. 99. Jfr sidd. 106, 142 f., 145.

Giallarhorn, med vilket han skulle ange begynnelsen av en världskatastrof. Emellertid tror jag mig i Eddastudier II sidd. 108—110 och 125 hava bevisat, att Snorres uppgifter härom bero på en total missuppfattning av innehållet i Vsp 46. Om Snorres missförstånd rättas, bortfalla alla stöd för Müllenhoffs tolkning av Vsp 27. Dessa stöd skulle hava varit så mycket mer behövliga, som översättningen *hlióð* = 'horn' icke finnes belagd någonstädes[1].

Gering[2] uppger visserligen, att den äldre danskan känner betydelsen 'horn' för ett ord, som motsvarar fisl. *hlióð*. Men Kalkar[3], till vars ordbok Gering hänvisar, jämför äda. *l(j)ud, lyd* 'horn', 'lur' med fisl. *lúðr*. Säkerligen föreligger här en folketymologisk ombildning av former, som motsvara fisl. *lúðr* m. 'tuba'.

F. Jónsson[4] och Neckel[5] följa Müllenhoff, och den mot Müllenhoff riktade kritiken drabbar sålunda även dem.

Ännu svagare än Müllenhoffs tolkning är E. H. Meyers[6]. Meyer erkänner, att *hlióð* aldrig annars betyder 'horn', men antager, att ordet här betecknar begreppet begreppet *hlióðfǿri* n. 'musikaliskt instrument' eller snarast 'horn'. Då korset eller dess armar hos medeltida författare på olika språk benämnts 'horn', menar E. H. Meyer, att *hlióð* här kunnat beteckna korsets fot. Det torde vara överflödigt att påpeka, huru djärvt uppbyggd denna serie av hypoteser är.

Schück[7] tolkar *hlióð* som 'ljud' eller 'talförmåga' och menar, att Heimdallr dolt sin talförmåga under världsträdet och blivit stum. Men det är eljes icke känt, att Heimdallr ansetts vara stum. Att *Víðarr* kallas *hinn þǫgli áss*[8] kan — trots Schück — icke anföras som stöd för en hypotes om Heimdalls stumhet, detta redan på den grund, att *þǫgull* icke betyder 'stum' utan 'tystlåten'.

Detter-Heinzel[9] avvisa med rätta Müllenhoffs

[1] Jfr Brate Sämunds Edda s. 286.
[2] Gering Wb sp. 450.
[3] Kalkar Ordbog til det ældre danske Sprog II sidd. 816 f.
[4] F. Jónsson Völu-spá s. 46.
[5] G. Neckel Beiträge zur Eddaforschung s. 335. I Edda II s. 78 har N. försett Müllenhoffs (= Finn Magnusens) tolkning med ett frågetecken.
[6] E. H. Meyer Völuspa sidd. 119 f.
[7] H. Schück Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria I s. 133.
[8] Sn. E. I s. 266.
[9] Detter-Heinzel Sæmundar Edda II s. 36.

6

tolkning av Vsp 27 och framlägga en annan, som jag dock icke heller finner lycklig. Detter-Heinzel antaga, att *hlióð* här betyder 'Lauschen', 'Gehör', och mena, att Heimdalls hörselförmåga och Oðins synkraft äro förborgade i Mímis brunn. Denna tanke har vunnit rätt mycken anslutning.[1]

Parallellen 'Óðins öga' ~ 'Heimdalls hörsel' eller rentav 'Heimdalls öra'[2] är onekligen till en viss grad bestickande, men jag tror dock, att en vida enklare förklaring av uttrycket *Heimdallar hlióð* kan ges.

Den tydning, som jag vill förorda, har på en punkt — ifråga om översättningen av *folgit* — tangerats av Bugge[3], som menar, att *fela* här icke har den bokstavliga meningen 'gömma', utan att *folgit undir* betyder 'avhængig af'[4].

Till alla delar kan jag naturligtvis icke följa Bugges översättning av Vsp 27: 1—4, som lyder: 'Hun ved at det afhænger af Træet (at det kommer an på Træet), naar Heimdalls Horn skal lyde'. Ty, som redan framhållits, tror jag, at myten om Heimdalls basun är skapad av Snorre och icke har något stöd i Vsp. Men om vi med stöd av den tidigare (s. 39) lämnade utredningen sätta *Heimdallar hlióð* = 'världsträdssången', få vi följande översättning:

'Hon vet, att världsträdssången är bunden vid det - - - heliga trädet.'

Vad *Heimdallar galdr* beträffar, är detta påstående klarligen riktigt, eftersom världsträdet där införes talande i första person. Men även för varje annan trollsång, i vilken världsträdet intog en central ställning, var världsträdets fot — eller en plats som symboliserade denna heliga ort — det enda ställe, där sången kunde framföras med full verkan.

Den nu givna tolkningen synes mig vinna i styrka, om man lägger märke till, att den omstridda adjektivformen *heiðvǫnom* vid min översättning framstår som ännu bättre motiverad än den hittills synts vara. Naturligtvis bör man då icke utgå från den av gammalt omtyckta översättningen 'ætheri (sereni-

[1] Se den hos Brate Sämunds Edda s. 286 citerade litteraturen samt Boer Die Edda II sidd. 10 f.

[2] Jfr Boer a. st. och Ztschr. f. d. ph. XXXVI s. 296.

[3] S. Bugge Studier s. 558. Jfr ock Brate Sämunds Edda sidd. 286 f.

[4] Bugge hänvisar till uttrycket *mun hér ǫll vár vinátta undir felask*, som av Fritzner I s. 400 översättes 'derav vil hele vort Venskab afhænge', och till analoga fall. Brate s. 287 hänvisar till Fritzner. Den ifrågavarande betydelsen hos *fela undir* bör kanske sammanhållas med de fakta, som omnämnas av mig i Eddastudier II sidd. 23 f.

tati) adsuetus'[1] 'æthergewohnt'[2], 'an heitere luft gewöhnt'[3] 'an klare himmelsluft gewöhnt'[4], utan man bör följa Bugge[5], som översatt *heiðvanr* med »'vant til Ære' om Træet, hvilket man viser Ære og Dyrkelse som helligt.» Bugge framhåller med rätta, att formen *heiðvanr*, fattad på detta sätt, är fullkomligt normalt bildad. Bugge hänvisar till adjektivet *heiðverðr*, vars förled också utgöres av subst. *heiðr* 'Ære'. Strängt taget borde visserligen adj. *heiðverðr* hava försetts med en stjärna, eftersom ordet icke finnes upptaget hos Fritzner. Men dess förekomst torde få anses bevisad genom sidoformen *heiðvirðr* 'hæderlig', verbet *heiðverða* 'ære', subst. *heiðverði* f. 'anselig, ophøiet Stilling'[6] samt genom rda. **haiþuiarþan** (Glavendrup)[7], Skånelagens *heþwarþæ man*[8] 'förnäm, ansedd man' och Gutalagens *o haiþ verþi* 'oanständig'.[9]

Heiðvanr betyder uppenbarligen 'van vid dyrkan', och den fullständiga översättningen av Vsp 27: 1—2 lyder:

'*Hon vet, att världsträdssången är bunden vid det heliga trädet, som är vant vid dyrkan.*

Då 'världsträdssången' *Heimdallar hlióð* uppenbarligen var en rituell sång, hörande till världsträdskulten, förstår man, att den var bunden vid d. v. s. måste utföras invid ett vid dyrkan vant, heligt träd, med andra ord invid ett träd, som utsetts till symbol för världsträdet.

I mina Eddastudier II sidd. 109 och 125 lämnades frågan om tolkningen av uttrycket *Heimdallar hlióð* öppen. Numera tror jag mig hava gett en plausibel tolkning av detsamma. Åter har det visat sig — likasom tidigare i fråga om stroferna 1[10] och 46[11] — att dunkla ställen i Vsp vinna i klarhet, så snart man uppfattar *Heimdallr* icke som en personlig gud utan som ett namn på världsträdet (*heimr* = 'värld', *dallr* = 'arbor prolifera').

---

[1] Köpenhamnsutgåvan III s. 36. Jfr Egilsson Lex. poët. s. 318.
[2] Müllenhoff DA V s. 77. Jfr F. Magnusen I s. 41.
[3] Gering Wb sp. 424.
[4] Neckel Edda II s. 74.
[5] S. Bugge Studier s. 492. Jfr Detter-Heinzel II s. 37.
[6] Fritzner Ordbog I s. 755.
[7] Ludv. F. A. Wimmer De Danske Runemindesmærker II sidd. 369—383.
[8] C. J. Schlyter Corpus Iuris IX s. 98 (jfr s. 291). I en not anföres varianten *hedher værdher*.
[9] Hugo Pipping Guta lag etc. s. 37: 8.
[10] Eddastudier I sidd. 1—36, särskilt s. 36. Jag begagnar tillfället att rätta en lapsus på s. 35. Det säges där, att *Rígr* ingenstädes i Rígsþula betecknas som en gud. Detta är oriktigt. Märk *aas kunnigan* Rþ 1: 4.
[11] Eddastudier II sidd. 103—110.

På flere än dessa tre ställen förekommer namnet *Heimdallr* icke i Vsp. Man kan alltså utan tvekan påstå, att läran om *Heimdallr* = 'världsträdet' låter genomföra sig med full konsekvens i hela Vsp.

Däremot resa sig stora svårigheter för de forskare, som vilja översätta *Heimdallar hlióð* med 'Heimdalls basun', 'Heimdalls öra' eller 'Heimdalls talförmåga'. Vid en sådan översättning tänker man sig Heimdallr som en personlig gud. Men som sådan framträder han icke i Vsp 1 och framför allt icke i Vsp 46.

Beträffande översättningen 'Heimdalls öra' vill jag framhålla, att jag bestrider dess riktighet, även för den händelse, att *hlióð* anses förekomma på annat håll i betydelsen 'öra'. Då jag berör denna fråga, har jag närmast i tankarna Hǫv 7: 1—3.

Inn vari gestr er til verðar kømr,
þunno hlióði þegir.

Finnur Jónsson[1] antager, att *hlióð* här har betydelsen 'öra' och anför som stöd för denna tolkning de från senare isländska hämtade uttrycken *þunt er móðureyrað* och *þykt er á þjer eyrað*. Men oomstridd är denna tolkning icke. Finnur Jónsson har själv tidigare tolkat stället på annat sätt (*með athugulli þögn*)[2]. Hos Resenius[3] säges 'exilis voce silet', i Köpenhamnsutgåvan[4] 'subtili silentio tacet'. Hos Lüning ges alternativt översättningen »'er schweigt bei dünnem Laute', d. h. wenn andere leise reden.» Gering Wb[5] översätter *hlióð* i Hǫv 7 med 'schweigen'. Wimmer[6] sätter *þunt hlióð* = 'lydløs, opmærksom tavshed'.

Jag har refererat diskussionen av Hǫv 7 närmast för att understryka följande faktum. Finnur Jónsson, som bestämt håller på, att *hlióð* i Hǫv 7 betyder 'öra', har därav

---

[1] Finnur Jónsson Hávamál sidd. 21 f. och Arkiv XXXVII s. 319. Jfr Neckel Beiträge zur Eddaforschung s. 95, där *þunnu hlióði* säges vara = 'mit scharfem gehör' och åberopar adj. *þunnheyrðr* 'wer scharf hört'. Ännu tidigare säga Detter-Heinzel II s. 86: 'mit leisem, feinem Gehör, Ohr', och redan Holtzmann (-Holder) Die ältere Edda, Leipzig 1875, s. 65 ger översättningen 'mit dünnem Gehör (feinem Ohr)'. Gering lutar i GSK s. 85 åt Finnur Jónssons mening och hänvisar till framställningen i Lex. poet.[2] s. 263 a. E. A. Kock Arkiv XXXVII s. 107 översätter: 'tiger och lyssnar noga'.

[2] Finnur Jónsson Sæmundar Edda, Reykjavík 1905, s. 484.

[3] Resenius Ethica Odini, Havniæ 1665, fol. A verso.

[4] Köpenhamnsutgåvan III s. 72.

[5] Gering Wb sp. 450.

[6] Wimmer Oldnordisk Læsebog[7] s. 322.

icke dragit den slutsatsen, att *hlióð* i Vsp 27 betyder 'öra'. Det kan då väl icke betraktas som någon synnerlig djärvhet, när jag ovan s. 44 sade, att *hlióð* i Vsp 27 icke får översättas med 'öra' — icke ens o m betydelsen 'öra' för *hlióð* är belagd på annat håll, vilket är tvist underkastat.

Utgångspunkten för mina exkurser rörande Vsp 27 och Hǫv 7 var skrivningen *Hyndluhljod* i Flatöboken. Jag tror mig numera vara berättigad att uppställa följande slutpåstående.

Benämningen *Hyndluhlióð* på en dikt, som delvis är av magisk natur, har sin fulla motsvarighet i benämningen *Heimdallar hlióð*, som anträffas i Vsp 27 och syftar på ett rituellt kväde hörande till samma kategori som *Heimdallar galdr*.

Hdl 37: 6 (34: 6).

Enligt **F**: *nadbaufgann mann*

Se Eddastudier I sidd. 16 f., II s. 122.

Hdl 39: 1—4 (37: 1—4).

Enligt **F**: *Sa var aukinn iardar megni*
sualkaulldum sæ ok sonar dreyra.

Denna halvstrof hör uppenbarligen från början alls icke till Hdl. Den har inkommit i dikten på följande sätt.

I 40: 3—4 (42: 3—4) läses:

sa var aukinn iardar megni.

Sistnämnda fras påminte starkt om Gþr II 22: 5—6, som ursprungligen lydde (**R** 74: 13):

þat var *vm ꜵkıt vrþar magnı*

och som genom kontamination med Hdl 40: 3—4 (42: 3—4) senare måste hava fått lydelsen:

þat var um aukit iarðar magni,

eftersom texten i Vǫlsunga saga förutsätter denna version. I Vǫlsunga saga heter det nämligen på motsvarande ställe[1]: *Sa dryckr var blandinn med iardar maghne* - -.

Då det nu är klart, att recitatorerna och avskrivarna till en viss grad rört ihop Gþr II 22: 5—6 och Hdl 40: 3—4 (42: 3—4), förstår man, att den vers, som följde efter Gþr II 22: 3—4, kunde släpa med vid uppläsningen (och avskrivningen) av

[1] Vǫlsunga saga, Magnus Olsens utgåva s. 87.

Hdl. Då **F** är en ung handskrift, kan man också förstå, att den sekundärt införda versen mindre överensstämmer med den ursprungliga redaktionen, som företrädes av **R** (74: 13—14):

sva[l] *cⱺlðom ſę* oc *ſonom ðreyra,*

än med den förvanskade vers, som ligger till grund för Vǫlsungasagans prosatext och som måste hava lytt:

svalkǫldom sǿ ok sonar dreyra[1].

Den från Gþr II 22 medsläpande versen kunde emellertid icke infogas i Hdl 40 (42) utan att ramen för den av åtta halvverser bestående strofen sprängdes. Därför företog sig avskrivaren att skapa en helt ny halvstrof d. v. s. 39: 1—4 (37: 1—4). Att denna halvstrof är ett senare inskott, framgår också därav, att den icke på något sätt sammanhänger med de angränsande stroferna.

Denna oäkta halvstrof har föranlett rätt vidlyftiga och missledande spekulationer över guden Heimdallr.

Härom, samt om den verkliga innebörden av Gþr II 22 finner man upplysningar i mitt föredrag 'Offergalten'.[2]

I överensstämmelse med den åsikt, som jag uttalat redan i 'Offergalten' och här framlagt för andra gången, står ett uttalande i G S K[3], där det säges, att upprepningen av versen

sá var aukinn iarðar megni

[Hdl 39 (37): 1—2 = Hdl 40(42): 3—4] måste bero på ett misstag.

Hdl 43 (40).

Enligt **F**: *Loki af hiarta lindi brendu*
fann hann haalfsuidinn hugstein komu
vard Loptr kuidugr af konu illri
þadan er aa folldu flagd huert komit.

Denna strof har varit föremål för många ändringsförsök. En emendation torde alla kunna enas om. I 43: 4 måste *komu* ändras till *konu*[4]. Hela sammanhanget visar, att det här är

---

[1] I Vǫlsunga saga a. st. står: *Sa dryckr var blandinn med iardar maghne ok sę ok dreyra sonar hennar.*

[2] H u g o P i p p i n g Offergalten. Societas Scientiarum Fennica. Årsbok-Vuosikirja V. 7. Helsingfors 1927. Hänvisning till diskussioner om Heimdallr, som först med stöd av Hdl 39 (37), anträffas s. 13 not 1.

[3] G S K s. 394.

[4] Se H i l d e b r a n d-G e r i n g s. 190 och där citerad litteratur [bl. a. B u g g e Ark. I s. 262], E r n s t A. K o c k Notationes Norrœnæ I § 25, H. P a t z i g Ztschr f. d. Alt. 58 s. 68.

fråga om den inverkan det brända hjärtat (*hiarta* samt *half-suiðinn hugstein)* av en ond kvinna *(af konu illri)* haft på *Loki.*

Hos Detter-Heinzel finner man hänvisning till en del litteratur om folktro rörande förtäringen av ett bränt hjärta och de följder denna förtäring kan draga med sig.[1] Till dessa upplysningar vill jag nu foga ett bevis på, att brända hjärtan av onda kvinnor spelat en stor roll i folkmedicinen. Jag syftar på en händelse, som timade på Åland år 1709 och som relaterats av R. Hausen[2]. Hausen berättar:

'Om en rent otrolig råhet vittnar ock följande beteende af en annan skarprättare, också han en finne, vid namn Keikeli, som försommartid år 1709 ankom till Åland för att vid färjbacken i Haraldsby afrätta en barnamörderska, Brita Kräki. I vidrighet torde detta uppträde stå rent af oöfverträffadt. Förloppet var följande.

Sedan kvinnans hufvud fallit och jämte kroppen blifvit lyft på bålet och detta fått brinna ned, hade Keikeli krafsat ur askan den dödas hjärta, som var »helstekt, så att ej något rått därpå syntes», slagit det sönder mot marken med en stång samt tagit däraf en bit eller två, som han dels själv uppätit dels bjudit åt de närstående — ett anbud, som naturligtvis med afsky tillbakavisats, hvarefter han återkastat hjärtat i elden.

Äfven detta oerhörda beteende blef till k. hofrätten inberättadt, hvilket hade till följd att Keikeli åtalades vid Saltviks hösteting samma år. Keikeli vidgick där frimodigt hvad man tillvitade honom och svarade, på rättens förebråelse, »att hans ämbete är att intet lämna något obrändt, och som hjärtat intet bränts upp, måste han det ur askan framkafla och sönderstöta». Eftersom han då haft hjärtvärk, hade han ätit af bemälde hjärta och med brännvin nedsköljt det; föröfrigt påstod han att detta för »sådan passion af hjärteverk var medicin, som han inhämtat af sina förfäder, som äfven skarprättare och arfböflar varit», och sade han, att det vore bot också mot fallandesot, om någon kunde få varm människoblod på rättareplatsen att dricka, något som han icke ansåg sig böra förvägra den, som med sådan sjukdom vore besvärad. Att han härmed bedrefve någon vidskepelse

---

[1] Detter-Heinzel II s. 631. Sigurðssagans berättelse om förtäringen av Fafnirs stekta hjärta är väl framsprungen ur en besläktad föreställningskrets.

[2] Reinh. Hausen Ur Ålands forntid II sidd. 88 f. Denna uppsats är = Åland. Bidrag till kännedom af hembygden utgifna af föreningen Ålands vänner VI. Helsingfors 1920.

förnekade han bestämdt; han hade många gånger gjort så i Finland, där han förrättat inemot 180 exekutioner, och hade han flere sådana förbrända hjärtan hos sig.

På rättens fråga om han ej erfore någon vämjelse vid att »således nyttja människolekamen» svarade han sig vara mästerman och att han plägade nedskölja det förtärda med brännvin; då rätten yttermera sporde hvarför han icke gömde det öfriga af nu berörda hjärta, såvida han ansåge det varit medicin för någon sjukdom, utan kastat det åter i elden, sade han sig ej behöft mer däraf, »ändock han sedan föregaf sig än som oftast af hjärteverk vara besvärad».'

Den i Hyndluhlióð framträdande, skenbart fantastiska tanken, att Loki förtärt ett halvsvett hjärta av en ond kvinna, innebär sålunda endast det, att man tillskrev den elake guden en handling, som säkert utförts av många människor, eftersom den så sent som år 1709 kunde anses vara traditionell inom bödelsyrket.

Verkningarna av den besynnerliga dieten var likvisst en annan på Lokis tid än år 1709. Den ledde till att Loki blev dräktig[1] och födde hela det släkte av jättar, som funnits i världen.

Grundtanken i Hyndluhlióð 43 (40) är sålunda klar. Men rent språkligt sett återstå en del svårigheter att avlägsna, också efter det man ändrat *komu* till *konu*. Därom torde alla vara ense, ty ingen uttolkare har nöjt sig med denna texträttelse.

Trots mängden av ändringsförslag kan jag icke känna mig övertygad om att en tillfredsställande tydning av halvverserna 1—4 ernåtts.

Så gott som alla[2] kommentatorer och utgivare från Grimm[3] till och med Patzig[4], E. A. Kock[4] och GSK[5] hava insett, att den första halvversen i urtexten måste hava innehållit en finit verbform, som förvanskats eller gått förlorad. Grimm och de flesta med honom hava anskaffat denna saknade verbform genom att ändra *af* till *át*. Detter

---

[1] Föreställningen, att hjärtat av en bränd person kunde framkalla havandeskap, hör också hemma i folktron. Se Detter-Heinzel II s. 631.

[2] Jfr dock Lüning Die Edda s. 260.

[3] J. Grimm Deutsche Mythologie. Zweite Ausgabe, Göttingen 1884, S. XXXVII. Vierte Ausgabe s. XXXII. (Den senare uppgiften enligt Hildebrand-Gering s. 190).

[4] Se ovan s. 46 not 4.

[5] GSK sidd. 395 f.

och Heinzel[1] införa också formen *át*, men låta *af* stå kvar efter *át*. Detta sistnämnda förfarande erbjuder den synnerligen beaktansvärda fördelen, att *hiarta* kan uppfattas som en dativ, till vilken *brendu* får föras som attribut. För mig är det självklart, att *hiarta - - brendu* måste sammanhållas med *halfsuiðinn hugstein*, och jag kan därför icke godtaga någon av de tolkningar, som medföra en störing av denna parallell.

Detter-Heinzels förslag att infoga ett *át*, som saknas i texten, är emellertid icke den enda tänkbara utvägen att få fram ett finit verb i den första halvversen och samtidigt låta *hiarta* gälla som en av prep. *af* styrd dativ, till vilken *brendu* står som attribut.

Vid sökandet efter den saknade finita verbformen bör man naturligtvis fråga sig, om halvversen 43: 1 möjligen innehåller något ord, hörande till en annan ordklass, som kan tänkas hava uppkommit genom felläsning av en verbform och som (i motsats till det av Grimm utnyttjade *af*) kan undvaras, utan att sammanhanget störes.

Ett sådant ord är enligt min mening halvversens första ord *Loki*. Under benämningen *bróðir Býleists* finnes Loki omtalad i de två sista halvverserna av den nästföregående strofen och under namnet *Loptr* i 43: 5. Diktaren hade intet behov av att nämna honom också i 43: 1.

Enligt min tro har *Loki* uppkommit genom felläsning av verbformen **iókz* i förlagan. Skillnaden mellan ett *l* och ett *i* är icke mycket stor — den består väsentligen i de två bokstävernas olika höjd. Också mellan ett *L* och ett *I* kan skillnaden vara ganska liten. I **R** s. 9: 22 anträffas ett *I*, som skiljer sig från *L* på s. 3: 32 blott därigenom, att *L* är försett med ett från högra sidan av stapeln utgående bihang, som saknas hos *I*. Mellan *i* och *z* är skillnaden icke heller mycket stor. Man må jämföra med varandra [*ham*]ı **R** 3: 19 och [*Un*]*z* 2: 1. En felläsning *Loki* (eller *loki*) för *Iókz* (eller *iókz*) är så mycket lättare att förstå, som avskrivaren naturligtvis kan hava vetat, att den just förut omtalade *bróðir Býleists* icke var någon annan än Loki.

Iókz betyder naturligtvis 'befruktades', 'blev havande'. Jag tillåter mig att påminna om följande fakta.

I Vkv 38: 6 uttryckes begreppet 'havande' genom orden *barni aukin*. I fsax. betydde *ōkan* 'havande'[2]. Att verbet

---

[1] Detter-Heinzel I s. 183.

[2] F. Holthausen Altsächsisches Elementarbuch § 421. Heidelberg 1900.

auka haft betydelsen 'befrukta' framgår också därav, att ett till detta verb hörande nomen agentis *auki* betytt 'sperma'. På fisl. hette *sperma ceti* som känt *huals auki* [1].

Beträffande formen *iókz* 'befruktades' märkes ytterligare, att *z* som mediopassivändelse är belagt i Hdl [2].

Jag har naturligtvis icke förbisett, att emendationen *Loki* > *Iókz* förstör allitterationen med *lindi* i 43: 2. Men detta *lindi* hör också till de former i denna strof, som berett vissa svårigheter. Att *lind* f. haft dativformen *lindi*, synes mig icke sannolikt.[3] Däremot tror jag med F. Jónsson [4], att man utan olägenhet kan konstruera ett **lindi* n. Men belagt är detta ord icke [5], och om man genom en lindrig emendation kan få fram ett belagt substantiv, som ger lika god mening och därjämte allittererar med *iókz*, tror jag, att vi böra tillgripa denna utväg.

Jag har redan påpekat, att *l* och *i* likna varandra. Förbindelsen *in* skiljer sig knappast alls från *ui* — båda bokstavsgrupperna bestå av tre jämnhöga staplar, av vilka ingen behöver vara försedd med något *i*-streck. I Flatöbokens uppteckning av Hdl skrives *d* både för *d* och *ð*. Jag tror därför, att vi få läsa *iuidi* (*í-viði*), där Flatöboken har *lindi*. Subst. *í-viði* n. är belagt i Vsp, och det besläktade femininet *í-viðia* både i Vsp och i Hdl [6].

Jag läser alltså:

Iókz af hiarta   *íviði brendu*
fann hann halfsuiðinn   *hugstein konu*
varð Loptr kuiðugr   *af konu illri*
— — — — — —   — — — —

och översätter: 'Han (d. v. s. den just förut nämnde *bróðir Býleists* = *Loki*) befruktades av ett med idegransved bränt hjärta — han hade anträffat [7] ett halvbränt kvinnohjärta —. Loptr blev havande av en ond kvinna - - -.

Uppfattad på detta sätt visar denna strof exempel på en i Eddan icke ovanlig 'parallellism' bestående däri, att samma

[1] Jfr Hugo Pipping Yxne = Orchis s. 3. Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum I. 3. Där finnas fallen *barni aukin*, *ōkan* och *huals auki* redan sammanställda. Om *huals auki* se Fritzner II s. 111.
[2] Flatöboken I s. 14 (30: 3): *vǫrumz*.
[3] Annorlunda Detter-Heinzel II s. 631.
[4] F. Jónsson Eddalieder I s. 122. Jfr Bugge Ark. I s. 262.
[5] Se dock numera G S K s. 396.
[6] Se Eddastudier I sidd. 47 och 51 f.
[7] Också i G S K s. 396 översättes *fann* med plusqvamperfektum.

sak säges två gånger blott med en liten variation av uttryckssättet. Jag har tidigare[1] påpekat, att (i Vsp 46—47) *ymr it aldna tré* utsäger detsamma som *Hǫtt blæss Heimdallr*. Likaså angives genom halvversen *askr standandi* en ställning hos världsträdet, som redan tidigare är beskriven med orden *horn er á lopti*. I Hdl 43 finna vi de parallella uttrycken

Iókz ~ *varð kuiðugr*
(af) hiarta brendu ~ *halfsuiðinn hugstein*
konu ~ *(af) konu illri.*

Mot den tolkning av Hdl 43 (40), som jag givit, synes mig en invändning möjlig. Man bränner ved, men man bränner icke med ved, utan med eld. Denna invändning gäller naturligtvis i lika hög grad de tolkningar, enligt vilka den onda kvinnans hjärta bränts med lindved. Men i ett fall kan det verkligen sägas, att man bränner med virke av en viss sort. Detta fall föreligger, då man framkallat eld genom att gnida ett stycke trä mot ett annat föremål. Den träbit, ur vilken gnidelden flammar upp, kan betecknas som ett medel att förbränna andra föremål.

Om detta mitt resonemang är riktigt, ger det ett visst stöd åt min emendation *lindi* > **iviði*. Ty jag tror mig tidigare[2] hava uppvisat, att det i Hdl 49 (47): 1—2 talas om gnideld, framkallad sålunda, att en vidja av i d e g r a n, som lagts i ring kring en trädstam, gneds mot stammen, till dess en gnista bröt fram.

Angående förleden i orden *iviði, iviðia* önskar jag tillägga några ord utöver det, som sagts i Eddastudier I sidd. 46 f. och sidd. 51 f.

I ett tidigare arbete[3] har jag diskuterat sjönamnet *Iväg* (Dalsland). Jag har därvid framhållit, att *Iväg* kan hava uppkommit ur **īṷa-ṷāʒiʀ* genom haplologiskt bortfall av *ṷa̯*. Namnet kan sålunda icke räknas bland de fullt säkra beläggen för den östnordiska utvecklingen **īṷa̯-* (med labilt *a*) > *ī*. Då jag i Eddastudier I anförde Eddans *iviði, iviðia* som exempel på östnordiska lån, hade jag icke glömt den alternativa förklaring jag givit på uppkomsten av *ī* i namnet *Iväg*. Men jag ansåg det onödigt att indraga denna förklaring i diskussionen, emedan den icke är tillämplig på formen dsg *tívor* i Vsp 32: 2.

---

[1] Eddastudier II s. 107.
[2] Eddastudier I sidd. 51 f.
[3] H u g o P i p p i n g Finländska ortnamn s. 122. Skrifter utgivna av Åbo Akademikommitté 7. Helsingfors 1918.

Ty **tīu̯a-þuriz* kan icke hava förlorat sitt *u̯a* genom haplologi, utan här måste vi i alla fall taga vår tillflykt till antagandet, att utvecklingen *-*īu̯a-* > *ī* ägt rum på östnordiskt område. Det hade icke varit metodiskt riktigt att söka olika förklaringar för *ī* (< **īu̯a-*) i formen *ividi (ividiur)*, Vsp 2: 6, och för *ī* (< **īu̯a-*) i formen *tivor*, Vsp 32: 2[1].

Då jag påstår, att urn. **tīu̯a-þuriz* (eller **tīu̯a-þor-*) icke kan hava förlorat sitt -*u̯a*- genom haplologi, har detta mitt påstående ett starkt stöd i O. v. Friesens nyligen framlagda bevis för, att skillnaden mellan urn. *u* och urn. *þ* till en viss grad fortlevde ännu på 1100- och 1200-talen[2].

Också i fråga om formerna **iviði* (*lindi*) Hdl 43 (40): 2 och *iviðiu* (*ividiu*) Hdl 49 (47): 2 synes det mig ligga närmast till hands att antaga lån från östnordiskan, då ju idegranskulten (och Heimdallskulten) närmast hörde hemma i Uppland. Heimdallskulten har avsatt tydliga spår icke blott i Vsp utan också i Vsp in skamma[3].

Hdl 49 (47): 4.

Enligt **F**: *aa burt* —.

I Eddastudier I sidd. 50 f. har jag uttalat som min mening, att *aa burt* genom mellanleden *á braut* härstammar från ett *ábrátt* 'för snart' i urtexten. Jag håller det fortfarande för möjligt, att här ursprungligen förelegat ett ord med den nämnda betydelsen och formen. Men naturligtvis kan man också tänka sig, att förlagan haft **aʙrátt*, varvid versalen, som så ofta eljes, haft till uppgift att beteckna geminata. Formen **abbrátt* förhåller sig till det i fsv. belagda *afbrat* 'för snart' som *abbindi* i Hǫv 137 till **afbindi*[4]. När **ʙrátt* fellästes som **braut* (senare ersatt med *burt*), låg det i sakens natur, att det föregående *a* uppfattades som långt, varför det också tecknades med *aa*. De växlingar, som det ifrågvarande uttrycket genomgått vid

---

[1] Beträffande denna sistnämnda form må tilläggsvis påpekas, att dsg *tivor* (**R**: *tıvor*) kan återföras icke blott till en urn. nsg **tīu̯a-þuriz*, utan också till en form med *a*-omljudd rotvokal i den andra sammansättningsleden. Jfr Noreen Aisl. Gr.[4] § 61.1 och § 388 om växlingen *burr* ~ *borr*. Ifall den senare leden är *borr*, gäller min förklaring av dsg *tivor* oberoende av de åsikter om behandlingen av *þ* framför *u*, som jag utvecklat i Eddastudier II sidd. 85 f. Ty i ett urn. **tīu̯a-þor-* stod *þ* icke framför *u* utan framför *o*.

[2] O. v. Friesen Ark. XLIII sidd. 119 ff.

[3] Jfr Eddastudier I s. 52.

[4] Jfr Gering Wb sp. 13.

successiv avskrivning, kunna alltså hava varit följande: **aʙrátt* > **á braʋt* > *aa burt.*

Gg 6: 3.

Att döma av uppgifterna hos Bugge[1] och Hildebrand-Gering[2] läses åtminstone i de viktigaste handskrifterna

þann gól Rindr Rani.

Dock torde man icke kunna lita på, att handskrifterna haft versaler på de ställen, där utgåvorna begagna sådana.

Den diskussion av Gg 6: 3, som förts av Bugge a. st. samt i G S K[3], torde befria mig från att diskutera de emendations- och tolkningsförslag, som tidigare framställts. Vad den ene byggt upp, har den andre rivit ned, och i G S K gives ingen ersättning för det myckna, som — på goda grunder — ratats.

Under sådana omständigheter må det vara tillåtet att framställa ett alldeles nytt förslag till läsning. Jag förmodar, att den bevarade läsarten återgår till skrivningen

þann gól Rindr rāt,

där strecket över *a* givetvis hade till uppgift att beteckna en nasal. I Hǫv 136 (**R** 12: 21) skrives *Rāt(= ramt),* och här skulle en urblekning av *t*-strecket möjliggöra felläsningen *Rani.*

Ett gott stöd för mitt emendationsförslag finner man i Od 6: 6, där det heter: *ramt gól Oddrún.* Förbindelsen *gala ramt* var synbarligen vanlig.

I Od 6: 6 skrives icke *rāt,* utan *rāmt.* Det vacklande skrivsättet kan bero på en vacklan i uttalet. Den ljudlagsenliga formen lydde *ramt,* men uttalet *rammt* hade stöd av sådana former som asm *ramman,* npm *rammir* m. fl.

Att låta *(v)r-* i *Rindr* (< **Vrindr)* rimma med *r* i *ramt* kan icke väcka betänkligheter, då det är fråga om en så ung dikt som Gg.

Fi 14 och 15 (20 och 21).

I båda dessa strofer anträffas enligt flere handskrifters vittnesbörd formen 3spi *flǽr* 'flår'. Somliga utgivare hava bi-

---

[1] S. Bugge NFkv s. 339.
[2] Hildebrand-Gering s. 194.
[3] G S K s. 403. Jfr ock R. Nordenstreng i Pippings festskrift s. 392.

behållit denna form, andra hava ändrat den till *fellir*. I G S K[1] säges, att *flœr* blott passar till subjektet *iárn*, men icke till *eldr*. Jag är icke övertygad om riktigheten av detta påstående. Ifall jag sväljer en alltför het dryck, kan jag säga, att jag känner det, som om tunga och svalg hade blivit flådda. När man bränner sig svårt, faller huden av, och det angripna stället ser ut som vore det flått. Under sådana omständigheter anser jag det för riktigast att med åtskilliga utgivare lämna formen *flœr* oantastad.[2]

Två gånger säges det om trädet *Mimameiðr*, att varken eld eller järn kan flå det.[3] Till detta påstående fogas frågan:

Fi 15 (21): 4—5 *huat af móði verðr þess ins mœra viðar?*

Denna vers har gett upphov åt många tolkningsförsök,[4] men i likhet med Neckel[5] kan jag icke betrakta något av dem som tillfredsställande.

I G S K[6] säges, att den ifrågavarande versen måste innehålla frågan, 'was wird den untergang des baumes herbeiführen?' För att tillgodose detta krav ändrar Gering *huat af móði verðr* till *huat at morði verðr*. Dessutom framhålles, att denna konjektur strängt taget drager med sig en ändring av *þess ins mœra viðar* till *(þeim) inom mœra viði*.

Så starka avvikelser från texten i handskrifterna torde icke vara tillåtliga. Själva utgångspunkten för Gerings resonemang förefaller mig också oriktig. Man kan mycket väl få fram en förnuftig tanke utan att i Fi 15 (21): 4—5 inlägga den mening, som Gering kräver.

---

[1] G S K s. 412.

[2] F. Jónsson Sæmundar-Edda, Reykjavík 1905, sidd. 215 och 503, läser *flœrat* = *flørat*.

[3] Bj. M. Ólsen Ark. XXX s. 139 tänker sig möjligheten av en översättning 'ild fortærer den og ikke jærn'. Härigenom vinnes överensstämmelse med Vsp 47: 7—8, där det talas om, att Yggdrasils ask förtäres av eld. Men, såsom Bj. M. Ólsen samtidigt framhåller, kan man mycket väl tänka sig, att Fi motsäger en uppgift i Vsp, då Fi ju härstammar från en mycket senare tid än Vsp. Andra uttalanden beträffande förh. mellan Vsp 47 och Fi 14—15 finner man hos Bugge Studier s. 497, Falk Ark. X sidd. 46 f. Se ock Eddastudier II s. 105 jämte citat samt V. Rydberg Undersökningar i germanisk mythologi I sidd. 332 f.

[4] Se S. Bugge NFkv s. 346 noten, Hj. Falk Ark. X s. 46 med not 2, F. Jónsson Sæmundar-Edda, Reykjavík 1905, s. 503. I Eddastudier II s. 58 har jag följt Brates översättning.

[5] Gustav Neckel Edda II, Heidelberg 1927, s. 119. G S K hade säkerligen icke utkommit, när Neckels glossar trycktes.

[6] G S K s. 412.

Det synes mig, att sammanhanget i Fi 14—16 åtminstone i huvudsak blir klart, så snart vi inse, att *móði* är dsg av det subst *móðr* m. 'slitare', 'gnagare', 'tuggare', som enligt min framställning på sidd. 29 ff. ovan ingår i sammansättningen *kostmóðr* 'matgnagare' Hym 31: 7. Versen

huat af móði verðr þess ins mæra viðar

betyder 'huru det går med den, som tuggar på det härliga trädet'.

Rent grammatiskt sett är denna tolkning oanfäktbar. Jag hänvisar till Fritzners belägg för uttrycket *verða af e-u*[1] och till Meissners[2] iakttagelse, enligt vilken nomina agentis på *-uðr* gärna konstrueras med gen.

Tankegången i dikten är följande. Då trädet *Mima-meiðr* besitter en sådan kraft, att varken eld eller järn biter på det, måste man fråga sig, huru dess magiska kraft återverkar på den människa, som försöker angripa trädet med sina tänder. Denna fråga var så mycket starkare motiverad, som erfarenheten lärt, att både blad och frön av idegranen innehålla ett gift[3]. Den skadliga inverkan, som detta gift utövade på 'tuggaren', uppfattades säkert som ett utflöde av samma magiska kraft, som skyddade trädet mot angrepp av eld eller järn.

Då det i Fi 16 (22) svaras på den i Fi 15 (21) framställda frågan, uppehåller sig skalden dock icke vid de skadliga verkningarna av tuggningen, utan låter sig angeläget vara att upplysa läsaren om den nytta man kan draga av trädet. Han meddelar, att det, som tages ut ur dess frukt (d. v. s. fröna) skall bäras på eld (d. v. s. rostas till medicin för) sjuka kvinnor, samt att trädet för män är ett matträd. Denna sistnämnda uppgift sammanhänger därmed, att frömanteln hos idegranen är välsmakande och ätbar men sannolikt icke fick förtäras av kvinnor, emedan man befarade, att sådan föda kunde framkalla missfall.[4]

Medan min tolkning av dsg *móði*, som synes, mycket väl går ihop med antagandet att *bera á eld* i Fi 16 (22) avser en rostning av fröna, som föregick deras förtäring i medicinskt

---

[1] Fritzner Ordbog III s. 913. Märk särskilt Vkv 34: 7—8: *af heilom huat varð sonom* (läs: *húnom*) *mínom* och citatet ur Jómsvíkinga saga: *huat af yrði barninu.*

[2] R. Meissner Die Kenningar der Skalden s. 318, sista stycket.

[3] Se Läffler Det evigt grönskande trädet sidd. 685—687. Hugo Pipping Eddastudier I s. 43 och II sidd. 60 f.

[4] Jfr Eddastudier I sidd. 40 ff. och II sidd. 56 ff.

syfte,[1] synes den förbjuda hypotesen om, att med *bera á eld* åsyftades en rökningsprocess[2].

Min förmodan, att dativen *móði* hör till ett substantiv, som är besläktat med verbet *má* 'slita', 'gnaga', stödes i viss mån därav, att detta verb i Grm 34 begagnas för att beteckna angrepp på världsträdet.

FM 7: *barr eda lauf Glasis.*

I Snorra-Eddan förekomma några meddelanden, som synas röra världsträdet och som icke diskuterats i Eddastudier II sidd. 42—65.[3] Jag hänvisar till följande citat:

r: s. 340: *Hvi er gull kallat barr eða lauf Glasis? Í Ásgarði, fyrir durum Valhallar, stendr lundr sá er Glasir*[4] *er kallaðr, en lauf hans allt er gull rautt. Svâ sem hèr er kveðit, at:*

Glasir stendr
með gulnu laufi
fyrir Sigtýs sölum.
Sá er viðr fegrst er[5] *með goðum ok mönnum.*

W sidd. 73 f.: *Hui er gull kallat baʀ eða lauf Glasis. I Asgarði fyrer dyrum Ualhallar stendr lund sa er Glaser er kallaðr enn lauf hans allt er gull rautt sua sem her er queðit. Glaser stendr með gullnu laufi firi Sigtys saulum sa er uiðr fegrstr með guðum ok monnum.*

U s. 356: *Hvi er gvll kallat barr glasis. eþa lavf hans. j asgarþi er hann sem her segir.*

At glasir stendr
með gvlligo lavfi
fyrir sigtyrs savlvm.
Sa er viþr frægr
með gvþvm ok monnvm.

[1] Jfr Eddastudier II s. 60 med not 2, som innehåller en hänvisning till Läffler.

[2] Denna hypotes, som ivrigast förfäktats av dr I. Reichborn-Kjennerud i MoM 1923 sidd. 50 ff. och SNF XVII. 2, har redan tidigare framlagts av Brate i Sämunds Edda s. 373. Brate har (förrän Reichborn-Kjennerud) antagit, att den sjukdom, om vilken här är fråga, är prolapsus uteri. Likaså Detter-Heinzel II s. 644.

[3] Däremot har *Glasir* diskuterats av K. Rob. V. Wikman i Budkavlen VI. 1 (1927) sidd. 6 f.

[4] **H**: *Glæsir.*

[5] **H**: *viðfrægastr.*

T s. 86: *Hui er gull callat bar eda lauf glasis j asgardi firi durum valhallar stendr lundr sa er glasir er calladr enn lauf hans alt er rautt gull. Sua sem her er q. At glasir stendr med gullno laufi firi sigtys saulom sa er vidr fegrstr med gudom.*

Med dessa citat bör man sammanställa en passus i Biarkamǫl in fornu str. 4, där guldet kallas *Glasis glóbarr*[1].

Det är icke min avsikt att med anledning av växlingen *barr* ∼ *lauf* ånyo upprulla den diskussion, som i dessa frågor förts mellan Läffler och Lindroth[2]. Men jag vill nämna, att förekomsten av ordet *lauf* (jämte *barr*) i detta sammanhang icke talar emot antagandet, att världsträdet tänkts som en idegran. Jag har en idegran stående i mitt förmak och har hört dess barr kallas med minst ett namn, i vilket något av orden 'blad' eller 'löv' ingick. Tyvärr har jag icke antecknat den exakta formen.

Ännu anmärkningsvärdare är det, att botaniker av facket på tal om idegranens skrud än begagna ordet 'barr', än ordet 'blad'. Hos Läffler[3] finna vi bl. a. följande citat:

s. 685 (Nord. Fam. bok.): '- - - barr och bärlika frön äro giftiga'.

s. 686 (Schübeler): '- - - det samme giftige Stof (Taxin), som findes i Bladene.'

Den vacklan mellan orden *barr* och *lauf*, som möter oss vid beskrivningen av *Glasir*, synes mig snarast styrka antagandet, att världsträdet tänkts som en idegran. Ty beklädnaden på detta träd kallas ännu i dag växelvis 'barr' och 'blad'.

---

[1] F. Jónsson Den norsk-islandske Skjaldedigtning I A s. 181, I B s. 170.

[2] Se citaten i Eddastudier II s. 62 not 1. Beträffande Lindroths yttranden om *Nál* (Ark. XXX s. 224) hänvisar jag till G S K s. 320 noten.

[3] Läffler Det evigt grönskande trädet sidd. 685 f.

Tillägg till Eddastudier II s. 14: Sammanställningen av förleden i *Singasteinn* med got. *sineigs* har gjorts redan år 1894 av Fr. Burg i Z. f. d. Alt. XXXVIII s. 179.

Index.

	Sid.
Alv 5	35—38
„ 34	15
Am 1	35
Br 13	32
„ 19	32
Fi 3	22
„ 14—16	53—56
„ 15	32
FM 7	56—57
Fm 3	36
Gg 6	53
Grm 3	9—10
„ 16	24
„ 34	32, 56
„ 49	26—27
Gðr I 11	33
Gðr II 22	45—46
Hdl	38—45
„ 37	45
„ 39	45—46
„ 40	45—46
„ 42	49
„ 43	46—52
„ 49	51—53
Heimdallar galdr	39—40, 45
Hgsv 97	9
Hrbl 42	27—29, 37
Hym 10	32
„ 31	29—32
„ 35	15, 33
Hǫv 2	1—6
„ 3	5
„ 5	9, 21
„ 6	19, 21
„ 7	44—45
„ 18	21
„ 29	19, 21
„ 31	7—13
„ 53	13—18
Hǫv 71	19, 24
„ 75	18—19
„ 89	19
„ 91	18
„ 108	19
„ 118	19
„ 122	18
„ 136	6, 53
„ 137	52
„ 152 (151)	9, 19—23, 25, 27
„ 153	23—24
„ 160	19
„ 161	24—25
Ls 3	32—35
„ 15	32
„ 49	27
„ 57	32
Od 6	53
Rm 9	22
„ 19	8
„ 20	8
„ 25	8
Rþ 1	43
Sg 33	35
Skm 32	20
Vkv 34	55
„ 38	49
Vm 11	2
„ 13	2
„ 15	2
„ 16	25—26
„ 17	2
Vsp 1	15, 43—44
„ 2	52
„ 27	40—45
„ 32	51—52
„ 46	41, 43—44, 51
„ 47	51, 54
Þrk 1	27

Emil von Qvanten som vetenskapsman.

Ett hundraårsminne.

Av

HUGO PIPPING.

Emil von Qvanten har aldrig varit glömd i Finland. 'Suomis sång', i huvudsak diktad på svenska men försatt med en smula finska i överskriften och i omkvädet, gjorde lycka redan vid sitt första framträdande, har under många decennier sjungits vid högtidliga tillfällen — stundom på svenska, stundom på finska — och har aldrig förfelat sin verkan på åhörarna. I Sverge har 'Suomis sång' på grund av ordets makt över tanken fått en ännu högre rangplats än i Finland. Där tror man allmänt, att 'Suomis sång' är Finlands nationalsång, och stiger upp, när von Qvantens visa ljuder, men förblir sittande, när musiken spelar 'Vårt land'.

Som politiker har Emil von Qvanten numera ett stadgat namn. Han hörde till de framsynte, som redan under Krimkriget drömde om Finlands skilsmässa från Ryssland. Han gjorde vad han kunde för att bibringa andra detta hopp och för att sätta i rörelse de krafter, som stodo till buds för vinnandet av det lockande målet. Hans hopp sveks för tillfället, och samtiden, som oftast dömer efter framgången, icke efter avsikternas renhet och målets höghet, stämplade honom snart som en fantast. Långt senare kom befrielsen, och då blev det klart för alla, att det varit de 'opraktiska' drömmarna, som i förväg utstakat fosterlandets vägar. Det kan numera icke bestridas, att Emil v. Qvanten varit en av de ledande andarna i vårt befrielseverk [1].

---

[1] Jfr Hugo E. Pipping Finlands ställning till skandinavismen, Svenska Litteratursällskapets Förhandlingar och uppsatser 34. Helsingfors 1921.

Emil von Qvanten föddes den 22 augusti 1827. Hundraårsminnet har länkat blickarna på den bortgångne skalden och fosterlandsvännen. Finsk Tidskrift har i sitt juli—augustihäfte bragt skalden sin hyllning[1], och Suomis sång ljöd den 6. december, då tioårsminnet av vår självständighet firades. Men eftervärlden har icke fullgjort alla sina skyldigheter mot den bortgångne, om den icke påminner sig, att von Qvanten även var vetenskapsman. Plikten att framhålla detta torde närmast åligga mig. Det är två vetenskapliga frågor, som von Qvanten berört i sitt författarskap: *vokalernas akustik* och *eddasångernas ursprung*. Jämte von Qvanten torde jag vara den enda, som hyst ett livligt intresse för *båda* dessa spörsmål.

Angående vokalernas akustik har von Qvanten författat och utgivit följande arbeten:

1. Några anmärkningar vid Helmholtz' vokal-lära. Öfversigt af K. Vetenskaps Ak. Förhandlingar 1874. N:o 6.

2. Einige Bemerkungen zur Helmholtz'schen Vocallehre. Annalen der Physik und Chemie CLIV sidd. 272—294 och 522—552. Leipzig 1875. Berichtigung i Bd CLVI s. X. 1875. Nr. 2 är en översättning av nr. 1.

3. Några anmärkningar om vokalljudens uppkomstsätt. Öfversigt af Finska Vetenskaps-Societetens förhandlingar XXXIII. 1890—1891. Helsingfors 1891.

När det gäller att värdesätta arbeten, som utkommit ungefär ett halvsekel tidigare, är stor försiktighet av nöden. Man måste noga akta sig för att av författare från äldre tider fordra kunskap om fakta, som först senare kommit i dagen och som med äldre tiders hjälpmedel helt enkelt icke kunde klarläggas.

Ett gott kriterium på en vetenskapsmans samvetsgrannhet är den utsträckning, i vilken han tillgodogjort sig den tidigare litteraturen i ämnet. I detta avseende fyller Emil von Qvanten mycket högt ställda fordringar.

Då von Qvantens akustiska arbeten i främsta rummet innehålla polemik mot Hermann von Helmholtz, är det klart att han, innan de två första uppsatserna utgåvos, med iver studerat den tredje upplagan (1870) av 'Die Lehre von den Tonempfindungen' och, innan den sista avhandlingen lämnade trycket, även den fjärde upplagan (1877). Man finner därjämte, att von Qvanten tagit noggrann kännedom

---

[1] Arvid Hultin Emil von Qvanten. Till hundraårsminnet av hans födelse.

om den hos Helmholtz citerade litteraturen, början med Samuel Reyhers 'Mathesis Mosaica' av år 1679 och slutande med arbeten från 1800-talet. Detta bör dock ingalunda förstås så, som skulle Helmholtz varit den enda kanalen till von Qvantens vetande. Det är tvärtom lätt att visa, att von Qvanten gått sina egna vägar vid uppsökandet av litteraturen i ämnet.

År 1875 citerar von Qvanten en hel rad av arbeten, som utkommit före 1870 och som icke omnämnas i den år 1870 utkomna tredje upplagan av 'Tonempfindungen'. Särskilt fäster man sig vid den uppmärksamhet, med vilken han läst Merkels[1] arbeten rörande talorganens anatomi och fysiologi, samt några viktiga uppsatser av sångläraren Gustav Engel[2]. Andra hos Helmholtz icke citerade författare, som von Qvanten redan år 1875 gjort bruk av, äro J. N. Czermak, F. Eyrel, Manuel Garcia (den berömde sångläraren), O. Guttman, K. Köstlin, F. Sieber samt svenskarna J. A. Aurén, A. A. Lind, J. E. Rydqvist och C. J. Sundevall.

Jag vågar påstå, att den enda lucka av betydelse, som kan uppvisas i von Qvantens litteraturkännedom, är hans obekantskap med Hermann Grassmann, den kände matematikern, fysikern och sanskritologen. Men Grassmanns arbete 'Leitfaden der Akustik', som innehåller märkliga uppslag i vokalteorien, hade utkommit på ett undanskymt ställe — i Stettinergymnasiets program för år 1854 — och hade därför undandragit sig den lärda världens uppmärksamhet. Icke ens Helmholtz har känt till det, ty i betraktande av den öppenhet och beredvillighet, med vilken Helmholtz ger sina föregångare — jag tänker närmast på G. S. Ohm och Wheatstone — den ära, som tillkommer dem, är det otänkbart, att han med avsikt blundat för Grassmanns förtjänster om vokalteorien. Jag vågar t. o. m. påstå, att om Helmholtz i tid känt till Grassmann, skulle han ha kunnat undvika en del ofullkomligheter, som vidlåda hans vokallära.

---

[1] C. L. Merkel Anatomie und Physiologie des menschlichen Stimm- und Sprachorgans (Anthropophonik). Leipzig 1857.
C. L. Merkel Physiologie der menschlichen Sprache (physiologische Laletik) Leipzig 1866.

[2] Gustav Engel Die Vokaltheorie von Helmholtz und die Kopfstimme. Separatabdr. aus dem Progr. der neuen Ak. der Tonkunst für 1867.
Gustav Engel Studien zur Theorie des Gesanges, Archiv für Anat., Phys. und wissenschaftliche Medicin. Herausgegeben von Reichert und Du Bois-Reymond. Leipzig 1869. Sidd. 309—325.

När Grassmann senare trädde fram för en större publik[1], var Helmholtz redan bunden i sin egen föreställningskrets.[2]

Kort sagt, det kan icke läggas von Qvanten till last, att han år 1875 icke kände till Grassmann. Att han år 1891 ej citerar Grassmann, kan förklaras därigenom, att den vid nämnda tidpunkt utgivna skriften närmast är att betrakta som en fortsättning på polemiken med Helmholtz, och det låg då närmast till hands att uppehålla sig vid de fakta och de författare, som i ett tidigare skede av striden beaktats av båda de stridande parterna. Och då Grassmanns lära dessutom i viktiga punkter sammanfaller med Helmholtz', ansåg von Qvanten kanhända, att en särskild polemik mot Grassmann var överflödig.

För att kunna värdesätta von Qvantens inlägg i striden om vokalernas natur måste vi känna också några andra skeden av de strider, som utkämpats på detta område under de etthundra sista åren.

Vokalteorien är på det allra närmaste förknippad med läran om toner, klanger och klangfärger.

G. S. Ohm[3] har uppställt det påståendet, att vårt öra icke förnimmer en ton, med mindre det träffas av en periodisk vibration, som, framställd under formen av en Fouriers serie, uppvisar förekomsten av en sinusoid med det för den ifrågavarande tonen karakteristiska svängningstalet. Vidare påstod han, att tonens styrka (under i övrigt lika omständigheter) stiger och faller med amplituden hos den ifrågavarande sinusoiden. Ohm fann en motståndare i A. Seebeck[4], som icke ansåg sig kunna förlika Ohms teori med det faktum, att den lägsta tonen i en harmonisk klang, den s. k. grundtonen, höres ojämförligt starkare än många övertoner, som vid analysen visa en rätt stor amplitud och därför — enligt Ohm — också borde förete en betydande styrka. Seebecks argument tycktes vara så mycket mera dräpande, som övertonerna alltid hava ett högre svängningstal än grundtonen och

---

[1] H. Grassmann Über die physikalische Natur der Sprachlaute. Annalen der Physik und Chemie. NF I sidd. 606—629. Leipzig 1877.

[2] Helmholtz' lärjunge och medarbetare Auerbach har i Annalen der Physik und Chemie NF IV, sidd. 508—515 offentliggjort en kritik av Grassmanns vokalteori.

[3] G. S. Ohm Pogg. Ann. LIX sidd. 513—565 (1843), LXII sidd. 1—18 (1844).

[4] A. Seebeck Pogg. Ann. LX s. 449—488, LIII sidd. 353—380.

en ton med ett högre svängningstal äger en större levande kraft än en lägre ton med samma amplitud.

Striden mellan Ohm och Seebeck avbröts genom bådas död, men Helmholtz upptog Ohms lära och förde den för en tid till obestridd seger. Senare hava emellertid andra forskare såsom t. ex. R. König och L. Hermann följt Seebeck i spåren och påstått, att toner kunna alstras av periodiska vibrationer, som icke hava formen av en sinusoid. För min del tror jag, att både Seebeck och Ohm hade rätt. Organen i örats snäcka uppfatta endast sinussvängningar som toner, men periodiska vibrationer, vilkas grundton har amplituden noll, kunna av trumhinnan omvandlas till vibrationer med en stor amplitud hos grundtonen. Den mot Ohms teorier stridande styrka hos grundtonen, som Seebeck iakttagit, beror — förutom på vissa psykologiska företeelser — på en ändring av svängningsformen, som inträder, då svängningsrörelsen återges av trumhinnan.[1]

Redan innan Ohms för akustiken grundläggande avhandlingar utkommit, hade Wheatstone[2] gjort den iakttagelsen, att den i munnen inneslutna luftmassan kan försättas i medsvängning av en stämgaffel, som hålles framför munöppningen och vars avstämning är densamma som den i munhålan inneslutna luftmassans.

Vidare hade Wheatstone påpekat, att medsvängning hos en luftpelare kan framkallas också i det fall, att luftpelarens avstämning visar ett svängningstal, som utgör en jämn multipel av den primärt ljudande stämgaffelns svängningstal. Det förefaller, som om Wheatstone trott, att medsvängning alltid framkallas, när luftpelarens avstämning motsvarar en jämn multipel av den primära ljudkällans svängningstal. Först genom Ohms arbeten synes man hava kommit till insikt om, att resonans uppstår blott, då den primära ljudkällans vibrationsform, utvecklad i en Fouriers serie, visar en sinusoid med ett svängningstal, som överensstämmer med svängningstalet för den kropp, som skall försättas i medsvängning.

Fullt klart finnes resonansteorien utvecklad hos Helm-

---

[1] Se härom Hugo Pipping Studien über die Funktion des Trommelfells, Acta Soc. Sc. Fennicæ, Tom. XLII, N:o 3 och där citerad litteratur. Här må tilläggas, att Seebeck Pogg. Ann. LX s. 480 (jfr s. 474 not 1) framhållit möjligheten av, att trumhinnan skapar en grundton, som icke har någon motsvarighet i luftens vibrationsform.

[2] C. W(heatstone) The London and Westminster Review. October 1837 s. 35.

holtz. Men något fel mot densamma begås icke av Grassmann, då han i sin 'Leitfaden der Akustik' (1854) utvecklar följande teori för vokalbildningen.[1]

'Die Stimmbänder setzen zugleich die in der Mundhöhle befindliche Luft in Schwingungen, es entstehen dadurch leise Nebentöne, welche je nach der Form, die man der Mundhöhle giebt, verschieden ausfallen, und welche der Reihe der harmonischen Töne angehören, die den Ton der Stimmbänder zum Grundton hat. Auf diese Weise entstehen die Vocale. Ein aufmerksames Ohr hört leicht beim Übergange von u durch ü zum i eine Reihe leiser harmonischer Nebentöne, welche vom zweigestrichenen c bis zum fünfgestrichenen c fortschreiten können, und welche man bei denselben Mundstellungen auch für sich hervorbringen kann. Beim Vocale a klingt eine ganze Reihe der harmonischen Nebentöne mit, welche das Ohr in der Regel noch bis zum vierten Oktave vom Grundton aus wahrnehmen kann, so dass also bei dem a ein voller Akkord von Nebentönen mitklingt. Hierdurch ist zugleich der Übergang von a durch o zu u, so wie der von a durch e zu i oder durch ö zu ü erklärt.'

Fem år innan Helmholtz framlade sin vokalteori har Grassmann sålunda klart uttalat, att vokalklangerna alstras därigenom, att stämbandsklangen frankallar resonans i munhålan, samt att kvaliteten hos vissa vokaler beror av den absoluta tonhöjd, på vilken munhålan är avstämd.[2]

Skillnaden mellan Grassmans teori av år 1854 och den, som senare framlades av Helmholtz[3], är väsentligen följande. Grassmann låter endast vissa vokalers specifika klangfärg vara bunden vid förekomsten av en delton med föga variabelt svängningstal. I andra fall, och närmast vid fråga om vokalen *a*, anser han, att klangens väsentliga kännemärke

---

[1] Vid nedanstående citat följer jag ett utdrag ur Grassmanns skrift, som jag gjorde år 1889.

[2] För att icke begå någon orättvisa mot Wheatstone vill jag i detta sammanhang citera ett par yttranden, som anträffas hos honom a. st. s. 36. 'The mouth produces precisely the same effect as this changeable tube [här syftas på experiment med en vibrerande tunga, förbunden med ett resonansrör av föränderlig längd] does, and all the beautiful sounds which Mr Eulenstein manages with so much skill are produced by this means; the are multiple resonances of the columne of air — — —.'

[3] H. Helmholtz Die Klangfarbe der Vocale. Gelehrte Anzeigen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften. 1859.

H. Helmholtz Die Lehre von den Tonempfindungen. Braunschweig 1863.

är en någorlunda full serie av deltoner. Helmholtz gör gällande, att varje vokal utmärker sig genom förekomsten av en delton, liggande inom ett rätt trångt utmätt tonhöjdsområde. Däremot fäster sig Helmholtz, då han karakteriserar de olika vokalerna, knappast alls vid bredden för deras resonansområden.

Så vitt jag förstår saken, har den senare forskningen givit båda dessa forskare rätt och samtidigt givit dem båda orätt. Grassmann har rätt i, att fastställandet av resonansbredden ej får försummas vid karakteristiken av vokalerna. Helmholtz har rätt i, att toppunkten (jag skulle säga topppunkterna) för resonansen icke ens vid *a* får variera obegränsat. Men Grassmann har på visst sätt fått mera rätt än Helmholtz. Ty försök med varierad rotationshastighet hos fonografvalsen vid reproduktion av vokaler [1] hava visat, att vokaler med liten resonansbredd, såsom t. ex. ett svenskt *u* och ett svenskt *ö*, äro mycket känsliga för ändringar av den absoluta tonhöjden, medan vokalen *a* med sitt breda resonansområde tål starkare förskjutningar. [2]

Den ringa uppmärksamhet Helmholtz ägnat åt resonansbredden hos vokalerna är en av de kännbaraste luckorna i hans vokalteori. En annan lika anmärkningsvärd lucka har uppstått därigenom, att Helmholtz för åtskilliga vokaler angivit blott en karakteristisk tonhöjd. Jag tror mig senare hava fastställt, att ingen vokal kan anses fullständigt karakteriserad, med mindre man anger minst två för densamma karakteristiska tonhöjdsområden — ett företrädande svalgresonansen, ett annat hänförande sig till munresonansen.

Jag har lämnat denna utredning av den Helmholtz'ska vokalteoriens förhistoria och dess brister för att sätta ickespecialister i stånd att uppfatta de inkast, som von Qvanten gjort mot Helmholtz.

Ett inkast kan sammanfattas i följande ord.

Enligt von Qvantens påstående har Helmholtz sagt, att varje vokalklang utmärker sig genom förekomsten av en överton av given höjd. Detta påstående kan enligt von Qvanten icke vara riktigt, ty om den karakteristiska tonen

---

[1] Litteratur hos Hugo Pipping Inledning etc. sidd. 10—11.

[2] Den ringa resonansbredden hos *u* och *ö* sammanhänger med munöppningens ringa yta, medan den stora resonansbredden hos *a* sammanhänger dels med den vida svalg- och munöppningen, dels också därmed, att mun- och svalgresonans ligga nära varandra och tillsammans bilda ett mycket brett resonansområde.

har svängningstalet *n*, kan den ingå som överton endast i sådana klanger, vilkas grundton har något av svängningstalen $\frac{n}{2}$, $\frac{n}{3}$, $\frac{n}{4}$ o. s. v. Men i själva verket kunna (enligt von Qvanten) alla vokaler frambringas också då grundtonen har ett svängningstal, som icke fyller detta villkor, ja t. o. m. i sådana register, där grundtonens svängningstal överstiger svängningstalet för den karakteristiska tonen.

Det kan icke nekas, att Helmholtz i den tredje upplagan av Tonempfindungen — den upplaga, som närmast varit föremål för von Qvantens kritik — ej sällan valt uttryck, som inbjuda till den motsägelse han fått röna av von Qvanten. Alltför ofta talar Helmholtz om 'den karakteristiska tonen' [1], där han borde tala om den karakteristiska tonhöjden. E. von Qvanten har klarligen rätt i, att en given vokal icke kan frambringas med vilket svängningstal som helst och därvid alltid innehålla en delton av fast höjd. Men ifall man talar om karakteristisk tonhöjd, icke om karakteristisk ton, kan saken förstås på så sätt, att munhåla och svalg vid en given vokal äro avstämda på en någorlunda fix ton och att för varje gång vokalen ljuder den eller de partialtoner förstärkas, som ligga närmast denna ton. I den fjärde upplagan (1877), som utkommit efter det von Qvantens kritik sett dagen, talar Helmholtz åtminstone en gång [2] om 'charakteristische Tonhöhe' (för en vokal), icke om vokalens 'charakteristischer Ton'.

Jag tror, att von Qvantens invändning här endast har ett formellt berättigande och icke innebär ett avslöjande av något verkligt misstag, begånget av Helmholtz. Men man förstår å andra sidan gott, att von Qvanten anmäler missnöje [3], då Felix Auerbach [4] i en antikritik förbiser, att Helmholtz verkligen konsekvent (sex gånger på två sidor) använt det uttryck ('charakteristischer Ton'), som bildat utgångspunkten för von Qvantens kritik.

Ett visst berättigande hava också de slutsatser, som von Qvanten drager av den omständigheten, att Helmholtz talar om 'övertoner', som känneteckna en vokalklang. Ifall

[1] Helmholtz Tonempfindungen III sidd. 173—4.

[2] Helmholtz Tonempfindungen IV s. 185 i ett stycke, som ej ingick i den tredje upplagan.

[3] von Qvanten Några anmärkningar etc. sidd. 8—13.

[4] Felix Auerbach Poggendorffs Annalen. Ergänzungsband VIII s. 217.

grundtonen icke räknas med bland de partialtoner, som kunna framkalla förnimmelsen av den för en vokal karakteristiska tonhöjden, upphöra möjligheterna att frambringa en vokal med tillräcklig tydlighet, så snart vi tala eller sjunga i ett så högt register, att den andra deltonen kommer att ligga ovanför vokalens resonansområde. Då Helmholtz uppger, att den tyska vokalen *u* har blott ett förstärkningscentrum varierande mellan *f* och *f'*, skulle denna vokal icke kunna frambringas tydligt av kvinnor och barn i deras normala register. Räknas grundtonen med bland de partialtoner, som kunna karakterisera en vokal, ligger den övre gränsen för det tonregister, inom vilket *u* kan frambringas, en hel oktav högre, och möjligheterna för kvinnor och barn att uttala *u* bliva således betydligt rikare.

Nu är frågan: har Helmholtz verkligen uteslutit grundtonen från raden av deltoner, som kunna bidraga till att karakterisera en vokal? Det är motbjudande att uppträda som skiljedomare mellan två döda män, och jag gör ej anspråk på att här kunna fälla en rättvis dom. Jag är dock mest benägen för antagandet, att Helmholtz, då han talar om 'övertoner' såsom karakteristikor för vokaler, icke velat utesluta grundtonen, men varit snärjd i en terminologi, som hade inrotat sig på den tid, då man tillmätte grundtonens särställning en större betydelse än den i själva verket äger[1]. Jag kan icke se annat än att Helmholtz redan i Tonempfindungen III opererar med en förstärkning av grundtonen genom vokalresonans[2]. I fjärde upplagan har det ifrågavarande stycket uteslutits, men i stället säges där[3] uttryckligen, att även grundtonen kan förstärkas genom vokalresonans. Onekligen uppstår på detta sätt i båda upplagorna en motsägelse mellan Helmholtz' praxis och hans definition på en vokalklang. Men motsägelsen löses enklast, om man i definitionen på vokalklangen[4] ersätter ordet 'Obertöne' med 'Teiltöne'. Denna lösning av dilemmat har också påyrkats av Auerbach[5]. Men den formella rätten hade von Qvanten helt visst på sin sida, då han beskyllde Helmholtz för inkonsekvens.[6]

Såsom det framgår av tvenne redan åberopade fall, lägger

[1] Jfr det som ovan sidd. 4 f. sagts om Seebecks ståndpunkt i frågan.
[2] Helmholtz i Tonempfindungen III s. 173 (andra stycket).
[3] Helmholtz Tonempfindungen IV sidd. 180 f.
[4] Helmholtz Tonempfindungen III s. 179 och IV s. 191.
[5] Auerbach a. st.
[6] von Qvanten Poggendorffs Annalen CLIV sidd. 275 f. och Finska Vetenskaps Societetens Öfversigt XXXIII s. 10.

von Qvanten onekligen i dagen en viss formalism i diskussionen av vetenskapliga frågor. Jag menar därmed icke, att von Qvanten besjälats av rätthaveri. Tvärtom märker man genomgående ett ärligt sanningssökande, aldrig någon önskan att 'komma åt' motståndaren eller framhäva egna förtjänster. Men det oaktat antager hans debatt stundom en sådan form, att den i viss mån kan stämplas som en lek med ord. Ett typiskt exempel härpå finner man i hans uppsats i Poggendorffs Annalen.[1]

Helmholtz, som ansåg, att vokalen *u* (alternativt) karakteriserades genom tonhöjden *f*, hade framhållit, att denna vokal mycket väl låter frambringa sig på tonen *f*, varvid grundtonen förstärkes genom talrörets resonans.[2] Härtill genmäler von Qvanten:

'Fürs erste ist der Vocallaut, nach Helmholtz's Definition, ein eigenthümlich zusammengesetzter Klang. Aber aus einem einzigen Ton oder mehren unisonen Tönen entsteht kein Klang; der Begriff von Klang setzt ein Zusammenwirken von mehren, wenigstens zwei Tönen von gegeneinander ungleichen Höhen voraus.'

Alldeles frånsett den omständigheten, att även deltoner, som ligga utanför talkanalens viktigaste resonansområden, kunna vara förhanden i en vokalklang, får man icke glömma, att även nollan är en siffra. En enkel ton är en klang, i vilken endast grundtonen har en amplitud, som är större än noll.

Det var emellertid med full rätt, som von Qvanten främst gjorde Helmholtz' behandling av vokalen *u* till föremål för sina angrepp. Vokalen *u* hörde till de vokaler, hos vilka Helmholtz icke iakttagit mera än ett förstärkningsområde, fastän varje vokal har minst två sådana, och svängningstalet för denna enda karakteristiska tonhöjd angavs så lågt (*f*—*f'*), att medeltonhöjden för många kvinno- och barnstämmor befinner sig ovanför densamma.

Jag kommer här till ett av de huvudargument, som von Qvanten stöder sig på i sin strid mot Helmholtz.

von Qvanten resonerar på följande sätt. Talorganen hava olika stora dimensioner hos män, kvinnor och barn, men personer av olika ålder artikulera samma vokal på samma sätt. Då måste avstämningen av talrörets resonansrum också utfalla olika hos individer av olika ålder och kön. Med särskilt efter-

---

[1] von Qvanten Pogg. Ann. CLIV s. 285.
[2] Helmholtz Tonempfindungen III s. 173.

tryck åberopas förhållandena vid vokalen *u*. Det framhålles [1], att Tyndall sagt: 'Jag måste för att åstadkomma vokalen *u* göra munhålan så vid och munöppningen så trång som möjligt, i det jag sluter läpparna nära till varandra. Denna ställning ger den djupaste resonans, varav munnen är mäktig'. Sedan tillfogar von Qvanten [2]: 'Då Helmholtz upplyser i en not på samma sida, att han fullständigat Tyndalls text i öfverensstämmelse med sina egna undersökningar, återger texten alltså närmast Helmholtz egna uppgifter.'

Helmholtz har menat, att talkanalens mindre volym hos kvinnor och barn kan kompenseras genom en mindre munöppning [3]. Ty i resonansrum, vilkas form närmar sig sfärens, stiger resonanstonen, när volymen minskas, men sjunker, när öppningen minskas.

von Qvanten genmäler nu [4] beträffande artikulationen av *u*, som enligt Tyndall-Helmholtz hos mannen bildas med minsta möjliga munöppning, att barnet icke kan åstadkomma en munöppning, som är mindre än den minsta möjliga och sålunda icke kan motväga verkningarna av resonansrummets mindre volym genom att forma munnens öppning så, att den blir mindre än den fullvuxnes.

von Qvanten säger ytterligare: [5] '— — — i regeln råder ju vid normal utveckling en osviklig harmoni mellan kroppens olika organ och organens särskilda delar.' Denna sats är icke riktig, ty det finnes organ i örat, som redan hos det nyfödda barnet ha samma dimensioner som hos den vuxne mannen. Men von Qvanten har icke i nämnvärd grad stött sig på detta aprioristiska antagande. Dels har han hos Merkel, Harless och Eyrel uppsökt uppgifter om talorganens olika dimensioner vid olika åldrar, dels har han utfört egna undersökningar, som äro väl uttänkta och av stort intresse. von Qvanten har försökt, ett huru stort kvantum vatten det rymmes i munnen på personer av olika ålder och kön och har dessutom prövat de lägsta möjliga vissel-tonerna hos olika individer. Dessa försök giva vid handen, att munhålan har större volym hos mannen än hos kvinnan, större volym hos kvinnan än hos barnet.

Vidare framhåller von Qvanten, att talkanalen antag-

[1] von Qvanten Finska Vet. Soc. Öfversigt XXIII s. 21.
[2] von Qvanten Finska Vet. Soc. Öfversigt XXIII s. 22.
[3] Helmholtz Tonempfindungen IV s. 171.
[4] von Qvanten a. st. s. 23.
[5] v. Qvanten a. st. s. 26.

ligen har olika dimensioner hos olika röstarter, är mindre hos tenoren än hos basen — med andra ord lämpad efter stämbandens olika längd.

Slutligen påstår von Qvanten[1], att en och samma person, då han eller hon frambringar en och samma vokal på olika höjd, ackommoderar talröret efter stämklangen.

Alla dessa von Qvantens argument mot Helmholtz äro sammanställda med stor fyndighet och logisk skärpa. Bakom dem ligga iakttagelser, som i stort sett äro riktiga, och några av von Qvantens teser innehålla en icke obetydlig kärna av sanning.

Påståendet, att talorganens form ackommoderas efter stämklangen är inom vissa gränser riktigt. Den stränga sångskolan varnar för sådan ackommodation.[2] Men oskolade sångare falla offer för sin bekvämlighet. Att ackommodation efter grundtonen förekommer, har påståtts av Jenkin och Ewing[3] och bevisats av Hensen genom experiment framförda på den internationella fysiologkongressen i Turin.[4] Vidare har jag vid mina undersökningar av de finska vokalerna genomgående funnit lägre vokalresonanser hos kontrabasen Nevalainen än hos försökspersoner med högre stämmor. Dessa fakta visa, att von Qvantens kritik av Helmholtz åtminstone till en del gått i rätt riktning och att variationslatituden för talkanalens avstämning vid en given vokal är större än Helmholtz synes hava förmodat. Att jag icke kan följa von Qvanten så långt, som han velat gå, beror dels på den omständigheten, att jag i flere fall funnit samma avstämning för munhålan hos man och kvinna, dels och framför allt därpå, att de tidigare omnämnda fonografförsöken med varierande rotationshastighet hos några vokaler visa en anmärkningsvärd känslighet för ändringar av den absoluta tonhöjden. Den relativt ringa känsligheten hos *a* beror på, att dess förstärkningsområde har en stor bredd, varför en del av förstärkningsområdet förblir intakt också vid en relativt stark förskjutning av klanghöjden.

---

[1] von Qvanten a. st. s. 39.

[2] Meddelande till mig av Alma Fohström. Se Hugo Pipping Om klangfärgen hos sjungna vokaler, Helsingfors 1890, s. 73 med not 3. Endast i de högre registren är det tillåtet att något vidga munöppningen.

[3] Se Hugo Pipping a. a. sidd. 72 f.

[4] Jag har framför mig ett tryckt referat av Hensens föredrag, men tryckort och tryckår finnas icke angivna där.

En av de svaga punkterna hos Helmholtz var hans föreställning, att en del vokaler hade blott ett karakteristiskt tonhöjdsområde. Särskilt ödesdiger har denna lucka i Helmholtz' iakttagelser blivit i fråga om vokalen *u*. Numera vet man, att den låga resonans, som Helmholtz fann för *u*, härrör från svalget (och brösthålan [1]) och att munhålan har en resonans, som ligger betydligt högre.[2] Härvid minskas vikten av de invändningar mot läran om fixa tonhöjder, som haft Helmholtz' *u*-analyser till utgångspunkt. Men sedd mot bakgrunden av äldre tiders vetande var von Qvantens kritik onekligen berättigad.

Så snart det bevisats, att varje vokal utmärkes genom minst två karakteristiska tonområden — och jag tror mig hava ådagalagt detta — får läran om de fasta tonhöjderna en ny motståndskraft mot von Qvantens angrepp. Ty en rubbning av läget för ett område av tvenne innebär icke en fullkomligt genomgripande ändring av klangens natur. Vidare bör det märkas, att Helmholtz' ställning gentemot von Qvanten skulle hava varit vida mera tryggad, om han i likhet med Grassmann indragit också resonansområdenas bredd i karakteristiken av vokalerna. Två vokaler med samma avstämning kunna skilja sig från varandra genom olika resonansbredd, och å andra sidan blir en mindre förskjutning av resonansens maximalpunkt föga märkbar, i fall resonansbredden är någorlunda stor och i huvudsak lämnas orubbad. En resonans, som sträcker sig från e^2 till e^3 kan sänkas med en hel kvint (till sträckan a^1—a^2) och dock bibehålla en god del av sitt förra område, nämligen sträckan e^2—a^2.

Både Engel[3] och von Qvanten[4] hava i sin kritik länkat uppmärksamheten på vissa konsekvenser, som Helmholtz vokallära enligt deras mening drager med sig. Om två vokaler skilja sig från varandra blott genom de maximala resonansernas olika höjd, måste vokalerna kontinuerligt övergå i varandra, så att t. ex. ett *u*, när det antager sin ljusaste klangfärg, förvandlas till ett mörkt *o*, medan ett ljust *e* småningom

---

[1] Resonanserna för svalget och för brösthålan ligga vid *u* rätt nära varandra.

[2] För tyskt *u* i den tvåstrukna oktaven. Se Hugo Pipping Om klangfärgen etc. s. 69 och Zur Phonetik der finnischen Sprache, Helsingfors 1899, s. 196 med hänvisning till L. Hermann.

[3] Gustav Engel Studien zur Theorie des Gesanges sidd. 317 f.

[4] von Qvanten Pogg. Ann. CLIV sidd. 524 ff. Finska Vet. Soc. Öfversigt XXXIII sidd. 61 ff.

förvandlas till ett mörkt *i*.[1] Erfarenheten säges däremot visa, att ett ljust *u* ligger högre än ett mörkt *o*, ett ljust *e* högre än ett mörkt *i*.[2]

Helmholtz[3] har givit Engel det svaret, att vokaler med två resonanser icke förväxlas, så länge den ena resonansen (Helmholtz tänker här närmast på den lägre resonansen) förblir orubbad hos båda. Detta är en viktig synpunkt, som på Helmholtz' tid dock icke kunde anläggas med full konsekvens, eftersom Helmholtz antog, att några vokaler kännetecknades blott av en resonans. I våra dagar har Helmholtz' genmäle vunnit i styrka, eftersom man väl allmänt anser, att alla vokaler hava minst två resonanser. Men härtill kommer en viktig omständighet. Vokaler med olika resonansbredd kunna aldrig frambringa fullt samma akustiska verkan. Även om punkterna för den maximala resonansen bringas till täckning, förväxlas vokalerna icke. Den bredare resonansen ger en öppnare klang, den trängre resonansen en mera sluten sådan.

I fall Helmholtz i likhet med Grassmann tagit resonansbredderna med bland vokalernas särmärken, skulle hans ställning gentemot Engel och von Qvanten ha varit betydligt starkare. Så som Helmholtz formulerat sin vokalteori, kan det icke nekas, att Engels och von Qvantens inkast voro berättigade, och de stödde sig på intressanta fakta, som Helmholtz icke tagit i betraktande.

Helmholtz' medarbetare Auerbach har år 1878[4] uttalat som sin mening, att vokalklang och 'timbre' icke äro samma sak utan att timbren kan växla vid bibehållen vokalklang.

Detta kan knappast fattas annorlunda än som ett medgivande av, att Helmholtz lära behövt undergå en modifikation för att kunna inrymma de viktiga fakta, som ådragit sig Engels och von Qvantens uppmärksamhet. Denna slutsats synes så mycket mera befogad, som Auerbach inleder sin avhandling[5] med en upplysning om, att den

---

[1] Jfr Helmholtz' egna uttalanden i Tonempfindungen IV sidd. 179 f.

[2] Engel a. st. s. 318. Jfr von Qvanten Öfversigt sidd. 65 f.

[3] Helmholtz Tonempfindungen IV s. 180.

[4] Felix Auerbach Poggendorffs Annalen. Ergänzungsband VIII sidd. 218 f.

[5] F. Auerbach a. st. s. 177.

föranletts av de invändningar, som von Qvanten framställt mot Helmholtz' vokallära.

I fall det gäller att fälla ett slutomdöme om von Qvantens inlägg i striden om vokalernas natur, skulle jag önska sammanfatta min mening på följande sätt.

von Qvanten visar genomgående grundlig beläsenhet i ämnet och en omutlig logik, när det gäller att draga slutsatser ur föreliggande fakta. Egna försök har han icke anställt i någon större utsträckning, men då han gjort sådana, äro de sinnrikt uttänkta och belysande för de frågor han velat undersöka. Några av de anmärkningar von Qvanten framställt mot Helmholtz synas mig bero på en överdriven formalism, i det von Qvanten pressat några olämpligt valda uttryck, som använts av Helmholtz. Somliga anmärkningar voro på sin tid fullt berättigade, men hava förlorat åtminstone en del av sin udd, sedan det visat sig, att alla vokaler hava minst tvenne förstärkningsområden (vilket Helmholtz icke visste).

Vissa anmärkningar förlora en del av sin betydelse, så snart man inser, att även resonansbredderna böra tagas i betraktande vid angivandet av vokalens natur. Men då Helmholtz aldrig gjort bruk av dessa särmärken vid uppställningen av sitt vokalsystem, voro von Qvantens angrepp på läran om de fasta vokaltonerna mycket beaktansvärda, för så vitt man identifierar denna lära med Helmholtz' framställning av densamma.

Slutligen måste även den, som i stort sett håller fast vid fixed-pitch-teorien, medgiva, att von Qvanten åtminstone till en viss grad haft rätt, då han påstått, att avstämningen för en vokal hos en och samma individ växlar med grundtonen, samt att hela vokalsystemets avstämning kan växla med röstarten och vara en annan hos kontrabasen än hos tenoren.

Emil von Qvantens inlägg i diskussionen rörande vokalklangernas natur offentliggjordes alla i rent vetenskapliga skriftserier. När von Qvanten tog till orda i den gamla tvistefrågan rörande eddasångernas ursprung, vände han sig till en vidsträcktare läsekrets.

I den femtonde tomen av Finsk Tidskrift[1] har von Qvanten offentliggjort en uppsats med titeln *Sophus Bugge och*

[1] Finsk Tidskrift 1883 II sidd. 401—427.

Eddamyterna I, II. I ett brev från von Qvanten till professor Wilh. Bolin[1], dagtecknat den 12 december 1883, meddelas, att von Qvanten förberedde en andra artikel om Bugge. Den senare uppsatsen skulle bära titeln *Myt och saga: I Sophus Bugge och Baldersmyten. II En arisk ursägen.* Denna avhandling har, så vitt jag vet, icke blivit offentliggjord någonstädes. Troligen har den aldrig nedskrivits.

Det skulle vara en mycket tacksam uppgift att redogöra för de olika åsikter om eddasångernas ursprung, som sett dagen i äldre och nyare tid, samt att anvisa von Qvanten den plats, som tillkommer honom i raden av dem, som yttrat sig i dessa frågor. Jag är dock icke i detta nu beredd att lösa en så omfattande uppgift. Jag har nyligen[2] framlagt en alldeles färsk hypotes om Vǫluspǫs ursprung. Rörande hemorten för flertalet av eddasångerna har jag ännu icke någon stadgad mening, men anser det självklart, att varje sång måste göras till föremål för en särskild undersökning — ett yrkande, som ingalunda är nytt. Emellertid torde några omdömen om von Qvantens uppsats i eddafrågan redan nu kunna vedervågas.

För den filologiska detaljforskningen synes von Qvanten hava stått rätt främmande, men avhåller sig också i regeln från omdömen i hithörande frågor[3] och undviker med anmärkningsvärd samvetsgrannhet till och med att åberopa andras omdömen på detta område, där han själv icke är bevandrad. Av ett brev till Bolin[4], som avsänts senare än manuskriptet till uppsatsen i Finsk Tidskrift men före tryckningen av densamma, läses: 'Äfven ber jag Dig stryka följande ord i slutet af stycket näst före Bugges personliga presentation:[5] *Hans Eddaupplaga påstås bära spår deraf.* — Jag har visserligen hört detta påstås, och finner saken mycket trolig; men som jag ej sjelf kan kontrollera den, bör jag dock ej framkasta beskyllningen.' Trots den upprörda stämning, i vilken Bugges eddaforskningar försatt honom, undviker von Qvanten sålunda allt klander, bakom vilket han icke kan ställa en på självständig forskning grundad övertygelse.

---

[1] I Helsingfors Universitets allmänna bibliotek förvaras ett ganska stort antal brev från von Qvanten till Bolin. Min son bibliotekarien Hugo E. Pipping har fäst min uppmärksamhet på dessa brev.

[2] Hugo Pipping Eddastudier I och II.

[3] Ett undantag utgör framläggandet av en förfelad etymologi s. 418 noten.

[4] von Qvanten till Bolin den 23 nov. 1883.

[5] Härmed avses det längsta stycket på s. 410.

Om man ser bort från detaljundersökningarna, ägde von Qvanten påtagligen en mycket omfattande beläsenhet i litteraturen om Eddan och den nordiska mytologien. Han omnämner bland andra författare Jacob Grimm, A. Kuhn, W. Mannhardt, J. G. von Hahn, F. L. W. Schwartz, A. L. Schlözer, J. C. Adelung, F. Rühs, M. Carriere, J. F. Dahlmann, N. M. Petersen, R. Nyerup, P. E. Müller, Svend Grundtvig, C. A. Agardh, M. B. Richert, Hans Hildebrand, Viktor Rydberg, R. Keyser, Chr. Bang.

I striderna om Eddans ursprung har nationalismen onekligen spelat en viss roll. Det är ingen tillfällighet, att teorien om eddadikternas enbart norska ursprung främst hävdats av norrmannen Keyser och att dansken Grundtvig i sin iver att försvara Danmarks anspråk på meddelaktighet påstått, att Eddans 'fjäll' kunde åsyfta Danmarks små höjder.[1] För Emil von Qvanten var Finland det egentliga hemlandet[2], och därnäst hade Sverge knutit honom vid sig med starka band. Men i viss mån betraktade han hela Skandinavien som sitt hem. Han var ju en av skandinavismens ivrigaste förkämpar.

Under dessa omständigheter ligger den misstanken nära till hands, att von Qvantens opposition mot Bugges läror om Eddans främlingskap bottnade i en ovilja mot dem, som ville beröva Skandinavien upphovsmannarätten till en dyrbar litterär klenod. Jag tror dock icke, att man får anlägga denna synpunkt på von Qvantens inlägg i eddastriderna. Väl är det möjligt, att tonen i von Qvantens uppsats skulle ha blivit mindre temperamentsfull, om Bugges teorier icke sårat hans kärlek till det skandinaviska fosterlandet, men jag tror icke, att von Qvantens åsikter på något sätt snedvridits av hans känslor. I ett av sina brev[3] säger von Qvanten 'jag är nu lika mycket kritiskt som poetiskt anlagd', och mina studier hava lett mig till den övertygelsen, att detta uttalande icke innebär någon överskattning av von Qvantens förmåga att utöva kritik.

Det finnes påtagliga bevis för, att von Qvanten, då

---

[1] Sv. Grundtvig Hist. Tidsskrift III. 5 sidd. 573 f.

[2] I ett brev till Bolin av den 30 januari 1881 skriver v. Qvanten med anledning av en i Finland tryckt anmälan av hans dikter: '— — ty af alla omdömen äro alltid hemmets ord de ifrigast efterlängtade'.

[3] von Qvanten till Bolin den 6 febr. 1881.

det gällde att taga ståndpunkt i eddafrågan, ingalunda var fal för den skandinaviska eller den pangermanska chauvinismens lockelser. Han har mycket stränga ord för Fr. Sanders rudbeckska fantasier, och det finnes grund för antagandet, att han skulle övat en sträng kritik gentemot Viktor Rydbergs 'Undersökningar i germanisk mythologi'[1], om detta arbete hade utkommit, när von Qvanten skrev sin uppsats mot Bugge. Ett brev från von Qvanten till Bolin synes visa, att von Qvanten visste, i vilka banor Rydbergs tankar rörde sig och på förhand sänt honom en varning. Det heter där[2], att von Qvanten ämnar sända Rydberg en förtäckt hälsning, 'att han må väl akta sig att skrifva några mytologiska fånigheter à la Sander, ty då får han mig på sig'. Denna stämning mot Rydberg hindrar icke von Qvanten att utförligt och med livligt instämmande referera Rydbergs mot Bang och Bugge riktade artikel 'Sibyllinerna och Völuspa', en artikel, som på en gång var glänsande till formen och full av sunt förnuft[3].

Bang och Bugge hade trott sig finna ett överväldigande starkt inflytande från Västerlandet och kristendomen på eddadiktningen och på den nordiska mytologien.

Biskop Bangs avhandling 'Völuspaa og de Sibyllinske Orakler'[4] trädde snart i skuggan för Bugges undersökningar[5], kring vilka väldiga strider stått och fortfarande stå. Skaran av Bugges anhängare har glesnat med åren. För min del hör jag till dem, som till en tid bländats av Bugge, men senare kommit till den övertygelsen, att hans grundsyn på problemen är förfelad. Jag kan därför icke annat än beundra von Qvantens förmåga att genast från början genomskåda det ihåliga i Bugges teorier.

Både i fråga om vokalteorien och eddamytologien framstår von Qvanten för mig som den typiske felfinnaren. I sin

---

[1] Viktor Rydberg Undersökningar i germanisk mytologi. Stockholm (Göteborg) 1886—1889.

[2] von Qvanten till Bolin den 16 nov. 1883.

[3] Denna artikel hade utkommit i Nordisk Tidskrift år 1881 och är med några förkortningar omtryckt i 'Germanisk Mythologi' II.

[4] Chr. Bang Völuspaa og de Sibyllinske Orakler. Christiania 1879. Videnskabsselskabets Forhandlinger.

[5] Av Bugges 'Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse', Christiania 1881—1889, hade två häften utkommit, när von Qvanten skrev sin artikel. Därjämte hade Bugge i Nordisk Tidskrift för 1881 offentliggjort en artikel med titeln 'Nogle Bemærkninger om Sibyllinerne og Völuspå'.

kritik av Helmholtz gick von Qvanten enligt min mening för långt. Hans kritik av Bugge står sig ännu i dag, fastän man beröres obehagligt av hans visserligen kvicka men framför allt närgångna skildring av Bugges uppträdande på filologmötet 1881.

Det finnes antydningar om, att von Qvanten ägnat uppmärksamhet också åt andra vetenskaper än akustiken och mytologien. I företalet till 'Sveriges skönaste folkvisor'[1] s. XXVI framhåller han, hurusom vandringsmotiv låna färg av den mark, där de uppfångas — en sanning som väl kan synas trivial, men ej tillräckligt beaktats av de folklorister, som preparera ut skeletten till motiven och rent mekaniskt förteckna motivens vandringar.

Av breven till Bolin framgår också, att von Qvanten sysslat med svensk metrik, men funnit allt som sagts i detta ämne otillfredsställande. Han skriver bl. a.:

'Att man gifvit akt på, att jag i formelt hänseende varit samvetsgrann, gläder mig icke minst, enär jag gjort mig stor möda att vara systematisk och konseqvent i minsta detalj, hvilket varit så mycket svårare att genomföra som den svenska metriken ännu är vetenskapligt sedt, ett obearbetadt fält.'[2]

'Jag — — — vågar — — — utan att uttala något omdöme om mina dikter i och för sig, djerft påstå, att de äldre af dem, hvilka jag för öfrigt mest älskar, betydligt vunnit genom den sorgfälliga bearbetning de underkastats. — — —

Jag har i det hela följt ett *system*, som jag i viss mån sjelf uppgjort — ty såsom Du vet eger man ej ännu en godkänd svensk metrik — och jag har fått anmärkningar i anledning af — finesser, som man ej begripit.'[3]

Vilket metriskt 'system' det varit, som von Qvanten uttänkt, vet man icke. Under sådana omständigheter nödgas man väl konstatera, att von Qvanten också i metriken spelat rollen av kritiker men icke skapat något positivt nytt.

Slutomdömet om von Qvanten som vetenskapsman måste sålunda bliva det, att han rört sig på flere olikartade områden och på dem alla visat vidsträckt beläsenhet och en genomträngande kritik. Hans förmåga av nydaning togs helt

---

[1] von Qvanten Sveriges skönaste folkvisor. Stockholm 1882.
[2] von Qvanten till Bolin den 22 dec. 1880.
[3] von Qvanten till Bolin d. 6 febr. 1881.

i anspråk av det brinnande hjärtats åtrå att skapa en ny framtid för Finland och hela Skandinavien. Sin längtans mål fick han aldrig se förverkligat. Med vemod skriver han till B o l i n:[1] '— — — jag är nu i alt möjligt en undergångens man, liksom kärnan i min poesi är undergångens poesi!'

Vi, som upplevat förverkligandet av v o n Q v a n t e n s politiska dröm, hava allt skäl att minnas honom nu, då Finland glädes över att i tio år hava varit befriat från det ryska oket. Men då vi hylla hans livsgärning, få vi icke glömma att säga: E m i l v o n Q v a n t e n var icke blott fosterlandsvän och skald, han var även vetenskapsman.

---

[1] v o n Q v a n t e n till B o l i n d. 6 febr. 1881.

Tillnamn på Åland.

Deras former och förekomst till år 1600.

Av

GRETA HAUSEN.

Vid genomgåendet av källskrifter för samlandet av material till »Ålands ortnamn»[1] beaktades i förbigående även personnamnen så till vida, att tillnamnen upptecknades. Då huvuduppgiften emellertid var en uppteckning av ortnamnen, är det möjligt, att ett och annat tillnamn förbisetts, och säkert är detta fallet beträffande yrkesnamnen såsom smed, timmerman m. m., vilka av mig ej uppfattats som egentliga tillnamn. Gränsen härvidlag är dock stundom flytande, och då flertalet sådana namn i alla händelser upptecknats, hava de medtagits i nedanstående översikt.

En uppsats av samma slag som denna har tidigare publicerats av Reinh. Hausen i Sv. Litt. Sällsk:s förh. och upps. 8 under rubriken »Mans- och kvinnonamn på Åland», omfattande jämväl tillnamnen. Nedanstående namnförteckning skiljer sig alltså från Reinh. Hausens endast därigenom, att namnens olika former och förekomst här finnas angivna.

B.

Bagge, Amund: Amund Bagge, landsfogde över norra Åland **1556** 2654 f 32, 2661 f 8, 12 (4 gr), 14, 15, 16, 17, 20 (3 gr), 21 (3 gr), 23, 2662 f 16, **1557—67** (40 gr); Amund Bagge, jordägare i Sonröda i Saltvik **1561** 2733 f 37.

[1] Greta Hausen Ålands ortnamn. Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXCIV. Helsingfors 1927.

Bagge, Erik: Erik Bagge, bonde i Skinnarböle i Geta **1537** 2598 f 46, **1539** 2599 f 50. Erijck Bagge, bonde i Vestergeta **1543** 2603 f 85, **1545** 2606 f 58; Eric Bagge **1546** 2610 f 89; Erich Bagge **1547** 2615 f 49, **1550** 2629 f 84, **1552** 2637 f 88, 106, **1553** 2641 f 25, **1555** 2648 f 15, **1558** 2681 f 40, **1559** 2698 f 14; Erich Bertillsson Bagge **1553** 2641 f 44; Erick Bagge **1564** 2753 f 15, **1565** 2761 f 18.

» *Jöns:* Jöns Bagge **1428** U II p 395. Jöns Bagge, bonde i Kumlingeby **1539** 2599 f 36, **1544** 2603 f 10, 11, 77, **1545** 2604 f 18, **1546** 2610 f 80, **1547** 2612 f 24, 2613 f 18, 2615 f 4, **1549** 2624 f 67, 2625 f 45, **1550—53** (9 gr); Jöns Baggeöö, **1545** 2606 f 51.

» *Lars:* Lasse Bagge, bonde i Kumlingeby **1537** 2598 f 46.

» *Mickel:* Michel Bagge, bonde i Posta i Hammarland **1537** 2598 f 34, 43.

» *Mårten:* Mortten Bagge, bonde i Långbergsöda i Saltvik **1543** 2603 f 87, **1546** 2610 f 89. Mårten Bagge, bonde i Olsnäs i Geta **1590** 2814 f 33.

» *Nils:* Niils Bagge, bonde i Näfsby i Hammarland **1547** 2615 f 46, **1549** 2624 f 75; Nils Bagge **1549** 2625 f 24 **1550** 2629 f 80, **1551** 2633 f 117. Nils Bagge, slottstjänare på Kastelholm — B II p 372.

» *Olef:* Oleff Bagge, bonde i Kumlingeby **1560** 2714 f 12, **1561** 2733 f 12, **1562** 2741 f 28, **1564** 2753 f 22, 2754 f 23.

» *Per:* Per Bagge, bonde i Kumlingeby **1558** 2688 f 26, 2689 f 24, **1559** 2698 f 19, **1560** 2714 f 12, 2715 f 12, **1561** 2733 f 12, 42, **1562** 2741 f 28, **1562** 2741 f 28, **1564** 2753 f 22, 2754 f 22, **1565—69** (5 gr).

Balk, Olaf: Olaff Balk, väpnare, faste i Saltvik **1430** U II p 476; Olaff Balk, faste i Finström **1431** U III p 2, 3, **1476** H*.

Bamba, Jap: Jap Bamba, nämndeman vid ting i Jomala **1438** U III p 144.

Bamber, Jöns: Jöns Bambar, faste i Sund **1431** U III p 36; Jöns Bamber **1431** U III p 19.

» *Nils:* Nils Bamber, faste i Jomala **1431** U III p 25; Nils Bamber, nämndeman vid räfsteting vid Kastelholm **1433** U III p 59.

Baste, Helgo: Helgo Baste, bonde i Bastö i Finström **1330** S p 37, 38.

Baste, Palne: Palne Baste, bonde i Bastö i Finström **1330** S p 37, 38.
» *Röricus:* Röricus Baste, bonde i Bastö i Finström **1330** S p 37, 38.
Beltare, Matts: Matz Beltare, bonde i Daglösa i Saltvik **1539** 2599 f 52.
Berg, Claus: Clauus Biærgh, vittne i Sund **1397** S p 212.
» *Per:* Per Berg, bonde i Grundsunda i Vårdö **1557** 2676 f 17.
Blanck, Johan: Joenn Blanck, bonde i Seglinge i Kumlinge **1565** 2761 f 28; Johan Blanck **1565** 2762 f 22, **1567** 2779 f 24, **1568** 2795 f 25, **1582** 2808 f 86; Joen Blanck **1569** 2805 f 26; Joan Blanck **1584** 2809 f 30, **1585** 2810 f 29, **1586** 2810 f 50, **1588** 2810 f 98; Joen Blanch **1569** 2805 f 26; Joan Blanch **1588** B II p 249; Joan Blanc **1590** 2814 f 46.
Bock, Mickel: Michell Bock, bonde i Ödkarby i Saltvik **1558** 2688 f 20.
Borgar, Erik: Erich Borgar, bonde i Sonröda i Saltvik **1558** 2689 f 19, **1582** 2808 f 46, **1585** 2810 f 22, **1586** 2810 f 43; Erich Borgare **1561** 2733 f 37; Erich Borghare **1581** 2808 f 12, **1584** 2809 f 10; Erich Borghar **1587** 2810 f 66.
Borre, Erik: Erick Borra, bonde i Tjufnäs i Sund **1557** 2676 f 5; Erich Borre **1557** 2671 f 20, **1559** 2698 f 7, **1560** 2714 f 6, **1561** 2733 f 8, **1562** 2741 f 23, **1563** 2742 f 14. Erich Borre, bonde i Lappböle i Sund **1563** 2743 f 8, **1564** 2747 f 6; Erick Borre **1564** 2753 f 19, **1565** 2761 f 24, **1567** 2778 f 22, **1568** 2795 f 21, **1569** 2804 f 22, 2805 f 22, 2807 f 15, **1572** 2807[a] f 12.
» *Mårten:* Morten Borre, bonde i Lappböle i Sund **1537** 2598 f 31, 39, **1539** 2599 f 34, **1552** 2637 f 74.
» *Paval:* Paual Borre, bonde i Lappböle i Sund **1593** 2815[a] f 44.
» *Per:* Per Borree **1530** H.
» *Sifrid:* Siffrid Borre, bonde i Gunnarsby i Sund **1538** 2600 f 11, 32, **1549** 2624 f 66, 2625 f 7, 42, **1551** 2633 f 89, **1553** 2641 f 12, **1557** 2671 f 23, **1559** 2698 f 9, **1560** 2715 f 9, **1561** 2733 f 39, 54, **1562—66** (4 gr); Siffred Porre **1564** 2747 f 60.
Borskare, Jören: Joren Borskare, bonde i Brändbolsta i Sund **1539** 2599 f 35.
Boskap, Gumme: Gunnone Booscap, faste på Åland **1328** S p 29; Gummene Booskaap **1328** S p 29.

Bothe: Bothe **1544** Sv. litt. sällsk:s förh. o. upps. 8 p 207.
Botnekar, Olof: Oloff Botnekar, bonde i Skinnarböle i Geta **1539** 2599 f 56.
Brask, Jöns: Jons Brask, bonde i Tranvik i Sund **1553** 2642 f 20, **1557** 2676 f 16, **1559** 2698 f 11, 49.
» *Nils:* Niels Brask, bonde i Tranvik i Sund **1571** 2807 f 92; Nils Brask **1572** 2807 a f 12.
» *Per:* Per Brask, bonde i Seglinge i Kumlinge.
Bredh: Bredh **1597** Sv. litt. sällsk:s förh. o. upps. 8 p 207.
Brisse, Clemet: Clemet Bridze, nämndeman vid räfsteting vid Kastelholm **1433** U III p 59.
» *Måns:* Måns Bris, bonde på Finnö i Geta **1551** 2633 f 96, **1558** 2687 f 40; Mons Bris **1558** 2688 f 18. Mons Briis **1557** 2676 f 2.
» *Nils:* Nils Brisse, bonde på Finnö i Geta **1539** 2599 f 50.
» *Roger:* Rolff Brisse, bonde i Marby i Eckerö **1539** 2599 f 46; Rogell Brisse **1543** 2603 f 83; Rogel Briisze **1545** 2606 f 56; Roger Briisze **1546** 2610 f 87; Roger Brijsse **1547** 2615 f 47.
Brudhamagh, Paval: Pawal Brwdhamagh, faste på Åland **1410** S p 242.
Brutte, Jeppe: Jeppe Brutthe, bonde i Lemböte i Lemland **1537** 2598 f 40; Jacob Brutij **1539** 2599 f 42; Jeppe Brutte **1539** 2599 f 16, **1552** 2637 f 84, 99; Ijeppa Brotta **1540** 2807 f 25; Jeppe Bruttij **1544** 2603 f 81; Jeppe Bruttj **1545** 2606 f 54, **1546** 2610 f 83; Jacop Bruttii **1547** 2611 f 34; Jep. Bruttij **1547** 2615 f 43, **1554** 2643 f 7; Jacop Brutte **1552** 2637 f 67; Jeppe Bruthe **1553** 2641 f 29, 39; Jeppe Bruti **1553** 2642 f 24; Jep. Brijtt **1559** 2699 f 7.
Budz, Jons: Jons Budz, bonde på Kungsö i Jomala **1550** 2629 f 31.
Buk, Mickel: Mickil Buk, bonde i Lagmansby i Saltvik **1397** S p 212.
Bulder, Knut: Knuth Bulder, bonde i Östergeta **1552** 2637 f 72.
Busk, Jakob: Jakob Bwsk, bonde i Norrsunda i Jomala **1538** 2600 f 19, **1539** 2599 f 44.
Buss: Buss **1539** Sv. litt. sällsk:s förh. o. upps. 8 p 207.
Buur, Johan: Johan Buur, bonde i Frebbenby i Hammarland **1599** 2818 f 72.
Byskalle, Magnus: Magnus Bæskalle i Dalkarby i Jomala **1330** S p 37; Magnus Beskalle **1330** S p 37; Magnus Byaskalla

1330 S p 39; Magnus Byeskalle **1330** S p 36; Magnus Byskalle **1330** S p 37.
Byskeskyttare, Lasse: Lasse Bijskeskijttare, vittne i Saltvik **1556** 2654 f 32.
Bytte, Olef: Oleff Biitter, bonde i Haraldsby i Saltvik **1546** B II p 48; Oleff Bijtta **1549** 2624 f 64; Oleff Bytte **1553** B II p 118; Oleff Bytthe **1553** B II p 117.
Böle, Rasmus: Raszmuss Böle, bonde i Hendriksböle i Jomala **1571** 2807 b f 22.

C.

Cabbe: se Kabbe.
Cloffug, Jöns: Jöns Cloffug, bonde på Hellsö i Kökar **1537** 2598 f 49.
» *Lasse:* Lasse Cloffug, bonde i Långbergsöda i Saltvik **1537** 2598 f 41.

D.

Damma, Olof: Olaff Damma, faste i Finström **1410** S p 242. Oloff Dam*ma*, bonde i Tjudö i Finström **1537** 2598 f 35, 46.
Diekn, Magnus: Magnus Diekn, hövitsman på Åland **1410** S p 240, U II p 95, 97; Magnus Diækn, fogde på Kastelholm **1410** U II p 100; Magnus Dechn, lagman på Åland **1413** U II p 135; Mogns Dechen **1413** U II p 135.
» *Marten:* Marten Diekn, jordägare i Finström **1431** U III p 22.
» *Måns:* Måns Dieckne, bonde i Djekenböle i Hammarland **1589** 2814 f 26.
» *Nils:* Nicles Diekn, underlagman på Åland **1422** U II p 297, **1431** U III p 23; Niglis Diækn **1428** U II p 395, **1431** U III p 8, 24; Nils Diækn **1430** U II p 476, 477, **1431** U III p 3, 5, 25, **1432** U III p 29, 32, 33, 36, **1433** U III p 58, 59; Niclis Dieken **1438** U III p 146. Nils Diekna, bonde i Kattby i Hammarland **1537** 2598 f 43; Nils Dieknä i Hammarland **1537** 2598 f 22, 96, 2600 f 5, **1539** 2599 f 24; Nils Dieknä, bonde i Boda i Hammarland **1538** 2600 f 40.
» *Olof:* Oloff Diækn, lagman på Åland **1381** S p 176. Oloff Diäckn i Hammarland **1545** 2606 f 37.

Doblare, Henrik: Henrich Doblare, bonde på Björkö i Brändö **1561** 2733 f 43.

Drumber, Björn: Biorn Drwmber, nämndeman på Åland **1418** S p 285.

E.

Engelbär, Jons: Jons Engelbär, bonde på Sommarö i Föglö **1569** 2807[a] f 9.

Engilbit, Nils: Nils Engilbit, bonde i Långbergsöda i Saltvik **1537** 2598 f 41.

F.

Fallenberg: se Fellingberg.

Fant, Olaf: Olaff Fant, faste i Eckerö **1432** U III p 28.

Fellingberg, Per: Per Felingberg, bonde på Bergö i Vårdö **1553** 2642 f 19; Per Fallen Berg **1557** 2676 f 8; Pedar Fellinghbergh **1564** B IV p 281; Per Fellenberg **1565** 2761 f 37.

Finne, Clemet: Clemet Finne, bonde i Vestergeta **1567** 2779 f 16. Clemith Finne, bonde i Karrböle i Jomala **1571** 2807[b] f 21.

» *Erik:* Erik Fijnne, faste i Eckerö **1431** U III p 29. Eric Finne, bonde i Östergeta **1545** 2606 f 59, **1547** 2615 f 50.

» *Hendrik:* Hendrich Finne, bonde i Sviby i Jomala **1547** 2611 f 29, **1553** 2641 f 40, **1554** 2647 f 71, **1555** 2648 f 10, **1571** 2807 f 70, **1572** 2807[a] f 15, **1581** 2808 f 8, **1582** 2808 f 68, **1584** 2809 f 7, **1586** 2810 f 11, **1586** 2810 f 35. Henrich Ffinne, bonde i Näs i Saltvik **1550** 2629 f 10; Henrich Finne **1553** 2642 f 27. Hendrik Finne, bonde i Ingby i Jomala **1582** 2808 f 36, **1584** 2809 f 9; Hendrich Finne **1585** 2810 f 13. Hendrick Finne, bonde i Bredbolstad i Hammarland **1589** 2814 f 27, **1591** 2815[b] f 47, **1593** 2815[a] f 36, **1598** 2818 f 52, **1599** 2818 f 72.

» *Jakob:* Jacob Finne, bonde i Flaka i Lemland **1589** 2813 f 7, **1590** 2814 f 41, **1591** 2815[a] f 6, **1592** 2815[a] f 26, **1593** 2815[a] f 46, **1597** 2818 f 42, **1598** 2818 f 64; Jacob Fine **1596** 2818 f 22.

» *Lasse:* Lasse Finne, bonde i Hammarlands Torp **1591** 2815[b] f 47, **1597** 2817 f 37.

Finne, Matts: Matte Fynne bonde i Grelsby i Finström **1537** 2598 f 35, 45, **1538** A IX p 16; Mass Finne **1539** 2599 f 1; Matz Finne **1543** 2603 f 85, **1545** 2606 f 59. Matz Finne, bonde i Jumalaby **1547** 2615 f 45, **1550** 2629 f 52, 80, **1551** 2633 f 93, **1552** 2637 f 85, **1553** 2641 f 28, 41, **1554** 2643 f 9, 2647 f 71; Matz Ffinne **1549** 2624 f 74, 2625 f 23, **1551** 2633 f 70, 117, **1553** 2642 f 5. Matte Ffinne, bonde i Jumala Torp **1552** 2637 f 102.

» *Mårten:* Morten Fijn*n*e, bonde i Grelsby i Finström **1537** 2598 f 35. Morten Finne, bonde i Jomalaby **1543** 2603 f 82, **1553** 2641 f 18. Morten Fyn*n*e, bonde i Gottby i Jomala **1539** 2599 f 44.

» *Niku:* Nijku Fijn*n*e, bonde i Grelsby i Finström **1537** 2598 f 35, **1538** 2600 f 39.

» *Nils:* Nils Finne, bonde i Godby i Finström **1550** 2629 f 58, **1557** 2671 f 2, **1558** 2687 f 43, 2688 f 16. Nielssz Fijnne, bonde i Jussböle i Sund **1551** 2633 f 108.

» *Olof:* Oloff Fyn*n*e, bonde i Grelsby i Finström **1537** 2598 f 45. Oleff Fijnne, bonde i Sonröda i Saltvik **1551** 2633 f 122.

» *Per:* Peer Finne, bonde i Hammarland **1560** B II p 154. P*e*r Finne, bonde i Björsby i Jomala **1571** 2807 f 71, 2807 $^{\underline{b}}$ f 21.

» *Rasmus:* Rasmus Finne, bonde på Brändö i Brändö **1550** 2629 f 74.

» *Siffrid:* Siffrid Fyn*n*e, bonde i Kulla i Sund **1539** 2599 f 1.

» *Simon:* Simon Finne, bonde på Löfö i Vårdö **1550** 2629 f 72. Simon Finne, bonde i Ulvsby i Jomala **1560** 2708 f 13, **1561** 2730 f 19. Simon Finne, bonde i Västansunda i Jomala **1583** 2808 f 69, **1585** 2810 f 11.

» *Tomas:* Thomas Finne, bonde i Grelsby i Finström **1545** 2606 f 59. Thomas Finne, bonde i Långbergsöda i Saltvik **1588** 2814 f 10, **1590** 2814 f 34, **1591** 2815 $^{\underline{a}}$ f 1, **1592** 2815 $^{\underline{a}}$ f 21. Thomas Fin*n*e, bonde i Träsk i Sund **1549** 2625 f 9, **1553** 2641 f 32; Thommas Finne **1550** 2629 f 42; Tomas Finne **1551** 2633 f 64, **1552** 2637 f 81, **1553** 2642 f 21; Thomas Ffinne **1554** 2647 f 65. Thomas Finne, bonde i Möckelby i Jomala **1587** 2810 f 56, **1588** 2810 f 78, **1589** 2814 f 4, **1590** 2811 f 23. Thomas Finne, bonde i Södersunda i Jomala **1591** 2815 $^{\underline{a}}$ f 14, **1591** 2815 $^{\underline{b}}$ f 45, **1592** 2815 $^{\underline{a}}$ f 33.

» *Tomus:* Store Tomus Finne, bonde i Grelsby i Finström **1538** A IX p 16.

Finduett, Per: Per Finduett, bonde i Vargata i Vårdö **1544** 2603 f 4.
Finvid, Per: Per Fijnwid, bonde på Fiskö i Brändö **1537** 2598 f 47.
Fiskare, Per: Per Fiskare, bonde i Sottunga **1550** 2628 f 24.
Foglhath, Erik: Erik Foglhath i Saltvik **1539** 2599 f 28.
Fouglhatt, Matts: Madz Fouglhatt, bonde i Främmanby i Saltvik **1584** 2809 f 10; Madz Fouglhat **1585** 2810 f 22, **1586** 2810 f 43.
Fowdhen, Marcus: Marcus Fowdhen, bonde i Ytterby i Jomala **1595** 2815 [b] f 24; Marcus Foudhe **1598** 2818 f 50.
Frogare: Frogare **1542** Sv. litt. sällsk:s förh. o. upps. 8 p 207.
Froth, Lasse: Las. Froth, bonde i Hulta i Sund **1588** 2810 f 91.
Färjkarl, Olef: Oleff Ferikarll i Haraldsby i Saltvik **1565** 2762 f 15; Oleff Färikar **1592** 2815[a] f 21.

G.

Galla, Gertrud: Gærtrudh Galla, vittne vid landsting vid Saltviks kyrka **1422** U II p 297.
Galle, Erik: Erich Galle, bonde i Enbolstad i Finström **1588** B II p 240.
» *Eskil:* Eskil Galle, bonde i Enbolstad i Finström **1593** 2815 [a] f 39, **1595** 2815 [b] f 29, **1596** 2818 f 14, **1597** 2818 f 34, **1599** 2818 f 76.
» *Henrik:* Hin*rich* Galle, bonde i Enbolstad i Finström **1537** 2598 f 46, **1543** 2603 f 85, **1545** **2606** f 57, **1546** 2610 f 88, 2610 [a] f 7, **1549** 2625 f 31, 40, **1553** 2641 f 10, 44, **1554** 2643 f 11, **1559** 2698 f 48; Hen*rich* Galle **1550** 2629 f 61, **1551** 2633 f 120, **1554** 2647 f 88, **1555** 2648 f 14, 2650 f 127, **1558** 2687 f 41, 2688 f 19, 2689 f 28, **1559** 2698 f 15, **1564** 2753 f 15, 2754 f 16, **1560—61** (3 gr). Henric Galle, bonde i Pättböle i Finström **1551** 2633 f 74.
» *Jöns:* Jöns Galle, bonde i Bredbolstad i Hammarland **1544** 2603 f 15. Jöns Galle, bonde i Marby i Hammarland **1549** 2625 f 55.
» *Siffred:* Siffr*ed* Galle, bonde i Bredbolstad i Hammarland **1544** 2603 f 15, **1582** 2808 f 43, **1587** 2810 f 59, **1588** 2810 f 81.
Galnapetesson, Thorkillus: Thorkillus Galnapætesson, faste i Saltvik **1322** S p 20; Thorkillus Gullapetæson **1322** S p 19.

Galt, Johan: Johan Galtt, bonde på Björkö i Kumlinge **1546** 2610 f 70, 80, **1568** 2795 f 25, **1569** 2804 f 26; Johan Galth **1547** 2615 f 40, **1552** 2637 f 95, **1553** 2641 f 36, **1554** 2643 f 4, 2647 f 66; Jöns Galtt **1549** 2624 f 67, **1582** 2808 f 86; Jöns Galth **1549** 2625 f 45; Jören Galt **1557** 2675 f 19; Johann Galtth **1559** 2698 f 80; Johan Galt **1560** 2715 f 15; Joen Galt **1561** 2733 f 43; Joon Galtt **1564** 2754 f 23; Jöns Galltt **1584** 2809 f 30. Johann Galth, bonde i Lappå i Brändö **1551** 2633 f 91.

Garper, Thore: Thore Garper, faste i Finström **1367** S p 135.

Gette, Måns: Mons Gette, dräng på Kastelholm **1543** 2602 f 9. Mons Getthe i Önningeby i Jomala **1546** H (2 gr).

Gilböle, Mickel: Michel Gilböle, bonde i Ämnäs i Finström **1557** 2676 f 4.

Glasmestar, Bent.: Bent. Glasmestar, bonde i Torrbolstad i Finström **1594** 2815 b f 8.

Gok, Nisse: Nisse Gok, faste i Finström **1406** U II p 65. Se ock Gök.

Gotte, Jöns: Jöns Gothe, bonde i Önningeby i Jomala **1571** 2807 a f 13; Jöns Gutte **1571** 2807 f 97; Jöns Gotte **1572** 2807 a f 16.

» *Måns:* Mons Gotte, bonde i Önningeby i Jomala **1537** 2598 f 50, **1539** 2599 f 32, **1545** 2606 f 58, **1547** 2615 f 49, **1550** 2629 f 84, **1552** 2637 f 69, **1558** 2688 f 2, **1560** 2708 f 15, **1565** 2762 f 6, **1568** 2794 f 12, **1568—69** (3 gr); Mons Gothe **1553** 2641 f 45; Monss Gåtte **1553** 2642 f 5; Mons Gote **1554** 2643 f 13; Mons Gåtte **1558** 2687 f 5, **1571** 2807 f 68; Mons Skotte **1561** 2730 f 19; Mons Gåte **1562** 2737 f 3, 22, 31; Mons Gotthe **1569** 2807 f 18. Mons Gothe, bonde i Gottby i Jomala **1543** 2603 f 86.

Greffueström, Lasse: Lasse Greffueström, bonde i Olsnäs i Geta **1558** 2688 f 18.

Grijsla, Peder: Pædher Grijsla, nämndeman vid räfsteting vid Kastelholm **1433** U III p 59.

Grock, Måns: Mons Grock, nämndeman vid ting i Kökar **1550** B II p 86.

Groth, Hans: Hans Groth, bonde i Hulta i Sund **1592** 2815 a f 23, **1595** 2815 a f 34, **1597** 2818 f 39.

» *Hemming:* Heming Groth, bonde i Koskenpää i Brändö sn **1558** 2681 f 25.

» *Per:* Per Grotth, bonde i Koskenpää i Brändö **1551** 2633 f 65; Per Groth **1552** 2637 f 82.

Gubbe, Olof: Oluff Gubbe, bonde i Strömma i Hammarland **1589** 2814 f 27.

Gök, Björn: Biorn Gök, faste i Finström **1428** U II p 395; Björn Gök, faste i Saltvik **1430** U II p 476; Biorn Gök, faste i Sund **1431** U III p 5. Se ock Gok.

» *Olaf:* Olaff Gök från Åland **1422** U II p 297.

H.

Hak, Jösse: Jösse Hak, bonde i Eckerö Torp **1431** U III p 7.

» *Peder:* Pædher Hak, bonde i Eckerö Torp **1431** U III p 7.

Harerka: Harerka, faste på Åland **1328** S p 29; Harekka **1328** S p 29.

Hartiuik, Staffan: Staffan Hartiuik, bonde i Jumalaby **1537** 2598 f 44.

Helsing, Peder: Pædher Helsing, faste i Finström **1431** U II p 26; Pædher Helsing, faste i Saltvik **1432** U III p 30.

Hem, Jöns: Jonssz Hem, bonde i Bovik i Hammarland **1553** 2642 f 14.

Hemmi, Jöns: Ionss Hemmj, bonde i Bovik i Hammarland **1553** 2642 f 14.

Hertoge, Thore: Thore Hertoghe, faste på Åland **1410** S p 240; Thore Hertoge, faste i Sund **1431** U III p 19, 24, 27.

Hoffman, Gudhstorm: Gudhstorm Hoffman (på Åland?) **1414** S p 259; Gotstorm Hoffman **1418** S p 284.

Holling, Gregers: Gregers. Holling, bonde i Storby i Eckerö sn **1591** 2815 b f 48.

Holm, Jöns: Jöns Holm, bonde i Gottby i Jomala **1586** 2810 f 35; Jöns Holms **1591** 2815 b f 44, **1592** 2815 a f 33, **1594** 2815 b f 4, **1595** 2815 b f 23, **1596** 2818 f 28, **1598** 2818 f 49, **1599** 2818 f 69. Jöns Holms, bonde på Möckelö i Jomala **1582** 2808 f 68, **1590** 2814 f 23, **1591** 2815 b f 46, **1592** 2815 a f 35, **1594** 2815 b f 6, **1595** 2818 b f 25, **1598** 2818 f 49, **1599** 2818 f 8, 10; Jöns Holm **1584** 2809 f 7, **1586** 2810 f 35, **1599** 2818 f 69.

» *Måns:* Måns Holm, bonde i Västansunda i Jomala **1581** 2808 f 8; Måns Holms **1582** 2808 f 35.

» *Staffan:* Staffan Holms, bonde i Västansunda i Jomala **1537** 2598 f 33, 43.

Holst, Clas: Clauss Holsth, bonde i Brändbolsta i Sund **1551** 2633 f 108, **1552** 2637 f 95, **1567** 2779 f 22, **1569** 2804

f 23, 2805 f 22, 2807 f 15, **1570** 2807 f 50; Claus Holst **1553** 2641 f 34; Clas Holst **1554** 2643 f 3, **1565** 2761 f 24, 2762 f 18, **1572** 2807 [a] f 12; Class Holst **1564** 2753 f 20; Claes Hålsth **1567** 2778 f 22, **1568** 2795 f 22; Claes Holsth **1571** 2807 f 92. Claffug Holsth, bonde i Jussböle i Sund **1550** 2629 f 72.

Holst, Matts: Matts Holst, bonde i Borgboda i Saltvik **1558** 2688 f 22. Mattz Holst, bonde i Djäkenböle i Hammarland **1556** B III p 336 (2 gr); Mattz Holsth **1556** B III p 336; Madz Holst **1567** 2777 f 21 (2 gr); Matz Holst **1583** 2809 f 18, **1586** 2810 f 39, **1587** 2810 f 59, **1588** 2810 f 81. Matz Holsth, bonde i Träsk i Sund **1546** 2610 f 89, **1551** 2633 f 122, **1554** 2643 f 13; Mattz Holst **1547** 2615 f 49, **1550** 2629 f 84, **1553** 2641 f 45. Matz Holsth, bonde i Västerboda i Hammarland **1543** 2603 f 86, **1571** 2807 [b] f 24; Mattz Holtt **1545** 2606 f 58; Mathes Holsth **1554** 2643 f 9, **1561** 2730 f 20, **1569** 2805 f 13, 2807 f 28; Mats Holst **1555** 2648 f 12; Matz Holstt **1560** 2708 f 10; Madz Holst **1564** 2754 f 11, **1565** 2761 f 12, **1585** 2810 f 15; Mattz Holsth **1565** 2761 [a] f 4, **1571** 2807 f 64; Madz Hålsth **1567** 2778 f 13, **1568** 2795 f 12; Madz Hålstz **1567** 2779 f 27. Matz Holsth, bonde i Önningeby i Jomala **1546** H (4 gr).

Homan: Homan **1537** Sv. litt. sällsk:s förh. o. upps. 8 p 207.

Hordh, Olaf: Olaff Hordh, bonde i Norrby i Lemland **1549** 2625 f 36, **1550** 2629 f 17.

Huingalen, Olef: Oleff Huingalen, bonde på Järsö i Föglö **1550** 2629 f 45.

Hök, Clemet: Clemith Högh i Hökstorp i Hammarland **1552** 2637 f 65; Clemeth Höck **1553** 2641 f 9, **1554** 2647 f 89, **1562** 2740 f 46; Clemett Hök **1555** 2650 f 132.

» *Erik:* Erich Hock, bonde i Hökstorp i Hammarland **1548** B II p 58; Erik Hök **1549** B II p 67; Erich Höck **1550** 2629 f 24.

» *Kirstin:* Kirstin Hok i Torp i Hammarland **1560** B II p 154; Kirstin Hök **1562** 2740 f 46.

» *Lasse:* Lasse Höck, bonde på Töftö i Vårdö **1554** 2603 f 30. Lasse Höck, bonde i Hökstorp i Hammarland **1548** B II p 58, **1552** 2637 f 65.

» *Nils:* Nils Höck, bonde i Hökstorp i Hammarland **1548** B II p 58, **1549** B II p 67.

Hökx, Ramborg: Ramborg Hökx **1537** 2598 f 34, 43.

I.

Ille, Erik: Erich Jlle, bonde i Lavsböle i Saltvik **1560** 2714 f 2, 2715 f 6, **1565** 2761 f 21.

» *Jöns:* Iöns Ille, bonde i Eckerö kyrkoby **1546** B II p 51, **1549** B II p 77.

» *Olef:* Oluff Ille, bonde i Eckerö kyrkoby **1591** 2815 b f 48; Olef Ille **1594** 2815 b f 12; Olef Ijlle **1595** 2815 b f 27.

Ingebiörn, Staffan: Staffan Jngebiorn, faste i Lemland **1433** U III p 44; Ingebiörn, faste i Jomala **1438** U III p 143.

J.

Jord, Berid: Berid Jord, bonde i Godby i Finström **1537** 2598 f 35.

Junkar, Clemet: Clemeth Junckar, bonde i Gottby i Jomala **1590** 2814 f 23.

» *Erik:* Erik Jwnkar, bonde i Bjärströmskulla i Finström **1537** 2598 f 45, **1559** 2698 f 17; Erik Ionkar **1539** 2599 f 48; Eric Iunckar **1545** 2606 f 57; Erich Iunckar **1547** 2615 f 48, **1549** 2624 f 77, 2625 f 29, **1552** 2637 f 71, 87, **1553** 2641 f 11, 2642 f 9, **1554** 2643 f 11, 2647 f 74; Erich Junckar **1550** 2629 f 59, 82, **1551** 2630 f 4, 119, **1552** 2637 f 104, **1553** 2641 f 24, **1555** 2648 f 13. Eric Junckar, bonde i Gottby i Jomala **1569** 2807 f 20; Erik Junkar **1571** 2807 f 69; Erich Juncker **1571** 2807 b f 20; Erich Jvnckar **1572** 2807 a f 14; Erick Junckar **1582** 2808 f 68; Erik Junckare **1582** 2808 f 34.

» *Jöns:* Jöns Ionkare, bonde i Hellsby i Hammarland **1539** 2599 f 47; Jöns Junckar **1544** 2603 f 16, **1545** 2606 f 37, **1553** 2641 f 10, **1564** 2747 f 2, **1566** 2770 f 3; Jons Iunckar **1549** 2625 f 55.

» *Olof:* Oloff Ionkar, bonde i Söderboda i Hammarland **1539** 2599 f 47; Oleff Iunckar **1545** 2606 f 56, **1547** 2615 f 46, **1549** 2624 f 75, 2625 f 25, **1551** 2633 f 117, **1553** 2641 f 25, 42, 2642 f 13, **1569** 2807 f 28; Olaff Junckar **1550** 2629 f 23, 24, 80; Ole Junckar **1551** 2633 f 71; Oluff Jwnckar **1551** 2633 f 102; Oleff Junckar **1552** 2637 f 86, 102, **1554** 2643 f 9, **1555** 2647 f 12, **1558** 2689 f 12, **1564** 2754 f 11, **1565** 2762 f 9, **1571** 2807 b f 24; Oleff Jonckar **1554** 2647 f 72, **1558** 2688 f 12; Oleff Junkar **1557** 2666 f 38, **1559**

2699 f 14, **1560** 2708 f 10, **1561** 2729 f 14, 2730 f 20; Oleff Juncker **1558** 2687 f 49; Oluff Junckar **1567** 2778 f 12, **1568** 2795 f 11, **1571** 2807 f 64; Oluff Junckars **1597** 2817 f 79. Oluff Junckar, bonde i Kulla i Finström **1557** 2676 f 5, **1558** 2688 f 16; Olaff Iunckar **1570** 2807 f 32; Oloff Junkare, bonde i Hellsby i Hammarland **1585** 2810 f 15; Oluff Junckar **1597** 2817 f 37.

Junkar, Per: Per Jonkar, bonde i Bertby i Saltvik **1537** 2598 f 41.

Junkars, hustru Karin: Hustru Karin Junckars i Gottby i Jomala **1587** 2810 f 56, **1588** 2810 f 78, **1589** 2814 f 4.

Jutte, Jören: Jören Jwtte, bonde i Mångstekta i Sund **1551** 2633 f 108.

Jägare, Simon: Simon Jägare, bonde i Tjudö i Finström **1592** 2815 a f 19, **1596** 2818 f 14.

Järl, Jop: Jop Jærl, faste i Lemland **1431** U III p 25.

K (se även C och Q).

Kabbe, Jören: Jören Cabbe, bonde i Persby i Sund **1582** 2808 f 38, **1584** 2809 f 24, **1585** 2810 f 24, **1586** 2810 f 45.

» *Nils:* Niels Kabbe, bonde i Persby i Sund **1567** 2778 f 23, **1568** 2795 f 23, 2796 f 23, **1569** 2804 f 24, 2805 f 23.

Kalen, Jakob: Jacob Kalen, faste på Åland **1528** S p 29.

Kalle, Henrik: Henrich Kalle, bonde i Enbolstad i Finström **1547** 2615 f 48, **1550** 2629 f 83, **1552** 2637 f 88, 105, **1553** 2641 f 24.

» *Jöns:* Jonss Kalle, bonde i Bredbolstad i Hammarland **1550** 2629 f 32.

Killing, Erik: Eriick Killing, bonde i Bertby i Saltvik **1553** 2642 f 28; Erich Killing **1554** 2647 f 64, **1555** 2648 f 3, **1564** 2754 f 18, **1565** 2761 f 22, **1568** 2783 f 19, **1581** 2808 f 12, **1582** 2808 f 46; Erich Killingh **1553** 2641 f 24, 34, **1559** 2698 f 4, **1567** 2777 f 22, **1568** 2784 f 56; Erick Kiling **1557** 2676 f 9, **1560** 2755 f 6; Erich Kelingh **1558** 2689 f 19; Erick Keling **1561** 2733 f 6, 36; Erich Kijllingh **1565** 2762 f 16, **1567** 2778 f 20, 2779 f 19, **1568** 2784 f 54.

» *Jöns:* Jöns Keling, bonde i Bertby i Saltvik **1537** 2598 f 36, 41, **1544** 2603 f 4, **1545** 2606 f 49, **1546** 2610 f 78; Jöns Kedling **1538** 2600 f 25; Jöns Keeling **1539** 2599 f 52; Jöns Käling **1544** 2603 f 76; Jons Killingh **1547** 2615 f 38, **1549** 2625 f 4, **1550** 2629 f 71; Jons Kijliing **1549**

2624 f 65; Jöns Kijllingh **1550** 2629 f 37; Jöns Killing **1551** 2633 f 62, **1552** 2637 f 80.

Killing, Thomas: Thomas Killing, bonde i Bertby i Saltvik **1583** 2808 f 79, **1584** 2809 f 10; Thomas Killingx **1586** 2810 f 43.

Klockare, Hans: Hans Clockare, bonde i Helstorp i Lemland **1550** 2629 f 50.

» *Henrik:* Henrich Clokare, bonde i Sonröda i Saltvik **1537** 2598 f 41. Henrich Klockar, bonde i Främmanby i Saltvik **1544** 2603 f 75; Hindrich Klochare **1546** 2610 f 77; Henrich Clockare **1547** 2615 f 37, **1550** 2629 f 70, **1551** 2633 f 107, **1552** 2637 f 92, **1553** 2641 f 23; Hindrich Klockare **1549** 2624 f 64; Hijnrich Clockar **1553** 2641 f 33.

» *Matts:* Matz Clockar, bonde i Eckerö kyrkoby **1597** 2818 f 32.

» *Nils:* Nils Clockare, bonde i Sonröda i Saltvik **1537** 2598 f 41: Nils Klockare, bonde i Eckerö Storby **1596** 2818 f 53, **1599** 2818 f 73.

» *Per:* Per Klockare i Föglö **1549** 2625 f 47.

Knape, Erik: Erijck Knape, bonde i Östergeta **1543** 2603 f 87.

» *Hans:* Hans Monsson Knape, bonde i Ulvsby i Jomala **1585** 2810 f 12, **1586** 2810 f 37.

» *Måns:* Mons Knappe, bonde i Jomalatorp i Jomala **1537** 2598 f 50, **1539** 2599 f 32.

Knop: Knop **1570** Sv. litt. sällsk:s förh. o. upps. 8 p 207.

Kock, Marcus: Marcus Kock, bonde i Tranvik i Sund **1592** 2815ª f 24, **1597** 2818 f 40.

» *Siffred:* Siffre Kock, bonde i Tängsöda i Saltvik **1591** 2815ª f 1, **1597** 2818 f 37; Siffre Coch **1598** 2818 f 59.

Kocke, Måns: Mons Kocke, dräng på Kastelholms slott **1543** 2602 f 9.

Kog, Hemming: Heming Kogh, faste i Sund **1410** S p 240; Hemmingh Koog, nämndeman i Sund **1418** S p 284; Hemming Kog, faste i Sund **1431** U III p 24, 27; Hemming Kog, faste i Saltvik **1431** U II p 476.

» *Olaf:* Olaff Kog, faste i Saltvik **1429** U II p 440.

» *Sven:* Swen Kog, jordägare i Sund **1431** U III p 24.

Kolare, Måns: Mons Kolare, bonde i Granboda i Lemland **1591** 2815ª f 6. Mons Colare, bonde i Lumperby i Lumparland **1596** 2818 f 22.

» *Olef:* Oleff Kolare, bonde i Tosarby i Sund **1544** 2603 f 34.

Kolben, Nisse: Nisse Kolben, nämndeman vid ting i Jomala **1438** U III p 144.

Konung, Olef: Oleff Konung, bonde i Gottby i Jomala **1564** 2754, f 9; Oleff Konungh **1564** 2753 f 9. Oloff Konnungh, bonde på Kungsö i Jomala **1571** 2807 f 69; Oloff Konongh **1572** 2807[a] f 14.

Koppar, Nils: Nils Koppar, bonde i Karrböle i Jomala **1544** 2603 f 14.

Koppare, Henrik: Henrich Koppare i Grelsby i Finström **1544** 2603 f 34; Henrich Kopp*er* **1544** 2603 f 18.

Kracka, Henrik: Hendrick Kracka, bonde i Haga i Saltvik **1597** 2816 f 112.

Kranck, Mickel: Michel Kranck, bonde i Eckerö Storby **1586** 2810 f 40, **1589** 2814 f 28, **1591** 2815[b] f 48; Michel Kranch **1593** 2815[a] f 37.

Krok, Erik: Erik Krok, bonde i Sonnboda i Föglö **1537** 2598 f 48, **1539** 2599 f 39; Erich Krock **1558** 2688 f 10; Erich Krok **1558** 2689 f 2; Erik Kråk **1569** 2807 f 9, **1571** 2807 f 76. Erick Kroock, bonde i Karrböle i Jomala **1583** 2808 f 69, **1588** 2810 f 79; Erick Krook **1587** 2810 f 57, **1589** 2814 f 5, **1591** 2815[b] f 45.

» *Lasse:* Lasse Krock, bonde i Karrböle i Jomala **1594** 2815[b] f 5; Lasse Krok **1595** 2815[b] f 24; Lasse Krook **1599** 2818 f 9, **1597** 2818 f 29, **1598** 2818 f 50, **1599** 2818 f 70.

» *Olef:* Olaff Krok, faste i Lemland **1433** U III p 44. Oleff Kroock, bonde i Karrböle i Jomala **1545** 2606 f 55, **1546** 2610 f 85, **1547** 2615 f 45; Oluff Krock **1549** 2625 f 23, **1550** 2629 f 80, **1551** 2633 f 70, 117, **1552** 2637 f 86, 102, **1553** 2641 f 41, **1554** 2643 f 9, **1555** 2648 f 11, **1559** 2699 f 13, **1561—65** (2 gr); Oleff Krok **1550** 2629 f 52, **1560** 2707 f 50, 2708 f 6, **1561** 2729 f 10, 75, 76; Oleff Kroch **1553** 2641 f 28, **1567** 2779 f 9, **1571** 2807 f 71. Olaff Krok, bonde på Kökar **1550** B II p 86.

» *Vaste:* Vaste Krok, bonde i Knutsboda i Lemland **1539** 2599 f 42; Vaste Krock **1550** 2629 f 49.

Kråka, Erik: Erich Kråka, bonde i Bredbolstad i Hammarland **1587** 2810 f 59, **1588** 2810 f 81, **1599** 2818 f 72.

Kugg, Bertel: Bertel Cugg, bonde i Finnby i Sund **1596** 2818 f 20, **1597** 2818 f 40, **1598** 2818 f 62, **1599** 2818 f 82.

» *Jacob:* Jacob Kwg, bonde i Lagmansby i Saltvik **1539** 2599 f 33. Jacob Kuck, bonde i Haraldsby i Saltvik **1544** 2603 f 75; Jacob Kugh **1545** 2606 f 49, **1547** 2615 f 37.

» *Matts:* Mattz Kugg, bonde i Finnby i Sund **1558** 2689 f 22, **1560** 2715 f 9, **1561** 2733 f 39, **1571** 2807 f 92,

1582 2808 f 65; Matz Kugge **1565** 2762 f 19, **1567** 2778 f 23, 2779 f 23, **1568** 2795 f 23, **1569** 2804 f 24, 2805 f 23; Mattz Kug **1569** 2807 f 14; Matz Kwk **1572** 2807 a f 11; Matz Cugg **1582** 2808 f 38, **1584** 2809 f 25, **1585** 2810 f 25, **1587** 2810 f 25, **1588** 2810 f 90, **1591** 2815 a f 3, **1592** 2815 a f 24, **1594** 2815 b f 2, **1595** 2815 b 34; Matz Cug **1593** 2815 a f 44; Matz Cwgg **1586** 2810 f 46.

Kugg, Mickel: Michel Kug, bonde i Finnby i Sund **1538** B II p 18. Michil Kwg, bonde på Sandö i Sund **1539** 2599 f 35.

» *Olof:* Oloff Kwg, bonde i Enbolstad i Finström **1537** 2598 f 46.

» *Per:* Per Kugg i Östergeta **1557** 2687 f 39, **1561** 2733 f 16; Per Kuugh **1559** 2698 f 14; Peer Kugg **1564** 2753 f 15, 2754 f 15; Per Kug **1565** 2761 f 18.

» *Tomas:* Tomas Kugh, bonde i Enbolstad i Finström **1568** 2792 f 64.

Kukuall, Peder: Peder Kwkuall, bonde i Östergeta **1560** 2714 f 18.

Kutt, Måns: Mons Kwt, bonde i Eckeröby **1537** 2598 f 42; Mons Kwth **1538** 2600 f 20.

» *Olef:* Oleff Kutt, bonde i Eckerö storby **1548** B II p 58.

Kyrkvärd, Lasse: Lasse Kyrchuerd, bonde i Månstekta i Sund **1595** 2815 b f 34.

L.

Labbe, Matte: Matte Labbe i Eckerö **1538** 2600 f 20.

Ladugårdskarl, Nils: Nilss Ladugordz karl, bonde i Jusseböle i Sund **1552** 2637 f 93; Nils Ladegårdz kar **1553** 2641 f 34; Niels Ladugårskar **1554** 2643 f 2, **1555** 2648 f 4.

Landbo, Bencht: Bencht Lanbo, bonde i Lagmansby i Saltvik **1594** 2815 b f 32.

» *Bertel:* Bertel Landboo, bonde i Toböle i Saltvik **1594** 2815 b f 33; Bertel Lanbo **1595** 2818 f 60.

» *Erik:* Erich Lanbo, bonde i Lagmansby i Saltvik **1586** 2810 f 43.

» *Hans:* Hans Lanbo, bonde i Lagmansby i Saltvik **1581** 2808 f 12; Hans Landbo **1582** 2808 f 46.

» *Marit:* Marit Landbo i Lagmansby i Saltvik **1584** 2809 f 10.

» *Mickel:* Michel Landbo, bonde i Toböle i Saltvik **1582** 2808 f 47; Michel Landboo **1584** 2809 f 11.

Landbo, Nils: Nils Lanbo, bonde i Långbergsöda i Saltvik **1581** 2808 f 12, **1583** 2808 f 79; Nils Landbo **1582** 2808 f 46, **1584** 2ö09 f 10.

» *Olef:* Oleff Larsson Lanbo, bonde i Sonröda i Saltvik **1583** 2808 f 80. Oleff Landbo, bonde i Långbergsöda. Saltvik **1594** 2815 $^{\underline{b}}$ f 13.

» *Pedher:* Pedher Landboo, bonde i Olsnäs i Geta **1588** 2810 f 86.

» *Simon:* Simon Lanbo, bonde i Långbergsöda i Saltvik **1581** 2808 f 12, **1583** 2808 f 79; Simon Landbo **1582** 2808 f 46, **1584** 2809 f 10. Simon Lanbo, bonde i Toböle i Saltvik **1581** 2808 f 13; Simon Landbo **1582** 2808 f 47.

» *Staffan:* Staffan Lanbo, bonde i Lagmansby i Saltvik **1581** 2808 f 12, **1585** 2810 f 12; Staffan Landbo **1582** 2808 f 46, **1584** 2809 f 10.

Landskneckt, Nils: Nils Lansknectth, bonde i Emkarby i Finström **1559** 2698 f 17.

Langabeen, Magnus: Magnus Langabeen, köpvittne i Sund **1397** S p 212.

Lang, Lorens: Larens Langh, faste på Åland **1410** S p 242.

Lange, Bonde: Bonde Lange, faste i Sund **1381** U I p 384; Bonde. Langhe **1381** S p 176.

Lapp, Gunnar: Gunnar Lapp, nämndeman på Åland **1418** S p 284.

» *Jop:* Jop Lap, faste i Saltvik **1430** U II p 476; Jop Lap, faste i Sund **1431** U III p 19, **1432** U III p 32, 33, 36.

Lapper, Peder: Pædher Lapper från Finström **1431** U III p 26.

Lekare, Nils: Nils Lekare, faste i Sund **1431** U III p 5, **1432** U III p 36.

Leppa, Lassa: Lassa Læppa på Åland **1429** U II p 438; Lassa Leppa **1429** U II p 438.

Lille, Erik: Erick Lille, bonde i Lavsböle i Saltvik **1555** 2650 f 131, **1558** 2688 f 21; Erick Lillie **1557** 2676 f 9.

» *Matts:* Madz Lille, bonde i Lavsböle i Saltvik **1581** 2808 f 12, **1582** 2808 f 46, **1584** 2809 f 10.

» *Mickel:* Michel Lille, bonde i Lavsböle i Saltvik **1586** 2810 f 43.

» *Per:* Per Lille, bonde i Seglinge i Kumlinge **1558** 2688 f 21.

Liugare, Knut: Knutt Liugare, bonde i Lumparby i Lumparland **1541** 2606 f 58.

Longh, Per: Per Longh, bonde i Vässingsboda i Lemland **1558** 2688 f 7.

Lumpa, Erik: Erik Lwmppa, bonde i Krokstad f Lumparland **1537** 2598 f 32.

» *Måns:* Mons Lompe, bonde i Lumparby i Lumparland **1582** 2808 f 48, **1583** 2809 f 22.

» *Per:* Per Lwmppa, bonde i Lumparby i Lumparland **1537** 2598 f 41; Per Lumppo **1543** 2602 f 15; Per Lumppe **1549** 2625 f 18, **1551** 2633 f 69; Per Lumpe **1550** 2629 f 48, **1552** 2637 f 84.

M.

Munk, Mickel: Michel Mwnk, nämndeman i Sund **1418** S p 285.

Murmestare, Erik: Erick Murmestar*e*, bonde i Björsby i Jomala **1587** 2810 f 57. Erick Murmestare, bonde i Jumalaby **1586** 2810 f 36; Erick Mwrmestare **1588** 2810 f 79. Erich Murmester, bonde i Jumalatorp **1591** 2815^{b} f 44; Erick Mwrmestare **1592** 2815^{a} f 33. Erich Murmestare, bonde på Möckelö i Jomala **1592** 2815^{a} f 35, **1596** 2818 f 30, **1598** 2818 f 49; Erick Mwrmästare **1594** 2815^{b} f 6. Erich Murmes*tare*, bonde i Högbolsta i Sund **1598** 2818 f 61.

» *Jöns:* Jons Mvremestar, bonde i Möckelby i Jomala **1572** 2807^{a} f 14; Jöns Mwrmestare, bonde i Torp i Jomala **1587** 2810 f 56.

» *Knut:* Cnuth Murmestar*e*, bonde i Högbolsta i Sund **1585** 2810 f 24, **1586** 2810 f 45, **1592** 2815^{a} f 23.

» *Olof:* Oluff Murmestar*e*, bonde i Lillbolstad i Hammarland **1599** 2818 f 73.

Möllar, Hans: Hans Möllar, bonde i Kvarnbo i Saltvik **1598** 2818 f 59.

Mölnare, Jakob: Jakob Mölnar*e*, bonde i Kvarnbo i Saltvik **1539** 2599 f 33.

N.

Nebbe, Thore: Thore Neb, faste i Finström **1431** U III p 2; Thore Nebbe, faste i Sund **1431** U III p 23.

Nordhanåker, Olaf: Olaff Nordha*n* åker, bonde i Gölby i Jomala **1589** 2814 f 5.

Norgordz, Örien: Örien Norgordz, bonde i Haraldsby i Saltvik **1588** 2810 f 88.

Nylänning, Jakob: Iacop Nylenige, bonde i Kallsö i Föglö **1549** 2624 f 69.

» *Siffrid:* Siffridt Nyläning på Mickelsö i Vårdö sn **1557** 2676 f 8.

O.

Orman, Peder: Pæder Orman **1431** U III p 4.
Orre, Olof: Oloff Orre, bonde i Sviby i Jomala **1538** B II p 11, 12; Olaff Orra **1548** B II p 64.

P.

Pahaialka, Mickel: Michill Paha ialka i Jomala **1561** 2730 f 19; Michel Pahaialcka **1562** 2740 f 40, **1566** 2763 f 26.
Pansre, Erik: Errick Panssre, bonde i Emkarby i Finström **1539** 2599 f 49.
» *Per:* Per Pansre, bonde i Emkarby i Finström **1539** 2599 f 49.
Pantzar, Olef: Oleff Pantzar, bonde i Dalkarby i Jomala **1554** 2647 f 87.
Paulsmag, Olaf: Olaff Pawlsmag, faste i Finström **1431** U III p 3.
Porse, Magnus: Magnus Porse, faste i Saltvik **1539** U II p 440.
Prestöö, Malin: Malin Prestöö i Geta **1564** 2747 f 3.

Q.

Quarnbyggare, Oloff: Oloff Quarnbyggare, bonde i Finby i Sund **1595** 2815^{b} f 34.

R.

Ram, Knut: Knut Ram, bonde i Östergeta **1582** 2808 f 51.
» *Magnus:* Magnus Ram i Geta **1567** B IV p 339.
» *Måns:* Mons Ram, bonde i Östergeta **1543** 2603 f 86, **1550** 2629 f 84, **1551** 2633 f 122, **1553** 2641 f 45, **1554** 2643 f 13, **1556** 2654 f 52, **1558** 2681 f 40, 2688 f 18, **1560** 2714 f 24, 2715 f 3, **1561—80** (6 gr); Måns Raam **1565** 2762 f 13; Måns Rann **1568** 2795 f 16.
Rambar, Jös: Jös Rambar, faste i Finström **1430** U II p 477; Jös Ramber **1431** U III p 26.
» *Olof:* Oloff Rambar, faste i Sund **1431** U III p 36.
Rask, Mickel: Michel Rask, bonde i Posta i Hammarland **1589** 2814 f 27, **1591** 2815^{a} f 47, **1593** 2815^{a} f 36.

Rasmusböle, Knut: Knut Rasmusböle, bonde i Rasmusböle i Jomala **1592** 2815ª f 34, **1599** 2818 f 9.

Reff, Lasse: Lasse Reff i Torp i Hammarland **1538** 2598 f 88, 90, **1544** 2603 f 16.

» *Måns:* Monss Reff i Jumalaby **1553** 2641 f 18, **1554** 2647 f 87. Mons Reff, bonde i Önningeby i Jomala **1545** 2606 f 59, **1546** 2610 f 90.

» *Påval:* Påuell Räff, bonde i Östanträsk i Hammarland **1585** 2810 f 15, **1587** 2810 f 59, **1588** 2810 f 81; Påual Reff **1586** 2810 f 39.

Rennevoll, Jakob: Jeppe Renneual, bonde i Näfsby i Hammarland **1548** B II p 59; Jacob Renneuoll **1549** 2625 f 38; Iacop Renneuol **1549** B II p 67, **1550** B II p 89; Jacop Renevoll **1560** B II p 154; Jacob Reneuoll **1562** 2740 f 47. Jacob Renewall, bonde i Gottby i Jomala **1581** 2808 f 8, **1582** 2808 f 34. Jakob Renne wåll, bonde i Söderboda i Hammarland **1564** 2747 f 2.

» *Jöns:* Jöns Reneuoll, bonde i Näfsby i Hammarland **1562** 2740 f 46.

» *Måns:* Mons Renevald, bonde i Näfsby i Hammarland **1548** B II p 58; Mons Renuold **1554** 2647 f 72; Mons Renuoldh **1554** 2643 f 9; Måns Renewoll **1565** 2761 f 39.

» *Olof:* Oloff Renwal, bonde i Näfsby i Hammarland **1537** 2599 f 1; Oleff Renuoll **1545** 2606 f 55; Oluff Renneuoll **1549** 2625 f 38, **1551** 2633 f 117; Oleff Renwoll **1550** 2629 f 80.

» *Per:* Per Rennewoll, bonde i Näfsby i Hammarland **1544** 2603 f 15. Peder Renneuol, bonde i Jomala **1549** B II p 76.

Repare Jeppe: Jeppe Repare, bonde i Liby i Saltvik **1539** 2599 f 33.

Ribb, Magnus: Magnus Rib, faste i Finström **1406** U II p 65, **1431** U III p 26.

» *Matts:* Matz Rijbb, bonde i Bamböle i Finström **1568** 2795 f 15; Matts Rijb **1590** 2814 f 30, **1593** 2815ª f 38.

» *Måns:* Mons Reeb, bonde i Bamböle i Finström **1537** 2598 f 35, **1539** 2599 f 49; Mons Rijb **1537** 2598 f 45, **1549** 2624 f 77, **1551** B II p 102, **1564** B II p 173; Mons Rijbb **1550** 2629 f 59, **1565** 2762 f 13, **1567** 2779 f 15; Mons Rib **1554** 2647 f 75; Mons Ribb **1558** 2687 f 42, 2689 f 26, **1560** 2714 f 17, **1561** 2733 f 15, **1564** 2753 f 15, **1566** 2770 f 4; Mons Rebbe **1564** 2754 f 14, **1565** 2761 f 17. Mons Ribb, bonde i Bjärströmskulla i Finström **1557** 2666 f 34.

Ribb, Oleff: Oleff Rijbb, bonde i Emkarby i Finström **1543** 2603 f 84, **1547** 2615 f 48, **1550** 2629 f 82, **1551** 2633 f 120, **1565** 2762 f 13, **1567** 2778 f 17; Oleff Riibb **1545** 2606 f 57; Oleff Riib **1552** 2637 f 87, 105; Oleff Rib **1553** 2641 f 24, **1557** 2671 f 11, **1559** 2698 f 17; Oleff Ribb **1554** 2643 f 11, **1557** 2662 f 34, **1558** 2687 f 43, 2689 f 26, **1560** 2714 f 18, 2715 f 1, **1561** 2733 f 15, 32, **1564** 2753 f 15, 2754 f 15, **1565—69** (2 gr), Oleff Ribb, bonde i Bamböle i Finström **1562** 2740 f 41; Oloff Rijb **1565** 2761 a f 3, **1597** 2818 f 33, **1598** 2818 f 55.

Ribber, Holger: Holger Ribber, faste i Sund **1381** U I p 384.

Räff: se Reff.

Räper, Staffan: Staffan Räper, bonde i Lagmansby i Saltvik **1586** 2810 f 43.

Rödh, Henrik: Henrich Rödh, bonde i Finnby i Sund **1591** 2815 a f 3, **1592** 2815 a f 24.

» *Lasse:* Lasse Rööd, bonde i Daglösa i Saltvik **1538** 2598 f 42.

Rökiemestare, Olof: Oluff Rökiemestare, bonde i Lillbolstad i Hammarland **1598** 2818 f 53.

Röök, Pedher: Pedher Röök, bonde i Gräggnäs i Geta **1587** 2810 f 65.

S.

Saceus, Olof: Oloff Saceus, bonde i Godby i Finström **1537** 2598 f 45.

Schudda, Måns: Måns Schudda, bonde i Gottby i Jomala **1584** 2809 f 7.

Sielakarl, Olef: Oloff Sielekarl, bonde på Bergö i Vårdö sn **1539** 2599 f 35; Oleff Siälkar **1545** 2606 f 44.

» *Simon:* Simon Sielakarl, bonde i Åva i Brändö **1559** 2698 f 49, **1560** 2714 f 41; Simon Sielakare **1560** 2714 f 39.

Sighus, Pedher: Pædher Sighws, faste i Eckerö **1431** U III p 7.

Skab, Nils: Niels Skab, bonde i Persnäs i Sund **1552** 2641 f 12.

Skarp, Erik: Erick Skarp, bonde i Persnäs i Sund **1553** 2641 f 14; Erich Scharp, bonde i Persby i Sund **1558** 2689 f 21; Erick Skarp **1560** 2715 f 9, **1561** 2733 f 39, **1582** 2808 f 38, **1584** 2809 f 24, **1585** 2810 f 24, **1586** 2810 f 45, **1588** 2810 f 90; Erich Skarpp **1587** 2810 f 68.

» *Mickel:* Michel Skarpe, bonde i Persby i Sund **1591** 2815 a f 3; Michel Skarp **1592** 2815 a f 24, **1593** 2815 a

f 44, **1594** 2815^{b} f 1, **1595** 2815^{b} f 34, **1597** 2818 f 40, **1599** 2818 f 83.

Skarpenberg, Gunnar: Gunnar Skarpenberg, väpnare, faste i Saltvik **1430** U II p 476.

Skegge, Nils: Nils Skegge, bonde i Emkarby i Finström **1538** 2600 f 38.

Skeppbuggiare, Hendrik: Hendric Skeppbuggiare, bonde i Hellesby i Hammarland **1545** 2606 f 37.

Skinnare, Bent: Bent Sky*n*nare, bonde på Äplö i Geta **1537** 2598 f 46; Bent Sky*n*nare, bonde på Skarpnåtö i Hammarland **1539** 2599 f 48.

» *Erik:* Erik Skynnare, faste i Sund **1431** A II p 91.

» *Hans:* Hans Skinnar, bonde i Svensböle i Sund **1552** 2637 f 74.

» *Jacob:* Jacob Skinnare, bonde i Gottby i Jomala **1582** 2808 f 68, **1584** 2809 f 7, **1585** 2810 f 11, **1586** 2810 f 35, **1587** 2810 f 56, **1588** 2810 f 78, **1591** 2815^{a} f 13, **1592** 2815^{a} f 33, **1593** 2815^{a} f 44, **1595** 2815^{b} f 23, **1597—99** (4 gr); Jacob Skinnar **1589** 2814 f 4, **1590** 2814 f 23.

» *Jöns:* Jöns Skij*n*nare, bonde i Emkarby i Finström **1538** 2600 f 17, **1543** 2603 f 84; Jöns Skinnare **1544** 2603 f 8, **1545** 2606 f 38, 57, **1546** 2610 f 88, **1547** 2615 f 48, **1549** 2624 f 77, **1550** 2629 f 82, 59; Jons Skinnar **1549** 2625 f 30, **1550** 2629 f 33.

» *Karin:* Karin Skijnnare i Tjudö i Finström **1537** 2598 f 46.

» *Lasse:* Lasse Skijnnar*e*, bonde i Sviby i Jomala **1537** 2598 f 44.

» *Matts:* Mattz Skijnnar, bonde på Järsö i Lemland **1550** 2629 f 16.

» *Per:* Per Sky*n*nar*e*, bonde på Järsö i Lemland **1537** 2598 f 40, **1539** 2599 f 42.

Skippare, Jermund: Jermund Skippare, bonde på Bergö i Finström **1592** 2815^{a} f 18, **1596** 2818 f 14, **1598** 2818 f 56.

Skirmar, Lasse: Lasse Skirmar, faste i Finström **1428** U II p 395.

Skomakare, Erland: Erland Skomak*er*, bonde i Överby i Jomala **1547** 2615 f 44; Erland Sko*mm*ar*e* **1550** 2629 f 79, **1552** 2637 f 85, 100; Erlandh Scomakare **1553** 2641 f 27; Erland Skomag*er* **1553** 2641 f 40; Erland Skomar **1554** 2643 f 8.

» *Hans:* Hans Skomakar, bonde i Överby i Jomala **1592** 2815^{a} f 13, **1594** 2815^{b} f 5; Hans Skomakare **1591** 2815^{b} f 45.

Skomakare, Henrik: Hendrich Skomare, bonde i Barstgårda i Finström **1558** 2689 f 27; Henrich Skomakar*e* **1561** 2633 f 17. Hinrik Skommare, bonde i Gottby i Jomala **1571** 2807 f 69; Hendrich Schomare **1572** 2807a f 14. Hendrich Skomakar, bonde i Ödenböle i Jomala **1581** 2808 f 8, **1582** 2808 f 34, **1584** 2809 f 7, **1585** 2810 f 11, **1586** 2810 f 35, **1588** 2810 f 78, **1594** 2815b f 4, **1595** 2815b f 33, **1599** 2818 f 8; Hendrick Skomakare **1582** 2808 f 68, **1587** 2810 f 56, **1589** 2814 f 4, **1590** 2814 f 23.

» *Jakob:* Jep. Schomaker, bonde i Ödkarby i Saltvik **1558** 2688 f 20. Jacop Sko*m*mar*e*, bonde i Lappböle i Sund **1592** 2815a f 23.

» *Johan:* Johan Scomakar*e*, bonde i Björsby i Jomala **1547** 2611 f 31.

» *Jöns:* Jöns Skomar*e*, bonde i Gölby i Jomala **1537** 2598 f 20, 44, **1539** 2599 f 22, **1544** 2603 f 7. Jöns Skomar*e*, bonde på Järsö i Lemland **1538** 2600 f 15. Jöns Schomakare, bonde i Näfsby i Hammarland **1586** 2810 f 39; Jöns Skomakare **1588** 2810 f 81.

» *Knut:* Knwt Skomar*e*, bonde i Rörstorp i Lemland **1537** 2598 f 32.

» *Marcus:* Marcus Skomakar, bonde i Ytterby i Jomala **1591** 2815b f 45, **1594** 2815b f 5, **1595** 2815b f 24, **1598** 2818 f 50, **1599** 2818 f 9; Marcus Skomakare **1592** 2815a f 15, **1596** 2818 f 29, **1599** 2818 f 70.

» *Matts:* Mattz Scomaker, bonde i Torp i Jomala **1558** 2687 f 54.

» *Mårten:* Mortten Skomar*e*, bonde i Långbergsöda i Saltvik **1545** 2606 f 58, **1547** 2615 f 49.

» *Olof:* Oloff Skommare, bonde i Torp i Jomala **1537** 2598 f 45, 91, **1539** 2599 f 16, **1550** 2628 f 37, 2629 f 6, 78, **1554** 2647 f 71; Oloff Skomare **1539** 2599 f 43, **1551** 2633 f 114, **1554** 2643 f 8; Oloff Skomakar*e* **1544** 2603 f 61, **1545** 2606 f 54, **1546** 2610 f 84; Oleff Skomagar*e* **1552** 2637 f 84; Olaff Scomakar*e* **1553** 2642 f 6, **1554** 2647a f 4; Oleff Skomar **1553** 2641 f 40. Oloff Skomar*e*, bonde i Norsund i Jomala **1539** 2599 f 44, **1544** 2603 f 14, **1546** 2610 f 85, **1549** 2624 f 74, 2625 f 53, **1550** 2629 f 31, 53, **1555** 2648 f 10; Oloff Skomakar*e* **1543** 2603 f 82, **1549** 2625 f 22, **1565** 2762 f 8, **1567** 2779 f 8; Olef Scomar*e* **1547** 2611 f 30; Olaff Sko*m*mar*e* **1550** 2629 f 19, 79, **1551** 2633 f 115, **1552** 2637 f 85, 101, **1554** 2647 f 37, 72; Oloff Scomakar*e* **1553** 2642 f 7, **1554** 2647a f 4; Oleff Sko*m*magare **1553** 2641 f 28; Oleff Skomar **1557** 2666 f 37; Oluff

Schomarcker **1558** 2688 f 4; Oluff Schomaker **1558** 2687 f 56; Oleff Skomagar*e* **1558** 2689 f 10, **1560** 2708 f 9, **1561** 2729 f 13, 2730 f 18; Oleff Skomachare **1564** 2754 f 10. Olef Scomakare, bonde i Ödenböle i Jomala **1547** 2611 f 29; Oleff Skomagare **1559** 2699 f 10, **1560** 2708 f 8, **1561** 2729 f 12, 2730 f 17. Oleff Skomagare, bonde i Gottby i Jomala **1553** 2641 f 27. Oleff Skomar, bonde i Sålis i Saltvik **1555** 2650 f 128. Oleff Skomare, bonde i Överby i Jomala **1556** 2661 f 25, 27.

Skomakare, Raffuad: Raffuad Sko*m*mar*e*, bonde i Gölby i Jomala **1550** 2629 f 20.

» *Per:* Per Scomakar*e*, bonde i Västansunda i Jomala **1547** 2611 f 30; Per Scomaker **1558** 2687 f 56; Peer Skomagar*e* **1558** 2689 f 10; Per Skomar*e* **1562** 2740 f 40. Per Skomagar*e*, bonde i Ingby i Jomala **1559** 2699 f 11, **1561** 2729 f 13, 2730 f 18. Per Skommare, bonde i Norrsunda i Jomala **1571** 2807 f 70.

Skräddare, Anders: Anders Skredare, bonde på Björkö i Brändö sn **1561** 2733 f 43.

» *Clemet:* Clemet Sk*re*dar*e*, bonde i Vässingsboda i Lemland **1538** 2600 f 15, **1539** 2599 f 42; Cl*em*ett Screddare **1544** 2603 f 13, **1547** 2615 f 43, **1549** 2624 f 71, **1550** 2629 f 77, **1552** 2657 f 98, **1554** 2647 f 31, 69, **1565** 2761 f 6; Clemett Skredd*e*re **1544** 2603 f 80, **1545** 2606 f 41; Clemet Scredd*er* **1546** 2610 f 83; Clemett Skrädder **1551** 2633 f 113; Clemit Skreddar*e* **1552** 2637 f 83; Clemeth Skreddar **1554** 2643 f 7; Clemit Schredder **1558** 2687 f 60; Clemetth Skredd*er* **1558** 2689 f 6, **1560** 2707 f 4.

» *Erik:* Erik Sk*re*dare, bonde i Granboda i Lumparland **1537** 2598 f 40, 2600 f 7, **1538** 2600 f 31. Erich Sc*re*ddar*e*, bonde i Överby i Jomala **1550** 2629 f 19, **1552** 2637 f 64, **1553** 2642 f 5. Eric Screddare, bonde i Ytterby i Jomala **1569** 2807 f 19, **1572** 2807 a f 16; Erik Skreddare **1571** 2807 f 68, **1582** 2808 f 36, **1588** 2810 f 79; Erich Skrädar*e* **1571** 2807 b f 22; Erick Schreddare **1581** 2808 f 10, **1586** 2810 f 36, **1587** 2810 f 57; Erich Schreddar **1585** 2810 f 12; Erick Skreddar **1589** 2814 f 5.

» *Hans:* Hans Sk*re*dare, bonde i Boda i Hammarland **1537** 2598 f 43, **1538** 2600 f 22 (2 gr).

» *Jacob:* Jacop Screddar*e* bonde i Västergeta **1554** 2647 f 75.

» *Matts:* Matz Skreddare, bonde i Boda i Hammarland **1586** 2810 f 39, **1588** 2810 f 81, **1589** 2814 f 26; Matz Skräddar **1593** 2815 a f 36.

Skräddare, Mickel: Michell Skreddare, bonde i Lagmansby i Saltvik **1557** 2676 f 9. Michil Schreddar*e*, bonde i Sonröda i Saltvik **1558** 2689 f 19.

» *Måns:* Måns Schreddare, bonde i Gottby i Jomala **1581** 2808 f 8, **1582** 2808 f 34, **1587** 2810 f 56, **1591** 2815^{a} f 13, **1592** 2815^{a} f 33; Måns Skreddare **1583** 2808 f 68, **1588** 2810 f 78, **1589** 2814 f 4, **1590** 2814 f 23, **1591** 2815^{b} f 44, **1597** 2818 f 28, **1598** 2818 f 49, **1599** 2818 f 8, 69; Måns Schredder **1585** 2810 f 11; Måns Skredd*er* **1586** 2810 f 35; Måns Skräddare **1594** 2815^{b} f 4, **1595** 2815^{b} f 23. Måns Schreddare, bonde i Wästansund i Jomala **1591** 2815^{a} f 14; Måns Skreddare **1591** 2815^{b} f 44, **1592** 2815^{a} f 33, **1595** 2815^{b} f 23, **1596** 2818 f 28, **1599** 2818 f 9, 69; Måns Skreddar **1594** 2815^{b} f 4.

» *Nils:* Nils Skredare, bonde i Grelsby i Finström **1537** 2598 f 23, 45, 99. Nils Sk*r*edere, bonde i Söderby i Lemland **1537** 2598 f 40, **1539** 2599 f 42; Nils Skredd*e*re **1544** 2603 f 80; Nils Scr*e*ddar*e* **1549** 2624 f 71, 2625 f 16, 39, **1550** 2629 f 17, 49, 77, **1552** 2637 f 98, **1554** 2647 f 69; Nils Scredder **1551** 2633 f 68, **1558** 2687 f 58; Nils Skrädd*er* **1551** 2633 f 113; Nils Skreddar*e* **1552** 2637 f 83, **1553** 2641 f 28, **1555** 2648 f 8; Nils Scred*er* **1553** 2641 f 38; Nils Skreddar **1553** 2642 f 25, **1554** 2643 f 7; Nils Skredder **1558** 2689 f 7. Nils Skredare, bonde i Emkarby i Finström **1538** 2600 f 17, 19, 37, **1546** 2610^{a} f 6; Nilss Screddare **1549** 2625 f 29, **1550** 2629 f 58, **1554** 2647 f 74, **1564** 2753 f 15, 2754 f 15; Nils Skrädder **1551** 2633 f 73; Nils Skreddare **1553** 2642 f 9, **1565** 2761 f 17; Nilss Schredder **1558** 2688 f 16; Nilss Skredder **1558** 2687 f 43; Nils Skradar **1559** 2698 f 17.

» *Olof:* Oloff Sk*r*edar*e*, bonde i Ödenböle i Jomala **1537** 2598 f 45; Oleff Skredd*e*re **1544** 2603 f 81; Oleff Skrädd*er* **1545** 2606 f 54; Oleff Scredd*er* **1546** 2610 f 84; Oleff Scr*e*ddare **1547** 2615 f 44, **1550** 2629 f 78, **1553** 2641 f 27; Oleff Screddere **1551** 2633 f 114; Oleff Skreddar*e* **1552** 2637 f 84. Ol*eff* Scräddar*e*, bonde i Gottby i Jomala **1544** 2603 f 14; Oloff Screddare **1572** 2807^{a} f 14. Oluff Schreddare, bonde i Ytternäs i Jomala **1582** 2808 f 36, **1584** 2809 f 9, **1586** 2810 f 37, **1591** 2815^{b} f 46, **1592** 2815^{a} f 15; Olaff Schreddar **1585** 2810 f 13; Olaff Skreddare **1590** 2814 f 25, **1595** 2815^{b} f 25; Olaff Skräddare **1592** 2815^{a} f 35, **1594** 2815^{b} f 6.

» *Per:* Per Skrädder, bonde i Liby i Saltvik **1586** 2810

f 43, **1587** 2810 f 66, **1588** 2810 f 88, **1590** 2814 f 35; Per Skräddar **1591** 2815[a] f 1. Per Skrädder, bonde i Rangsby i Saltvik **1592** 2815[a] f 21, **1593** 2815[a] f 42, **1594** 2815[b] f 32; Per Skräddare **1594** 2815[b] f 13.

Skytt, Nils: Nills Schijtt, bonde i Brantböle i Finström **1588** 2810 f 85; Nilz Skijt **1590** 2814 f 31.

Sköring, Henrik: Henrich Sköring, bonde i Ödkarby i Saltvik **1560** 2714 f 3, 2715 f 5, **1561** 2733 f 6, **1564** 2747 f 60, 2754 f 18, **1565** 2761 f 22, 2761[a] f 4 (2 gr), **1566** 2766 f 29, **1581** 2808 f 12, **1582** 2808 f 46, **1585—86** (2 gr); Henrick Sködring **1565** 2761 f 36; Henrich Sköringh **1565** 2761[a] f 4 (4 gr), **1568** 2792 f 68.

» *Jeppe:* Jeppe Sköring, faste i Eckerö sn **1431** U III p 7.

Sluk, Clemet: Clemet Sluch, bonde i Vivasteby i Sund **1599** 2818 f 82.

» *Erik:* Erich Slwch, bonde i Hulta i Sund **1597** 2818 f 39.

» *Jören:* Jorenn Sluck, bonde i Björby i Sund **1572** 2807[a] f 12.

» *Karin:* Karin Sluck, bonde i Grelsby i Finström **1545** 2610 f 49.

» *Mickel:* Michel Sluck, bonde i Hulta i Sund **1550** 2629 f 72.

» *Nils:* Nils Sluch, bonde i Träsk i Sund **1545** 2606 f 58. Nilis Sluk, bonde i Ödenböle i Jomala **1564** 2753 f 9; Nilis Sluck, **1564** 2754 f 9.

» *Olof:* Oloff Slwck, bonde i Hulta i Sund **1538** 2600 f 13; Oloff Slwk **1539** 2599 f 33; Oleff Sluch **1548** B II p 61; Oloff Sluk **1548** B II p 6, **1549** B II p 72; Oluff Sluck **1549** 2625 f 42, **1551** 2633 f 9, **1548** B II p 60.

» *Per:* Per Slwk, bonde i Kodbolstad (Bolstaholm) i Geta **1537** 2598 f 49; Per Sluk **1543** 2603 f 86; Per Sluch **1545** 2606 f 58; Per Sluck **1555** 2650 f 127, **1561** 2633 f 17; Per Sluuk **1560** 2715 f 4.

Slät, Jon: Jon Slæt, faste i Eckerö sn **1432** U III p 29. Joan Sleet, bonde i Simskäla i Vårdö **1537** B II p 1; Juan Slätt **1560** 2715 f 20.

» *Nils:* Nils Sleet, bonde i Simskäla i Vårdö **1537** 2598 f 32.

Smed, Erik: Erik Smed, bonde i Västantorp i Hammarland **1537** 2598 f 34, **1539** 2599 f 47, **1544** 2603 f 16; Erijch Smedh **1543** 2603 f 83; Eric Smidh **1545** 2606 f 56, **1546** 2610 f 86, **1547** 2615 f 46; Erich Szmedth **1550** 2629 f 81.

» *Gunnar:* Gunnar Smed, bonde i Svartsmara i Finström **1539** 2599 f 49.

Smed, Hartvik: Hartuich Smed, bonde i Håkonböle (Rosenberg) Sund **1591** $2815^{\underline{a}}$ f 3, **1592** $2815^{\underline{a}}$ f 23; Hartuich Smidh **1593** $2815^{\underline{a}}$ f 44, **1594** $2815^{\underline{b}}$ f 1, **1595** $2815^{\underline{b}}$ f 34; Hartuich Smedh **1596** 2818 f 19, **1597** 2818 f 39, **1599** 2818 f 82.

» *Henrik:* Henrich Smed, bonde i Östantorp i Hammarland **1544** 2603 f 29. Henrick Smed, bonde i Östanträsk i Hammarland **1583** 2809 f 18. Hendrich Smed, bonde i Marby i Eckerö **1586** 2810 f 41; Henrich Smedh **1587** 2810 f 61. Hendrik Smed, bonde på Möckelö i Sund **1592** $2815^{\underline{a}}$ f 15; Hendrich Smedh **1592** $2815^{\underline{a}}$ f 35, **1594** $2815^{\underline{b}}$ f 6, **1595** $2815^{\underline{b}}$ f 25.

» *Ivar:* Ijuar Smed, bonde i Flaka i Lemland **1539** 2599 f 42.

» *Jöns:* Jöns Smed, bonde i Tjuvnäs i Sund **1539** 2599 f 33.

» *Krister:* Krister Smed, bonde i Gren i Saltvik **1544** 2603 f 29; Christer Szmedh **1549** 2625 f 2. Crister Smedh, bonde i Sålis i Saltvik **1549** 2624 f 64, **1550** 2629 f 36; Crister Smed **1551** 2633 f 61; Crister Smedt **1553** 2642 f 27, **1557** 2671 f 12 (2 gr); Crister Smedh, bonde i Ovanåker i Saltvik **1561** 2733 f 35.

» *Lasse:* Lasse Smed, bonde i Bredbolstad i Hammarland **1537** 2598 f 34, **1544** 2603 f 15, 29, **1583** 2809 f 18, **1585** 2810 f 15, **1595** $2815^{\underline{b}}$ f 26, **1598** 2818 f 52, **1599** 2818 f 72; Lasse Smedh **1549** 2625 f 25, **1550** 2629 f 55, **1551** 2633 f 72, **1588** 2810 f 81, **1589** 2814 f 7, **1593** $2815^{\underline{a}}$ f 36, **1594** $2815^{\underline{b}}$ f 11; Lassc Szmed **1550** 2629 f 22, 32; Lasse Smid **1557** 2666 f 37. Lasse Smed, bonde i Toböle i Saltvik **1537** 2598 f 42, **1539** 2599 f 52, **1544** 2603 f 29, 75; Lasse Smidh **1545** 2606 f 49; Lass. Smedh **1547** 2615 f 37, **1551** 2623 f 61; Lasse Szmedh **1549** 2625 f 2, **1550** 2629 f 37. Lasse Smed, bonde i Granboda i Lemland **1539** 2599 f 41, **1544** 2603 f 80; Lasse Smedh **1546** 2610 f 83, **1547** 2615 f 43, **1551** 2633 f 113, **1552** 2637 f 83; Lasse Szmedth **1550** 2629 f 77; Lasse Smidh **1552** 2637 f 98, **1553** 2641 f 39. Las. Smedh, bonde i Strömma i Saltvik **1546** 2610 f 77. Lasse Smidht, bonde på Svinö i Lemland **1551** 2633 f 99. Lasse Smed, bonde i Berg i Sund **1590** 2814 f 37, **1591** $2815^{\underline{a}}$ f 3, **1597** 2817 f 45; Lasse Smedh **1592** $2815^{\underline{a}}$ f 23, **1593** $2815^{\underline{a}}$ f 44, **1594** $2815^{\underline{b}}$ f 1; Las. Smidh **1595** $2815^{\underline{b}}$ f 34, **1596** 2818 f 19. Lasse Smed, bonde i Smedsböle i Sund **1595** $2815^{\underline{b}}$ f 35. Lasse Smedh, bonde i Gästerby i Sund **1597** 2817 f 45; Las. Smidh **1597** 2818 f 39, **1598** 2818 f 61.

Smed, Matts: Mattz Smedt, bonde i Björsby i Jomala **1558** 2687 f 53; Mattz Smedh **1559** 2699 f 13, **1560** 2708 f 6, **1565** 2762 f 9, **1567** 2779 f 9; Mattz Smed **1561** 2730 f 15; Madtz Smidh **1565** 2761 f 8, **1571** 2807 f 71, 2807[b] f 21; Madttz Smedd **1572** 2807[a] f 15. Madz Smidh, bonde i Smedsböle i Sund **1567** 2778 f 23.

» *Olof:* Oloff Smed, bonde på Lövö i Vårdö **1537** 2598 f 32. Oleff Smed, bonde i Norrsunda i Jomala **1564** 2753 f 10; Oleff Smedh **1564** 2754 f 10; Oloff Smidh **1571** 2807 f 71. Oleff Smedh, bonde i Östergeta **1565** 2762 f 13, **1582** 2808 f 51, **1594** 2815[b] f 9. Oloff Smed **1593** 2815[a] f 40; Oloff Smidh **1595** 2815[b] f 30, **1596** 2818 f 15, **1597** 2818 f 35, **1598** 2818 f 57, **1599** 2818 f 78.

» *Per:* P*er* Smedh, bonde i Finby i Sund **1537** 2598 f 32. P*er* Smed, bonde i Flaka i Lemland **1537** 2598 f 40, **1539** 2599 f 42; P*er* Smedh **1537** 2598 f 33. Per Smed, bonde i Gren i Saltvik **1537** 2598 f 42; P*er* Smedtt **1544** 2603 f 75; P*er* Smedh **1546** 2610 f 77, **1547** 2615 f 37; P*er* Smidh **1545** 2606 f 49. P*er* Smed, bonde i Sålis i Saltvik **1537** 2598 f 35. P*er* Smedh, bonde i Tranvik i Sund **1537** 2598 f 32. Per Smed, bonde i Tängsöda i Saltvik **1537** 2598 f 41; Per Smid **1545** 2606 f 49; Per Smedh **1547** 2615 f 38. Per Smidt, bonde i Smedsböle i Sund **1543** 2602 f 12 (2 gr), **1545** 2606 f 50; Per Smed **1544** 2603 f 30, 31, 76, **1549** 2624 f 66, **1560** 2715 f 11, **1564** 2753 f 21; Per Smidh **1547** 2615 f 38, **1551** 2633 f 108, **1552** 2637 f 80, **1553** 2641 f 34, **1554** 2643 f 2, 2647 f 64, **1558** 2688 f 25, **1561** 2733 f 41, **1564** 2754 f 21; Per Szmedt **1550** 2629 f 27; Per Szmidh **1550** 2629 f 71; Per Smedh **1553** 2641 f 31, 2642 f 20, **1558** 2689 f 23, **1559** 2698 f 10, **1560** 2714 f 8, **1561** 2733 f 10. Pedher Smidh, bonde i Norrsunda i Jomala **1586** 2810 f 35; Per Smed **1591** 2815[a] f 14, 2815[b] f 45, **1597** 2818 f 29, **1598** 2818 f 50; Per Smedh **1594** 2815[b] f 5, **1595** 2815[b] f 24; Per Smid **1599** 2818 f 70.

» *Påval:* Påwal Smed, bonde i Norrsunda i Jomala **1582** 2808 f 35, **1591** 2815[a] f 14, 2815[b] f 45, **1597** 2818 f 29, **1598** 2818 f 50, **1599** 2818 f 9, 70; Påwal Smedh **1583** 2808 f 69, **1584** 2809 f 8, **1585** 2810 f 12, **1587** 2810 f 57, **1588** 2810 f 79, **1589** 2814 f 4, **1590** 2814 f 24, **1594** 2815[b] f 5; Påwall Smidh **1586** 2810 f 36.

» *Simon:* Simon Smed, bonde i Norrsunda i Jomala **1582** 2808 f 35, **1591** 2815[a] f 14, 2815[b] f 45, **1596** 2818 f

29, **1599** 2818 f 9, 70; Simon Smedh **1583** 2808 f 69, **1584** 2809 f 8, **1588** 2810 f 79, **1589** 2814 f 4, **1590** 2814 f 24, **1594** 2815 b f 5, **1598** 2818 f 50; Simon Smidh **1587** 2810 f 57.

Smed, Staffan: Staffan Smed, bonde i Norrsunda i Jomala **1539** 2599 f 44, **1561** 2729 f 13, **1564** 2753 f 10; Staffan Smedh **1543** 2603 f 82, **1554** 2647 f 71, **1559** 2699 f 12, **1560** 2708 f 9, **1561** 2730 f 18, **1564** 2754 f 10, **1565** 2762 f 8, **1567** 2779 f 8; Staffan Smid **1545** 2606 f 55, **1547** 2611 f 30, **1557** 2666 f 37; Staffan Smidh **1551** 2633 f 115, **1552** 2637 f 85, **1554** 2643 f 8.

» *Örian:* Ijrien Smed, bonde i Hjortöby i Saltvik **1581** 2808 f 12, **1584** 2809 f 10; Örian Smedh **1582** 2808 f 46.

Snickare, Erik: Erich Snickare, bonde i Östergeta **1593** 2815 a f 40, **1595** 2815 b f 30, **1597** 2818 f 35, **1598** 2818 f 57, **1599** 2818 f 78.

» *Jöns:* Jöns Snickar, bonde i Östergeta **1582** 2808 f 51.

» *Mickel:* Mickel Snickare, bonde i Främmanby i Saltvik **1555** 2648 f 2. Michell Snickare, bonde i Domarböle i Sund **1557** 2676 f 6, 16. Mechell Snikar, bonde i Svensböle i Sund **1557** 2671 f 24; Mechell Snickar **1558** 2688 f 25; Michill Snicher **1559** 2698 f 10; Michel Snickare, bonde i Östergeta **1561** 2733 f 16, 34.

Snidare, Per: Per Snidare, bonde i Mångstekta i Sund **1597** 2818 f 39, **1598** 2818 f 61.

Somar, Per: Per Somar, bonde i Högbolsta i Sund **1561** 2733 f 9.

Soop, Jons: Jons Soopp, bonde i Hullby i Saltvik **1545** 2606 f 49; Jonns Sop **1559** 2698 f 2; Jons Soop **1560** 2715 f 7, **1561** 2733 f 37.

» *Lasse:* Lasse Soop, bonde i Hullby i Saltvik **1581** 2808 f 12, **1582** 2808 f 46, **1584** 2809 f 10, **1585** 2810 f 22, **1586** 2810 f 43.

Spennare, Jössa: Jössa Spennare, jordägare i Sund **1431** U III p 24.

Stalveg, Jöns: Jenis Staaluæg, faste i Finström **1406** U II p 65; Jöns Stalweg **1431** U III p 2.

» *Olof:* Oloff Staluegh, nämndeman i Saltvik **1438** U III p 144.

Stare, Knut: Knwt Stare, bonde på Mickelsö i Sund **1538** 2600 f 12.

Stenkil, Olof: Oloff Stenkil, faste i Eckerö sn **1431** U III p 7.

Strand, Olof: Oloff Strand, faste i Lemland **1433** U III p 44.

Stryk, Johanne: Johanne Stryk, förskälaman på Åland **1330** S p 37, 38.
» *Ketillus:* Ketillus Stryk, faste på Åland **1330** S p 37, 38.
Stut, Björn: Biörn Stwt, faste på Åland **1410** S p 242.
» *Magnis:* Magnis Stwth i Föglö **1480** T p 254.
» *Per:* Per Studth, bonde i Koskenpää i Brändö sn **1549** 2625 f 46; Per Stutth **1549** 2624 f 68, **1550** 2629 f 43.
Styreman, Peder: Pæder Styreman, bonde i Fastersby i Sund **1431** U III p 19.
Stöt, Björn: Biorn Stöt, nämndeman vid räfsteting vid Kastelholm **1433** U III p 59.
Svenska, Peder: Pædher Suænska **1422** U II p 297.
Svenung, Peder: Pæder Svenung, faste i Lemland **1431** U III p 25.
Söderboo, Matts: Matz Söderboo, bonde i Torp i Eckerö sn **1598** 2818 f 53.
Södergårdz, Örien: Örien Södergårdz, bonde i Haraldsby i Saltvik **1588** 2810 f 88.

T.

Tijnius, Siffred: Siffredt Tijnius, bonde på Mickelsö i Vårdö **1557** 2676 f 8.
Tijtting, Nils: Nilis Tijttingh, bonde i Ödenböle i Jomala **1565** 2762 f 7; Nils Tijtingh **1567** 2779 f 7.
» *Per:* Peer Tytting, bonde i Önningeby i Jomala **1553** **2642** f 5.
Tiur, Hakon: Hakon Thiwr, faste i Sund **1431** U III p 23; Hakon Tiwr, faste i Finström **1431** U III p 2; Hakon Tiwr, faste i Saltvik **1432** U III p 30.
Tomus, Björn: Bijörn Tomus, bonde i Håkonböle i Sund **1539** 2599 f 34.
» *Olof:* Oloff Tomus, bonde i Söderboda i Hammarland **1539** 2599 f 47.
Tonius, Nils: Nils Tonius, räkningsman i Lumparby i Lumparland **1537** 2598 f 82.
Tunnbindare, Seffred: Seffred Tönebinderi, bonde i Träsk i Sund **1543** 2603 f 87. Seffred Tönnebijnder, bonde i Finby i Sund **1544** 2603 f 76; Siffrid Tijnnebinder **1545** **2606** f 50, **1546** 2610 f 79, **1547** 2615 f 38, **1549** 2625 f 43, **1550** **2629** f 72, **1552** 2637 f 80, 93, **1554** 2647 f 65, **1558** **2688** f 25; Siiffridh Tijnbinder **1551** 2633 f 108; Seffreth Tijnne-

bijnder **1552** 2637 f 74; Sigfrid Tijnnebindar **1553** 2641 f 31; Siffrid Tönnabinder **1559** 2698 f 10; Sigfred Tunnobindare **1560** 2714 f 9, **1569** 2807 f 14, **1570** 2807 f 50; Siffrid Tijnnobindare **1561** 2733 f 10.

Tymberman, Jöns: Jöns Tymberman, faste i Eckerö sn **1432** U III p 29.

Tytting, se *Tijtting*.

U.

Uggla, Per: Per Vggla, bonde i Torrbolstad i Finström **1537** 2598 f 24, **1539** 2599 f 26.

» *Sigfred:* Sigfre. Vgla, bonde Torrbolstad i Finström **1570** 2807 f 33.

Unge, Magnus: Magnus Vnge, nämndeman vid räfsteting vid Kastelholm **1433** U III p 59.

» *Olaf:* Olaff Vnge av Mångstekta i Sund **1431** U III p 5, 24, **1432** U III p 32.

V.

Vakunaat, Haquon: Haquon Vakunaat, faste i Sund **1381** U I p 384.

Varg, Lasse: Lasse Warg, bonde i Bovik i Hammarland **1544** 2603 f 15, **1546** 2610 f 74, 2610 a f 5, **1550** 2629 f 23 (2 gr), **1552** B II p 106, **1583** 2809 f 18; Lass. Wärg **1551** B II p 102; Lass Vargh **1552** B II p 114; Lass Varg **1554** B II p 128 (2 gr), **1555** B II p 131; Lasse Wargh **1554** 2647 f 89, **1564** 2747 f 4, 5, **1593** 2815 a f 36. Lasse Wargh, bonde i Gölby i Jomala **1583** 2808 f 69.

» *Matts:* Matz Varg, bonde i Bovik i Hammarland **1538** B II p 15, **1550** 2629 f 55; Mas. Wargh **1543** 2602 f 10; Mattz Warg **1544** 2603 f 8, 15, **1546** 2610 f 65; Mattz Wärg **1551** B II p 102; Mattis Varg **1552** B II p 115; Mas. Varg **1555** B II p 131.

» *Mickel:* Michell Varg, bonde i Sålis i Hammarland **1544** 2603 f 28, **1550** 2629 f 56; Michel Wargh **1549** 2625 f 25, **1551** 2633 f 72, **1582** 2808 f 43, **1585** 2810 f 15; Michel Warg **1583** 2809 f 19, **1586** 2810 f 39. Michel Warg, bonde i Strömma i Hammarland **1587** 2810 f 59.

» *Nils:* Nils Warg, bonde i Brändbolsta i Sund **1592** 2815 a f 23.

Vars, Bertil: Bertiil Vars, bonde i Sålis i Hammarland **1537** 2598 f 34, 43, 96, **1539** 2599 f 24; Bertiil Wars **1537** 2598 f 22.
» *Matts:* Matz Vars, bonde i Bovik i Hammarland **1537** 2598 f 43, **1538** A IX p 16.
» *Per:* Per Wars, bonde i Haddnäs i Lemland **1537** 2598 f 33. Per Vars, bonde i Bovik i Hammarland **1537** 2598 f 43, 97, **1539** 2599 f 24; Per Wars **1537** 2598 f 22.
Vastensund, Per: Per Vastensund, bonde i Västansund i Jomala **1561** 2729 f 12.
Veckrere, Sven: Sven Veckrere, bonde i Lumparby i Lumparland **1544** 2603 f 6.
Vellingh, Nisse: Nisse Vellingh, jordägare i Eckerö sn **1433** U III p 43.
Vestereng, Jons: Jons Westereng **1562** 2735 f 6.
Vestgöte, Joen: Jon Westgotte, jordägare i Rangsby i Saltvik **1558** 2688 f 21; Jons Vesgott, jordägare i Lagmansby i Saltvik **1558** 2689 f 19; Joen Wesgöte **1561** 2733 f 36; Jon. Westgötte, jordägare i Möckelgräs i Geta **1558** 2688 f 17; Joen Wesgote **1559** 2698 f 28; Joen Wesgöte **1560** 2714 f 24, 2715 f 2, **1563** B IV p 118, **1565** B IV p 295. Joen Vesgöte **1561** 2733 f 33.
Vijp, Erik: Erik Wijp, räkningsman i Finström **1537** 2598 f 24.
Vintther, Lasse: Lasse Wintther i Föglö **1480** T p 254.
Vittingh, Jöns: Jönns Olssonn Wittingh i Finström **1551** B II p 104.
Volmar, Hendrik: Hendrik Volmar, bonde i Långnäs i Jomala **1539** 2599 f 43.
Vred, Jon: Jon Vred, faste i Lemland **1431** U III p 25.
» *Jöns:* Jons Wredh, bonde i Vässingsboda i Lemland **1552** 2637 f 99, **1553** 2642 f 24.
» *Olof:* Oloff Vreedh, bonde i Vässingsboda i Lemland **1537** B II p 4; Oleff Wredh **1546** 2610 f 83, **1547** 2615 f 43, **1549** 2625 f 17, 51, **1550** 2629 f 16, **1551** 2633 f 68; Oleff Wredth **1550** 2629 f 77; Oleff Vredh **1550** 2629 f 48, **1552** 2637 f 83.
Värre, Måns: Mons Wärre, bonde i Strömma i Hammarland **1544** 2603 f 15.

Å.

Ålenninge, Måns: Måns Åleninghe, bonde i Kodbolstad (Bolstaholm) i Geta **1565** 2755 f 11; Måns Ålenninge **1566** 2763 f 12.

» *Mickel:* Michel Ålenninge i Ödkarby i Saltvik **1546** H (2 gr).

Ö.

Öning, Olaf: Olaff Öning, nämndeman vid räfsteting vid Kastelholm **1433** U III p 59.

» *Per:* Per Önijng, bonde i Krokstad i Lumparland **1537** 2598 f 32, 41; Per Ööning **1537** 2598 f 82, **1539** 2599 f 17; Per Öönyng **1539** 2599 f 41.

Örian, Nils: Nils Örian, bonde i Persby i Sund **1545** 2606 f 44.

Örn, Håkon: Haken Örn, fogde på Åland **1564** B II p 171, 174; Håckonn Örnn **1565** B IV p 281, 282; Håkonn Örne **1569** B II p 206; Håckon Örn, jordägare i Ytterby i Jomala **1569** 2807 f 19; Hokon Örnne **1571** 2807 b f 22.

KÄLLOR.

1) 2598—2818	=	Ålands räkenskapssamling för åren 1537—1599.
2) A I—X	=	Arvidssons handlingar. Del I—X.
3) B I—V	=	Hausen: Bidrag till Finlands historia. Del. I—V.
4) H	=	»Hausens samling».
5) S	=	Åbo domkyrkas svartbok.
6) T	=	Stockholms stads tänkeböcker
7) U I—IV	=	Hausen: Finlands medeltidsurkunder.

FÖRKORTNINGAR.

gr = gånger.
sn = socken.
